

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория
и критика

2023/1-2

ЗА ГЕОРГИ СТОИЛОВ СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА БИЕНАЛЕ ВЪВ ВЕНЕЦИЯ 2023 КОНКУРСИ

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Монумент „Бузлуджа“, арх. Г. Стоилов / Buzludzha monument, arch. G. Stoilov

В края на 2022 г. се простихме с основателя на САБ и на списание „Архитектура,, архитект Георги Стоилов. Той остави дълбока следа в нашия обществен и архитектурен живот и в живота на редица международни архитектурни организации. Беше дългогодишен председател на САБ и президент (1985-1987г.) на МСА. Възпоменателните материали, които публикуваме тук, са най-малкото, което можем да направим в момента. Ръководството на САБ предлага редица идеи за съхраняване на паметта за арх. Г. Стоилов, които публикуваме и за които очакваме нашата архитектурна общност да се произнесе. Знаменателно е, че в блока материали „Съвременна българска архитектура,, на този брой най-напред намират място вече почти десетилетните усилия за възстановяване и обживяване на неговата най-значима творба – домът паметник на връх „Бузлуджа,, въпреки нейния партиен и идеологически изявен замисъл.

В този блок намират място редица на пръв поглед много различни, неравностойни (като физически обем) проекти. Общото е, че те илюстрират съвременните архитектурни идеи в градския дизайн, обновяването на сгради, „зелената,, и малката архитектура.

Последните месеци и представеното тук опровергават честите критики за липса на архитектурни конкурси. Заслужава да се открие конкурсът за българска експозиция на Международното архитектурно биенале във Венеция през тази година, който осигури второто наше участие, след първото през 2008 г.

Научните публикации, забележителните годишници, представените книги, в това число издадените от САБ, и възпоменанията са наши постоянни рубрики, които допълват комплексността на този брой. За първи път, след повече от десетилетие, се връщаме към частична двуезичност с включване на резюмета на основните материали и други текстове на английски език. Надявам се това да повиши интереса към списание „Архитектура,, – единственото наше списание за архитектурно творчество, теория и критика.

През четирите години, през които ръководих САБ, поради ограниченото финансиране и липсата на избран от ръководството главен редактор, се налагаше постоянно да вземам творческо и организационно участие в издаването на списанието. Тази дейност, както и дейността на Издателския съвет на САБ и отговорните редактори бяха извършвани безвъзмездно, но с високи критерии, с утвърждаване на един по-нов графичен образ, устойчива тематична структура и привличане на по-широк кръг от автори. Сега, когато управленският ми мандат приключва, благодаря на всички тях и на целия екип, работил по издаването на списание „Архитектура,,. Надявам се и пожелавам то да продължи да се развива и обогатява.

Председател на УС на САБ: проф. д-р арх. Тодор Булев

***

At the end of 2022, we said goodbye to the founder of SAB and of the "Architecture" magazine, architect Georgi Stoilov. He left a deep mark on our social and architectural life and on the life of a number of international architectural organizations. He was a long-term chairman of the UAB and president (1985–1987) of the UIA. The materials we are posting here are the least we can do at this time. The UAB guide offers a number of ideas for preserving the memory of arch. G. Stoilov, which we publish and about which we expect our architectural community to pronounce. It is significant that in the block of materials "Contemporary Bulgarian Architecture" of this issue, find place first of all, the almost decade-long efforts to restore and revive his most significant work - the memorial complex on Mount "Buzludzha", despite its ideologically oriented design.

A number of seemingly very different, unequal (in terms of physical volume) projects take place in this block. What they have in common is that they all illustrate contemporary architectural ideas in urban design, building renovation, "green" and small architecture, etc.

The last months and what is presented here disprove the frequent criticism of the lack of architectural competitions. It is worth highlighting the competition for the Bulgarian exhibition pavillion at the International Architecture Biennale in Venice this year, which ensured our second participation, after the first in 2008.

Scientific publications, remarkable anniversaries, presented books, including those published by the UAB, and commemorations are our permanent sections that complement the complexity of this issue. For the first time in more than a decade, we are returning to partial bilingualism with the inclusion of summaries of core materials and other texts in English. I hope this will increase interest in „Architecture,, magazine - our only magazine for architectural creativity, theory and criticism.

During the four years that I led SAB, due to limited funding and the lack of an editor-in-chief, chosen by the management, I had to take a constantly creative and organizational participation in the publication of the magazine. This activity, as well as the activity of the Publishing Council of UAB and the responsible team, were carried out free of charge, but nevertheless with high criterias, with the confirmation of a newer graphic image, sustainable thematic structure and attraction of a wider circle of authors. Now when my leadership term is coming to the end, I want to express my gratitude to all of them and to the entire team who worked on the publication of „Architecte,, magazine. I hope and wish that it continues to develop and enrich itself.

Chairman of the Board of the UAB - Prof. Arch. T. Boulev Ph.D.

АРХИТЕКТУРА

1 - 2
2023

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА СЕДЕМДЕСЕТА

Издание на Съюза на архитектите в България.
Списание "Архитектура" е включено в националния референтен
списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране
на НАЦИД.

Тираж: 1000

Адрес: 1504 София, ул. „Кракра“ 11, e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu
ISSN 0324-1254

Издателски съвет:

проф. д-р арх. Борислав Борисов г.а.н. - Председател
проф. д-р Александър Кьосев
проф. д-р арх. Валери Иванов
доц. д-р ланд. арх. Веляна Найденова
проф. д-р арх. Веселина Пеневска
проф. д-р арх. Георги Георгиев
доц. д-р арх. Елена Иванова
доц. д-р арх. Искра Данголова г.с.н.
проф. д-р арх. Росица Никифорова

Отговорен редактор на броя: арх. Евгения Кукушева

Графичен дизайн и предпечат: РА „Яйцето“, office@theegg.bg
Коректор на броя: Лора Султанова

Печат: Мултипринт ООД

Първа и четвърта корица: „Тринити Билдинг“, Бургас
Втора корица: връх Бузлуджа, дом-паметник на БКП, 1981 г.
Трета корица: ул. „Алеко Константинов“, Бургас

4 ЗА АРХИТЕКТ ГЕОРГИ СТОИЛОВ

4 РЕШЕНИЕ НА УС НА САБ ОТ 16.01.2023Г.

5 ТРАУРНО СЛОВО НА ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НА САБ
проф. д-р арх. Тодор Булев

7 АРХИТЕКТ ГЕОРГИ СТОИЛОВ – ЯВЛЕНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА
чл-кор. проф. арх. Атанас Ковачев г.а.н.

17 СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА

18 АРХИТЕКТУРНИЯТ КОМПЛЕКС „БУЗЛУДЖА“ – ВЪЗНИКВАНЕ И ПРЕОСМИСЛЯНЕ арх.
Дора Иванова

23 ПЕШЕХОДНАТА ЗОНА В ГРАД ТЪРГОВИЩЕ – ТРАТИ ЕТАП
арх. Вичка Стоянова

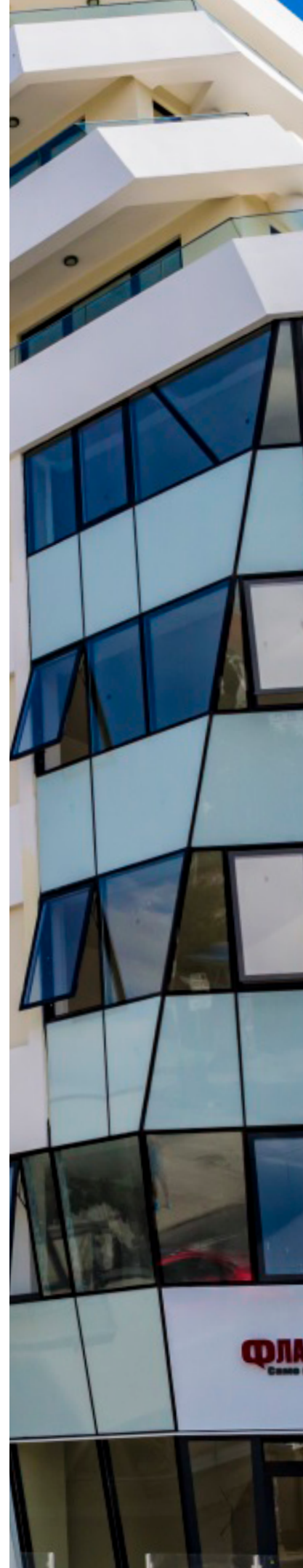
31 НОВ ЖИВОТ НА ЕДНА СТАРА УЛИЦА
арх. Росица Златанова

40 РЕКОНСТРУКЦИЯ НА „ДВОРЕЦА НА КУЛТУРАТА И СПОРТА“, ВАРНА
ателие „Серафимов архитекти“

47 ЗЕЛЕНАТА АРХИТЕКТУРА
проф. д-р арх. Бойко Кадинов г.а.н., арх. Йордан Манолов

51 ПРОЕКТИ ЗА ЖИЛИЩНИ СГРАДИ НА ПЛ. „ТРОЙКАТА“ И „ФЛОРА ПАНОРАМА“,
БУРГАС – арх. Димитър Шаренков

58 БОЛНИЦА В СОФИЯ И ДРУГИ ПРОЕКТИ
арх. Павлина Коева-Рачева

АРХИТЕКТУРА

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика
ГОДИНА СЕДЕМДЕСЕТА

1 - 2
2023

САМООРГАНИЗИРАЩИ СЕ ВЕКТОРИ <i>арх. Владо Вълков</i>	65
КОНКУРСИ	72
МЕЖДУНАРОДНОТО АРХИТЕКТУРНО БИЕНАЛЕ ВЪВ ВЕНЕЦИЯ 2023 г. И БЪЛГАРСКОТО УЧАСТИЕ <i>проф. д-р арх. Тодор Булев</i>	73
ЗА „БЪЛГАРСКИ АРХИТЕКТУРНИ НАГРАДИ 2022“ <i>арх. Нина Танчева</i>	84
КОНКУРСЪТ „ЦЕНТРАЛНАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ДОБРИЧ“ <i>Йордан Йорданов – кмет на община Добрич</i>	91
ЗА ПЛЕНЕРА „АРТ ЗОНА ХАСКОВО“ <i>арх. Нина Танчева</i>	104
GOLDEN CUBES AWARDS 2020/2023. РАБОТНА ПРОГРАМА „АРХИТЕКТУРА И ДЕЦА“ КЪМ МЕЖДУНАРОДНИЯ СЪЮЗ НА АРХИТЕКТИТЕ (МСА) <i>арх. Магдалина Ръжева</i>	110
НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ	113
ЗА ЕСТЕТИКАТА НА АРХИТЕКТУРАТА И НОВАТА КНИГА НА АРХ. ТОДОР БУЛЕВ <i>проф. арх. Тодор Кръстев, г. а. н.</i>	114
ПАРАЛЕЛНИ РЕАЛНОСТИ ВЪВ ВИЗИЯТА НА ОБЩИТЕ ВХОДНИ ПРОСТРАНСТВА ПРИ МНОГОФАМИЛНИТЕ ЖИЛИЩНИ СГРАДИ В БЪЛГАРИЯ <i>д-р арх. Ирена Спиридонова</i>	121
УСПЕШНИ ПРАКТИКИ ПРИ РАЗШИРЕНИЕ НА СГРАДИ ЧРЕЗ НАДСТРОЯВАНЕ <i>арх. Дима Иванова</i>	126
ГОДИШНИНИ	133
ТВОРЧЕСКИ ПОРТРЕТ НА АРХ. АГОП КАРАКАШЯН АРМЕНСКАТА АПОСТОЛИЧЕСКА ЧЕРКВА В СОФИЯ <i>арх. Евгения Кукушева</i>	134
100 ГОДИНИ АРХИТЕКТИ „НИКОЛОВ И НИКОЛОВ“ <i>арх. Илиян Николов</i>	140
КНИГОПИС	148
„БЯЛА КНИГА НА БЪЛГАРСКИЯ АРХИТЕКТУРЕН МОДЕРНИЗЪМ“ – ТОМ II ПРЕДГОВОР	149
НАУЧЕН СБОРНИК „АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА АРХИТЕКТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ПЪРВИТЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА ХХІ ВЕК“ ПРЕДГОВОР	150
АЛБУМ „АРХИТЕКТУРАТА НА ПЛЕВЕН ОТ МИНАЛОТО ДО ДНЕС“ <i>арх. Кирил Русков</i>	151
ЗА КНИГАТА „МИТ ВГРАДЕН В КАМЪК“ <i>д-р арх. Пламен Генов</i>	152
ВЪЗПОМЕНАНИЯ	153
ЗА АРХ. ЕЛЕНА ТОТЕВА <i>Теодорина Ангеловска-Майснер</i>	154

СЪДЪРЖАНИЕ

*Източниците на илюстрациите не са упоменати, когато са на автора.
*Текстовете на английски език са на авторите на статиите.

ЗА АРХИТЕКТ ГЕОРГИ СТОИЛОВ

По внесено предложение от Председателя на УС на САБ на заседанието на 16.01.2023 г. УС на САБ взе следните решения:

- да се предложи на Общото събрание на САБ да вземе решение за наименуване на Централния дом на архитекта в София на името на арх. Георги Стоилов и да се учреди международна награда на името на арх. Георги Стоилов;
- да се издаде извънреден брой на списание „Архитектура“, посветен на арх. Георги Стоилов (по възможност за годишнината от кончината му);
- по отношение на личния му архив да се вземе решение след изясняване на възможностите и решението на наследниците му.

Based on a proposal submitted by the Chairman of the Board of UAB, at the meeting on 16.01.2023, the Board of UAB took the following decisions:

- to propose to the General Assembly of UAB to take a decision on naming the Central House of the Architect in Sofia after Arch. Georgi Stoilov and to establish an international award in the name of arch. Georgi Stoilov;
- to publish an extraordinary issue of "Architecture" magazine, dedicated to arch. Georgi Stoilov (if possible for the anniversary of his death);
- with regard to his personal archive, to make a decision, after clarifying the possibilities and the decision of his heirs.

The death of any person, even at an age of a patriarch, is always unexpected and unwanted, always causes us grief and pain. But it is, especially in the case of prominent personalities, such as architect Georgi Stoilov, who was and will remain in our memory, an occasion to return and once again appreciate their role in the development of material and spiritual culture in our past, present and, I am convinced, future life.

Georgi Stoilov was a personality completely absorbed, obsessed with architecture, to which he gave his strength and skills in all its dimensions - as an artist, public figure, artist, theorist. And in all these aspects he showed himself at a high level, outgrowing the conjuncture and the inevitable for the artist limitations of different nature. He created remarkable architectural art works that we see today still arousing enormous interest in modern young people, even when the name of their author is unfortunately unknown to them.

Those of us who have worked with him have had the rare chance to be participants in his deeds, to draw on his ideas, his infectious energy, his enormous organisational experience.

Georgi Stoilov sought to connect architecture with social processes, to manifest its role and the role of the architect - artist. To this end, he participated in the creation and life of many architectural organisations - such as the Balkan Conferences, the Forum of Architects of the Black Sea Region, the International Union of Architects, the International Academy of Architecture and many others. But, in my opinion, and I am convinced of this, his favourite offspring was and remained until the end, the Union of Architects in Bulgaria. Therefore, for us, today's architects, remains the great responsibility to develop, strengthen and carry forward in time the spirit and meaning of the Union of Architects, as they were seen and strengthened for almost six decades by architect Georgi Stoilov. Now that we are parting ways with him, we, as a united architectural community, must and I believe can make a vow - this shrunken offspring of our beloved and respected architect Stoilov, to be truly strengthened and carried into the future. And this will be the best, but not the only thing we can do, to preserve the memory of Georgi Stoilov and give him the recognition he deserves. With a bow, a deep bow, today we will send architect Georgi Stoilov on his last journey. But we do not part with him. His ideas and deeds, the memory of his richly gifted creative personality, remain with us.

Memorial speech of the Chairman of the Board of the UAB - arch. T. Boulev, delivered at the funeral ceremony on 18.12.2022.

ЗА АРХИТЕКТ ГЕОРГИ СТОИЛОВ

арх. Георги Стоилов 03.04.1929 - 14.12.2022

Кончината на всеки човек, дори и в патриаршеска възраст, е винаги неочаквана и нежелана, винаги ни причинява скръб и болка. Но тя, особено при изявените личности, каквато беше и ще остане в нашата памет архитект Георги Стоилов, е и повод да се върнем и оценим за пореден път неговите дела и ролята му за развитието на материалната и духовната култура в нашия отминал, настоящ, но убеден съм, и в бъдещия живот.

Георги Стоилов бе личност, изцяло погълната, обсебена от архитектурата, на която отдаваше сили и умения във всичките ѝ измерения – като творец, общественик, художник, теоретик. И във всички тези аспекти той се изявяваше на високо ниво, надрастващо конюнктурата и неизбежните за твореца ограничения от различен характер.

Той създаде бележити архитектурни творби, които виждаме, че и днес будят огромен интерес в съвременните млади хора дори когато името на техния автор, за съжаление, им е непознато.

Тези, които сме работили с него, имахме редкия шанс да бъдем участници в неговите дела, да черпим от неговите идеи, заразяваща енергия, огромен организационен опит.

Георги Стоилов търсеше да свърже архитектурата с обществените процеси, да изявява нейната роля и ролята на архитекта – творец. С тази цел той участваше в създаването и в

живота на не една архитектурна организация – като Балканските конференции, Форумата на архитектите от черноморския регион, Международния съюз на архитектите, Международната академия на архитектурата и редица други. Но според мен, и съм убеден в това, неговата любима рожба беше и остана докрай Съюзът на архитектите в България. Затова за нас, днешните архитекти, остава голямата отговорност да развиваме, укрепваме и пренасяме във времето духа и смисъла на САБ, така както ги виждаше и укрепваше почти шест десетилетия архитект Георги Стоилов. Сега, когато се разделяме с него, ние, като обединена архитектурна общност, трябва и считам, че можем да дадем обет – тази свидна рожба на обичания и уважаван от нас архитект Стоилов, наистина да укрепваме и пренесем в бъдещето. И това ще бъде най-доброто, но не и единственото, което можем да направим, за да запазим паметта за Георги Стоилов и отдадем заслуженото му признание.

С поклон, дълбок поклон, днес ние ще изпратим архитект Георги Стоилов в последния му път. Но ние не се разделяме с него. Неговите идеи и дела, споменът за неговата богато надарена творческа личност остават сред нас. Те ще са част и от нашето бъдеще!

Прощално слово на Председателя на УС на САБ – проф. д-р арх. Т. Булев, произнесено на траурната церемония на 18.12.2022 г.

КОНЦЕПТУАЛЕН ПРОЕКТ ЗА НЕБОСТЪРГАЧ В ПЕКИН
CONCEPTUAL PROJECT FOR A SKYSCRAPER IN BEIJING

АРХИТЕКТ ГЕОРГИ СТОИЛОВ – ЯВЛЕНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА

Атанас Ковачев

На 14.12.2022 г. ни напусна арх. Георги Стоилов. Отиде си от този свят голямо име в българската архитектура от втората половина на XX и първите десетилетия на XXI век. Оревяват редиците на поколението архитекти, оставили ярки следи в българската архитектура от следвоенните години. Напускат ни и последните мохикани, сътворили с труд и себепотдаване и с много любов съвременна България.

Съобщението за кончината на Георги Стоилов беше неочаквано, въпреки че той доживя до една достойна за уважение възраст. Смъртта отново ни завари неподготвени. Не съм мислил, че ще се разделим с човека и твореца Стоилов, защото общувах с него често и винаги ме впечатляваха неговата кондиция, работоспособност, визия за развитие на архитектурата. Срецахме се доскоро на различни форуми, разговаряхме, чувахме се по телефона, обсъждахме нови идеи...

Когато в онази декемврийска вечер получих вестта за кончината му, не исках да повярвам, че е истина. Не исках да повярвам, че пътят му на тази Земя е свършил и прощавайки се, сълзите напиреха в очите и търсейки силните думи, не исках да говоря за човека и твореца Стоилов в минало време. Не исках да повярвам, че повече няма да се срещам и разговарям с него и когато го изпрацах в последния му земен път, хвърляйки шепя пръст в гроба му за „Сбогом!“. Не искам да повярвам и днес, че той няма да бъде повече между нас.

Завърши земния си път голям професионалист. Блестящ организатор на архитектурата. Нещо повече – със смъртта на Георги Стоилов си отива цяла ЕПОХА в развитието на българската архитектура! Името му е тясно свързано с обществено-политическия живот на страната през последните близо седем десетилетия. Той остави ярка следа в развитието на българската и световната архитектура.

х х х

Ще се опитам да маркирам най-важните жалони от дългия и ползотворен път на човека и твореца Георги Стоилов и да нарисувам неговия портрет такъв какъвто остава в моето съзнание. Правил съм го много пъти с желание и лекота за негови годишнини и различни форуми у нас и в чужбина. С лекота, защото мислех за утрешния ден, очаквайки безкрайния поток от нови и нови идеи и проекти, които той създаваше. Днес ми е трудно, много трудно, защото Георги Стоилов не е вече между нас.

Дълга, богата на събития е историята за жизнения и творчески път на Георги Стоилов. Роден през 1929 г. в малкото село Кондофрей, Радомирско, преминал през изпитанията на антифашистката борба, започнал образованието си по архитектура в удивителния град на Нева река – Санкт Петербург (тогава Ленинград) и завършил специалност „Архитектура“ в Московския архитектурен институт през 1954 г., специализирал урбанизъм в Париж през 1965 г., започнал творческата си кариера в голямата школа за не едно поколение български архитекти „Главпроект“ и отдал години от живота си на Съюза на архитектите в България, **Георги Стоилов е явление в съвременната българска архитектура от втората половина на XX и първите десетилетия на XXI век.**

Истина е, че най-новата история на България е тясно свързана и с неговото име. Истина е, че историята на Съюза на архитектите в България се преплита с историята на неговия живот. Изключителен организатор, той посвети години и десетилетия от живота си на нашия творчески съюз. Беше визионер в най-висока степен. Имаше способността да вижда напред във времето. Умееше да оценява новото и модерното, да ражда и да дава път на новаторски идеи, да създава екипи от съмишленици, да работи с огромен размах.

Хотел „Орбита“, София / „Orbita“ Hotel, Sofia

Хотел „Интернационал“, Златни пясъци, 1962-1963 г.
„International“ Hotel, Golden Sands, 1962-1963

Радио „София“, 1970 г. / Radio 'Sofia', 1970

Като всеки голям творец Георги Стоилов е богата, сложна и многоплатова личност. Ерудиран специалист, който страстно (мисля, че тази дума вярно отразява темперамента му) преминава от архитектурните и пластичните проблеми към тези на естетиката и социологията. Неговият творчески път е свързан с широк спектър от въпроси: от активно проектиране до реализиране на значими обекти, от научно-теоретична работа до публицистична дейност, от административни задължения до заемане на важни обществени постове, от изказаното мнение до отстояване на гражданска позиция...

Визитната картичка на Георги Стоилов е богата.

- Проектант – автор на значими произведения и лауреат на архитектурни конкурси
- Един от основателите и първи председател на Съюза на архитектите в България през 1965–1968 г. и председател през 1977–1990 г. – повече от десетилетие и половина
- Кмет на София от 1967 до 1971 г.
- Министър на архитектурата и благоустройството 1971 – 1973 г.
- Член-титуляр на работната група „Формиране и упражняване на професията“ на Международния съюз на архитектите
- Основател и генерален секретар на Балканската конференция на архитектите
- Основател и президент на Световния център за техническа информация и урбанизъм (СЦТИУ) към Световната федерация на побратимените градове (СФПГ)
- Вицепрезидент на Световната федерация на побратимените градове (СФПГ) от 1970 до 1976 г.
- Вицепрезидент на Международния съвет за регионална икономика, а на конгреса му в Париж през 1970 г. – негов докладчик
- Организатор на две световни интеркомунални конференции: „Човекът и неговата жизнена среда в градовете“ – 1972 г. и „Планиране и развитие на градовете“ – 1978 г.
- Участник във всички конгреси на Международния съюз на архитектите от средата на 60-те години на XX в. и в продължение на десетилетия: VIII конгрес, 1965, Париж (Франция); IX конгрес, 1967, Прага (Чехословакия); X конгрес, 1969, Буенос Айрес (Аржентина); XI конгрес, 1972, Варна (България); XII конгрес, 1975, Мадрид (Испания); XIII конгрес, 1978, Мексико (Мексико); XIV конгрес, 1981, Варшава (Полша); XV конгрес, 1985, Каиро (Египет); XVI конгрес, 1987, Брайтън (Великобритания); XVII конгрес, 1990, Монреал (Канада); XVIII конгрес, 1993, Чикаго (САЩ); XIX конгрес, 1996, Барселона (Испания); XX конгрес, 1999, Пекин (Китай); XXI конгрес, 2002, Берлин (Германия) и още и още през годините на новия век.

- Инициатор, организатор и председател на организационния съвет и на международното жури на Световното биенале и триенале на архитектурата „Интерарх“ от първия през 1981 г. до последния форум, състоял се през 2018 г.

- Организатор и председател на Редакционния съвет на Международния алманах „Архитектура и общество“

- Президент на Международния съюз на архитектите от 1985 до 1987 г.

- Президент на Международната академия на архитектурата от 1987 до 2018 г., а след това Почетен президент

- Основател на Научноизследователския академичен проектантски институт „Интерпроект“ към Международната академия на архитектурата

- Автор на книги и монографии, студии и статии върху актуални проблеми на архитектурата... това са само част от значимите рубежи, преодолени от Георги Стоилов.

Днес, когато творецът не е между нас, ние, хората, които работихме с него десетилетия, се питаме отново и отново: **Какво е Георги Стоилов за българската архитектура?**

- **Създател на значими произведения** – от комплекса на Радио София, хотелите „Рила“ и „Орбита“ в столицата, през градоустройствения план на Международния младежки център в Приморско и хотелите „Интернационал“, „Емона“, „Рубин“ и „Акация“ в курортните комплекси „Св. св. Константин и Елена“ и „Златни пясъци“, сградата на Общинския съвет в Перник, Мемориалния дом паметник на Бузлуджа, Пантеона край с. Гургулят и Арката на свободата в Троянския балкан, до голямата реализация – Центъра за ръководство на въздушното движение, отново в София. Много от тях се превърнаха в емблематични сгради, без които е трудно да си представим съвременния облик на нашите градове, курортни комплекси, райони. Към това трябва да добавим и проектите от XXI век – еконекостъргачи за Москва, Русия и обществени сгради и комплекси за Астана, новата столица на Казахстан. Само това да беше направил, името му би останало записано в историята на българската архитектура.

- **Основател и дългогодишен председател на Съюза на архитектите в България.** Времето, през което той ръководеше творческия съюз на архитектите, беше време на подем, на утвърждаване на авторитета на българския архитект, на ролята и значението на архитектурата в национален и международен мащаб. Различни поколения ще свързват своята съпричастност към творческия съюз на архитектите с името на Георги Стоилов. От многобройните му дела ще посоча само две. Прекрасната сграда на Съюза на архитектите в България на ул. „Кракра“ 11 в центъра на столицата Сто-

*Връх Бузлуджа, монумент на БКП, 1981 г.
Buzludzha, a monument of the Bulgarian Communist Party, 1981.*

*Връх Бузлуджа, монумент на БКП, Интериор
A monument of the Bulgarian Communist Party, Interior,*

*с. Гургулят, пантеон на загиналите в Сръбско-българската Война, 1985 г. Интериор
Gurgulyat, Pantheon of the perished in the Serbo-Bulgarian war, 1985, Interior*

„Арка на Свободата“, Троянски Балкан
„Arch of Freedom“, Trojan Balkan

Административна сграда, София
Administrative building, Sofia

илов успява да „отвоюва“ за Дом на архитектите. Дом, в който през изминалите години „кипеше“ богат и съдържателен живот. Дом, който всеки архитект чувстваше като свое място за дискусии, любимо и спокойно кътче за срещи и отдих в милионния град. И още нещо много важно. През 70-те години на миналия век Стоилов създаде „АРХПРОЕКТ“ – възможност на архитектите да проектират извън постоянната си работа чрез Съюза на архитектите в България. Разказвал ми е: „Огромна проектантска работа в цялата страна – строят се жилищни сгради и курортни комплекси, училища и детски градини, търговски сгради и младежки домове, болници и поликлиники и още много други обекти. Държавните проектантски организации не успяват да поемат големите мащаби. Темповете на строителство изпреварват проектирането“. И тогава Стоилов реализира и организира тази работа чрез Съюза – в условията на плановото стопанство въвежда принципите на пазарна икономика в творческия съюз. Десетилетия преди смяната на парадигмата и демократизация на обществото (след 1989 г.) Стоилов създава възможност за частна работа на архитектите. Опонентите казват: „Да, но проектантите получаваха 50% от хонорара, другите 50% оставаха в Съюза“. Вярно е, но с отчисленията Съюзът изгради или осигури (закупи) материална база за творческа работа и отдих на българските архитекти в цялата страна. Прекрасни творчески домове. Уникални възрожденски къщи, върнати към нов и смислен живот. Само това да беше направил, името му би останало в летописа на творческата организация на българските архитекти, а това значи и на българската архитектура.

- Единственият архитект – кмет на София (председател на Изпълнителния комитет на Столичния градски народен съвет) в над 140-годишната история на София като столица и един от малкото архитекти – министър на архитектурата и благоустройството на България – във времето, когато в името на министерството стои гумата „АРХИТЕКТУРА“. През тези години на огромна обществена ангажираност Стоилов работи активно за развитието на София и за развитието на архитектурата и благоустройството в България. Само с това да беше свързан житейският и творческият му път, името му би останало в историята на българския обществено-политически живот.

- Архитект с голям принос в развитието на Международния съюз на архитектите (МСА). Член-титulary и дългогодишен представител в работната група „Формиране и упражняване на професията“ на МСА; Основател и Генерален секретар на Балканската конференция на архитектите; Основател на Световния център за техническа информация и урбанизъм към Световната федерация на поборатиментите градове (СФПГ); Организатор на две световни

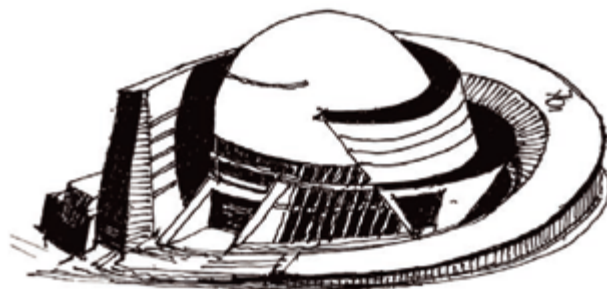
интеркомунални конференции „Човекът и неговата жизнена среда в градовете“ – 1972 г. и „Планиране и развитие на градовете“ – 1978 г. и още много други световни форуми. Само това да беше направил, името му би останало в историята на Международната организация на архитектите.

- **Основател на Световното биенале, а по-късно триенале на архитектурата „Интер-арх“** и в продължение на близо четири десетилетия председател на международното жури за проекти и реализации на световните форуми на архитектурата от първия през 1981 г. до последния засега форум – през 2018 г. През годините на Студената война и Желязната завеса за мнозина пътуването зад граница беше много трудно и Георги Стоилов в буквалния смисъл на думата доведе в България много от най-големите архитекти от втората половина на XX век, показвайки проектите и реализациите на майсторите на съвременната световна архитектура и творческите търсения на архитекти от различни поколения, школи, националности. Той имаше лични контакти с чуждестранни архитекти от целия свят. Само това да беше направил, името му би останало в най-новата история на българската култура и архитектура.

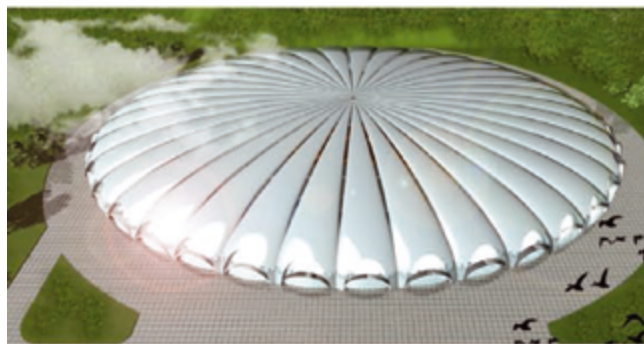
- **Президент на Международния съюз на архитектите (МСА).** Единственият българин, заемайки някога този престижен пост. Дали и кога този пост ще бъде поверен отново на българин? Избирането му през 1985 г. за президент на Международния съюз на архитектите беше признание както за многогодишната работа на Георги Стоилов в Международната организация на архитектите, така и признание за приноса на България в развитието на световната култура и архитектура. Само това да беше направил, името му би се наредило сред строителите на съвременна България, правейки ни горди по словата на поета и писателя Иван Вазов, че и „ний сме дали нещо на света“.

- **Основател и пръв председател на Академичния съвет на Международната академия на архитектурата** със седалище в София, България. Повече от 35 години! Отново признание за България. Международната академия на архитектурата, годините на нейното укрепване и развитие, многобройните идеи, форуми, срещи – това е звездното време на Георги Стоилов. В богатата дейност на Международната академия на архитектурата се разгърна най-широко мащабният му талант на организатор. Само това да беше направил, името му би останало в историята на българската и световната архитектура.

- **Автор на книги, студии, статии, доклади върху актуални аспекти на българската и световната архитектура,** изнесани на авторитетни наши и международни форуми, публикувани у нас и в чужбина. Организатор и председател на редакционния съвет на между-

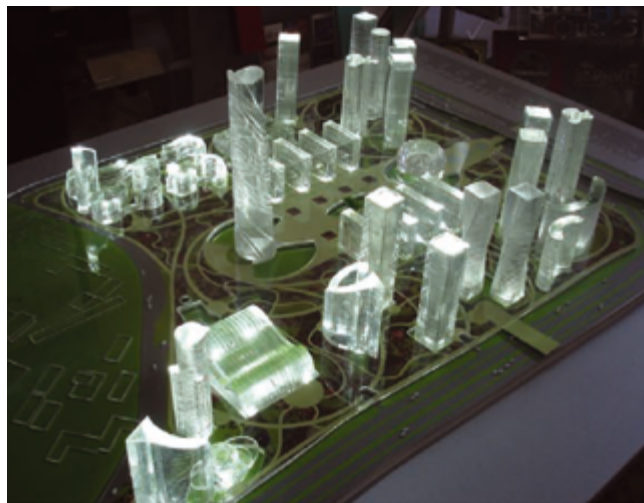
Ескиз на „Дворец на мира и съгласието“/Palace of peace and accord

„Дворец на спорта“, Дагестан / Sports palace, Dagestan

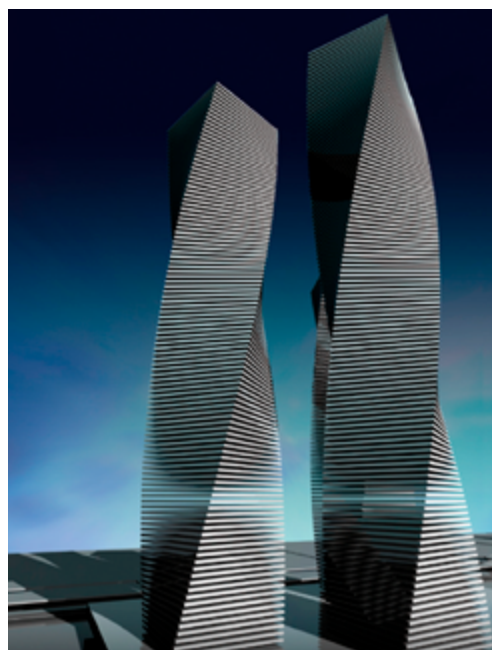
Стадион „България“ / „Bulgaria“ stadium

Конкурсен проект за Вторичен градски център, София, 2009 г. Secondary City Center, Sofia, 2009

Офис сгради, Москва, 2005 г. / Office building, Moscow, 2005

Офис сгради - Астана, Казахстан, 2006 г.
Office building Astana, Kazakhstan, 2006

народния алманах „Архитектура и общество“, активен сътрудник на много архитектурни издания у нас и в чужбина. Създател на списание *World Architecture* – Лондон. Само това да беше направил, името му би се наредило сред творците, внесли свой дял в теорията на архитектурата.

• **Един от изявените художници сред архитектите.** Георги Стоилов работи основно акварел. Добре известно е, че това е най-трудната техника. Акварелът не позволява доработване. Веднъж положена, едрата капка се стича и трябва мигновено да я уловиш и насочиш върху листа. Нужна е творческа смелост, динамика, експресия. Стоилов създава своите десетки, стотици акварели, запечатали върху листа от една страна неповторимата красота на природата – най-великия художник, а от друга – характера, темперамента, визията на художника. Той запечатва с неповторима страст величествени планински върхове. От пролетните му пейзажи тържествува идващият нов живот. Какво богатство на цветове и багри – от бялосиньо-зелената до жълто и пурпурночервената палитра! Само това да беше направил, името му щеше да остане сред творците, внесли свой дял в художествената култура на България!

А всичко това събрано заедно, формира облика на една богата творческа личност. Годните поддържаха неузасващ новаторския пламък в работата му. Неизчерпаемата му енергия беше негов запазен знак.

Оценката за Георги Стоилов не е и вероятно не може да бъде еднозначна. Не е необходимо да бъде еднозначна. В неговия портрет се преплитат различни краски, нюансите преливат в

широка палитра, така както сложен и многопластов е и самият живот.

Георги Стоилов може да бъде обичан или не.

Той не може обаче да остане незабелязан!

Защото независимо от превратностите на времето, независимо от политическите пристрастия или антипатии, независимо от еуфорията на последното десетилетие на XX век и желанието да се скъса с всичко от миналото, името и делата на Георги Стоилов не могат да останат незабелязани и забравени, защото не само Старият континент, но и светът го забеляза и призна, удостоверявайки го с престижни награди, почетни звания и отличия:

- Почетен член на Съюза на архитектите на СССР от 1986 г.
- Почетен член на Американския институт на архитектите от 1986 г.
- Почетен член на Федерацията на архитектите в Мексико от 1986 г.
- Почетен член на Кралския институт на канадските архитекти от 1987 г.
- Гост-професор на Нюйоркския университет (САЩ) от 1985 г.
- Почетен професор на Националния политехнически институт в Мексико (Мексико) от 1985 г.
- Почетен професор в Университета в Буенос Айрес (Аржентина) от 1986 г.
- Почетен професор на Техническия университет в Тбилиси (Грузия) от 1994 г.
- „Доктор хонорис кауза“ на Московския архитектурен институт (Държавна академия) (Русия) от 2001 г.

РВД, аерогара София, 1996
Air Traffic Control (ATC), Sofia Airport, 1996

- Академик на Френската академия на архитектурата от 1985 г.
- Академик на Международната академия на архитектурата от 1987 г.
- Академик на Руската академия на архитектурата и строителните науки от 2001 г.
- Академик на Руската академия на изкуствата от 2001 г.
- Академик на Украинската академия на архитектурата от 2002 г.

Тук трябва да добавим и българските отличия – Лауреат на Димитровска награда – 1960 г., когато е твърде млад, току-що преминал границата на тридесетте години; Лауреат на наградата на Димитровския комсомол в областта на литературата и изкуството – 1973 г.; Заслужил архитект – 1972 г.; Народен архитект – 1978 г.; Герой на социалистическия труд – 1983 г.

Много са и медалите и ордените, които арх. Георги Стоилов е получил през дългия си творчески път – Златния медал „Шинкел“ от бившата Германска демократична република, 1984; медал „За заслуги към полската култура“, 1984; големия медал на Френската академия на архитектурата, 1987; Златния медал на Съюза на грузинските архитекти, 1998, и много други.

Той е удостоен със званието Почетен член на Съюза на архитектите в България (САБ) и е носител на Златна значка с циркон на САБ от 1999 г.

Арх. Стоилов е носител и на званието Архитект на годината за 2001 г. за проектирането и изграждането на Центъра за ръководство на въздушното движение (РВД) в София. Тогава го попитах: „Арх. Стоилов, как приемате

това отличие? Вие сте един от най-изявените български архитекти и в дългогодишната Ви творческа биография награди и призове не Ви липсват?“. Той отговори: „За мен е голяма чест да се наредя сред лауреатите на изключително престижната награда, която се отрежда на архитекти-личности за проявените от тях творчество, талант и упоритост при реализацията на конкретен значим и впечатляващ обект. Убеден съм, че колегията се нуждае силно от такива знаци на уважение и признание към добре свършена работа. Толкова много прозаични неща има в професията, добре е, че има такива празници...“.

Да, приятно е, когато колегията те е оценила.

По-късно известната реализация на арх. Стоилов, донесла му радост и признание, получи и нова висока оценка. В началото на 2003 г. големия новината, че Европейската комисия и фондацията „Мис ван дер Роє“ са номинирали комплекса на Центъра за ръководство на въздушното движение – София на арх. Георги Стоилов за наградата на Европейския съюз за съвременна архитектура „Мис ван дер Роє“.

На Десетото юбилейно световно триенале на архитектурата „Интерарх – 2003“ арх. Стоилов стана носител на почетната награда на Съюза на архитектите на Русия „Кристален Дедал“, връчена му за неговите големи заслуги в развитието на международните връзки между архитектите на двете страни от тогавашния президент на Съюза на архитектите на Русия академик Юрий Петрович Гнедовский.

Големият творец продължи да получава внимание и оценка на своята работа и през последните едно-две десетилетия.

Той е Доктор хонорис кауза на Висшето строително училище „Любен Каравелов“, София от 2011 г. за ролята му за развитие и утвърждаване на специалност „Архитектура“ в училището – стартираше с методичната помощ и подкрепа на Международната академия на архитектурата.

Георги Стоилов е Почетен гражданин на София за заслугите му за развитието на София не само през годините на неговия кметски мандат, а и за многогодишната му работа за развитие на нашата столица, оставяйки творби на обществената архитектура, които и днес формират облика на съвременна София. Те ще пребъдат през идващите години и десетилетия.

Само двайсетина дни преди да си отиде от този свят арх. Стоилов получи и най-високата награда на Камарата на архитектите в България за цялостно архитектурно творчество. Напълно заслужено! Наблюдавах го как се качи на сцената. Физическите сили го напуснаха, но не и мисълта и словото. Обърна се към аудиторията само с няколко думи за архитектите и архитектурата, но със Стоиловски плам и устрем за бъдещето. Така го запомних тогава. Така ще го помня винаги!

Списъкът от звания, степени, награди на арх. Георги Стоилов може да бъде продължен... Високите отличия, ордените и медалите бяха резултат от неизчерпаемата му инициативност и активност в реализацията на идеите.

х х х

Още няколко лични мисли, оценки, спомени за арх. Георги Стоилов – родили се през годините на съвместната ни работа.

Моята първа задочна среща с арх. Стоилов се състоя преди близо половин век в далечната вече 1974 г., когато постъпих студент първокурсник в Московския архитектурен институт. Част от моите преподаватели, узнавайки, че съм българин, ме питаха „Вие познавате ли Гошо, Георги Стоилов?“.

Тогава го познавах само като личност – архитект и общественик. През една от моите ваканции в България се запознах лично, предавайки му поздрав от негови учители в архитектурата и от многобройните му състуденти и приятели мои преподаватели.

През следващите години и десетилетия имах възможност да опозная отблизо човека и твореца Георги Стоилов. И се занимавах повече от 40 години на тясно сътрудничество! Особено близко работихме след 1981 г., когато започна да се реализира голямата му идея за провеждане на Световни биеналета и триеналета на архитектурата в България, а аз с моя скромни опит му помагах. И така от първото през 1981 г. до

последното през 2018 г. Световно триенале на архитектурата.

Тези срещи ми позволиха да се докосна до организационния му талант, да почувствам уважението, с което се отнасяха към него архитекти както от бившите източни страни, така и от много западни страни, а днес мога да кажа – архитектите на света. Свидетел съм на респекта към неговата личност!

Преди повече от 20 години, когато чествахме неговия 70-годишен юбилей (1999), у мен се роди идеята да напиша книга за жизнения и творчески път на Георги Стоилов. Тогава си казах: „моят подарък за неговия 75-и юбилей ще бъде книгата, написана от мен“. Писах я години, писах я дълго и трудно, но успях, книгата „**Георги Стоилов. Години, отгледени на архитектурата**“ излезе и беше представена на неговия юбилей през 2004 г. Имал съм възможност да го приветствам за неговата 60-а, 65-а, 70-а и разбира се – по-късно на 80-а, 85-а годишнина и за последен път, когато посрещнахме неговия значим, достоен за уважение 90-и ЮБИЛЕЙ през 2019 г.!

Основният мотив да напиша книга за арх. Георги Стоилов беше желанието да оставя върху белия лист следа от живота и делата на този голям българин. Творческият път и обществената му дейност са в не малка степен известни. Като че ли за него е казано всичко, или по-точно казано е много. И все пак при цялото обилие от информация беше необходимо да бъдат осветени отделни периоди от живота му, както от най-ранните му години – детството, юношеството, студентския период и особено последните десетилетия – времето на демократичните промени, когато арх. Стоилов не само, че не се оттегли и не измени на принципите си, както направиха много други, а остана верен на себе си, на убежденията си и продължи с още по-голяма страст да създава и реализира безкрайния поток от новаторски идеи.

Арх. Георги Стоилов не си е водил записки. Времето никога не е стигало, за да остави бележки, оценки, дори спомен от преживяното. Той винаги е живял с устрема на утрешния ден, с патоса на новите идеи и начинания, много пъти изпреварили времето си. Постигнатото в днешния ден, за него е вече история.

През 2000–2004 г. проведох серия от срещи с арх. Стоилов. Разговаряхме много. Разговаряхме дълго. Бях настойчив. Исках да го върна десетилетия назад и да преминем заедно отново по стръмните житейски пътеки, да осветя с нова светлина това, което е по-малко известно, да надникна и зад „кулисите“, да покажа и неизвестното за човека и твореца Стоилов. Всеки вторник с часове разговаряхме и си водех записки, а Георги Стоилов с химикалка в ръка скицираше върху белия лист идеите си. След това дни и нощи се рових в пожълтелите страници на книги, списания и вестници, за да намеря фактите,

за да бъде точен и изчерпателен като изследовател. Носех следващия вторник текста, и когато го прочетеше, арх. Стоилов често реагираше: „Много хубаво написано. Аз пък си мислех, какво толкова...“. Проява на скромност – още една черта от неговия характер.

Опитах се да хвърля сноп светлина върху изключително богатия жизнен и творчески път на арх. Георги Стоилов, ръководен от ясното съзнание, че този човек е олицетворение на една епоха в българската архитектура. Исках да проследя не само хронологията, а по-скоро онази вътрешна логика при формиране на творческата индивидуалност и чертите на неговата личност – проектанта, организатора, художника, теоретика, гражданина Стоилов.

Опитах се да бъда обективен, да събера хилядите малки „камъчета“ и да създам „мозайката“, въплътена в себе си образа на една от личностите на съвременна България!

Имал съм много срещи с арх. Георги Стоилов – лични и колективни. Срещи по различни поводи. В различни формати. Имало е сложни ситуации. Не си спомням обаче Стоилов да е избухвал, макар че е имал основание за това, още по-малко да се отнесе неуважително или да нагърби някого. Работихме интензивно. За мен общуването с човека и професионалиста беше голяма школа. Настояваше да се обръщам към него с „Георги“, както правеха много от приятелите му от чужбина (част от тях и мои приятели), да му говоря на „ти“. Не можах приживе, езикът ме не се „обърна“ тогава, не мога и днес, защото той беше и ще остане на пиедестал в моите очи.

„Думите отлитат, написаното остава“ – ръководен от смисъла на тази крилата максима, се опитах да експонирам богатия творчески и обществен живот на арх. Стоилов в моята книга.

Смелост да напиша тази книга ми даде преди всичко фактът, че и двамата сме представители на една голяма школа, с повече от две и половина столетия – завършили сме Московския архитектурен институт, една велика институция. Свързваха ни и много общи приятели. Част от тях също напуснаха този свят.

Делата на арх. Георги Стоилов трябва да се знаят и помнят от представители на всички поколения архитекти, защото, нека си признаем, дължим благодарност на човека Георги Стоилов. Дали успяхме да му я изкажем приживе? Не съм сигурен. За себе си мога да кажа, че аз много пъти му благодарих за съветите, за съпричастността, за подадената ръка във важен момент по житейския друм. Съвестта ми е чиста – успях приживе да напиша самостоятелна книга за човека, твореца, професионалиста, организатора, общественика, художника, давайки и моята оценка за арх. Георги Стоилов. След това в съавторство издадох и книги за творческия му път на руски и английски език.

Първата ни среща беше, както писах, през 70-те години на миналия век. Последната – броени дни преди да напусне този свят. Това беше форумът през ноември 2022 г., на който арх. Стоилов получи най-високата награда на Камарата на архитектите в България. Тогава и не подозирах, че това е последната среща на големия творец с архитектурната колегия в България, която възторжено аплодира един от доайените на българската архитектура.

Това беше и моята последна среща на живо с арх. Георги Стоилов. Помня я с най-малките детайли, както помня с подробности и първата ни среща в София през 70-те години на миналия век. Тогава аз, студент по архитектура от Московския архитектурен институт, той – вече утвърден творец и ръководител. А беше толкова земен и внимателен – може би защото бяхме възпитаници на Московския архитектурен институт, имахме една Алма Матер, с която винаги ще свързваме годините на младостта, най-възторжения период в човешкия живот. Като на филмова лента пред очите ми се редуват десетки наши срещи и общи участия във форуми у нас и в чужбина, всяка от които ме обогатяваше.

Днес, когато споменът за Георги Стоилов е жив у много хора, вероятно е трудно да оценим по достойнство сътвореното от него. Нужна е дистанция във времето. Сигурен съм, че идващите поколения през следващите години и десетилетия ще открият нови измерения от многоплановата му дейност, ще изявят нови черти от организационния му талант да свързва архитектите от различни страни и континенти, от различни поколения и да увлича зад идеите си съмишленици. Историята ще добавя нови шрихи към неговия портрет, още по-репелно ще открие приноса му за развитието на българската и световната архитектура.

Последното десетилетие на XX век и първите десетилетия на дълго продължилия преход към демокрация му донесоха горчивина. Обвиняваха го за неговите идеи и възгледи. Но той не се поддаде на обвиненията на недоброжелатели. Не заслужаваше според мен тези обиди. Но той беше награснал гребните житейски страсти. Приемаше с достойнство критиките.

Мъчно ми е, че арх. Стоилов не можа да види възкръснал за нов живот своята рожба – Дома паметник на Бузлуджа. А колко много искаше това. Споделял ми е много пъти недоумението си от варварското отношение към архитектурната творба. Остава утехата, че идеята да върнем на България тази негова творба е пощадена от разрухата през годините на дълго продължилия преход у нас, че се подкрепя от много архитекти, в това число и от много млади хора. Това ми дава надежда, че заедно ще успеем да възродим този Паметник на България. И това ще бъде нашата дан на уважение към големия архитект.

Вдъхновител на инициативи, организатор на значими форуми на архитектурата, превръщайки ги в празник за всички нас – това е ГЕОРГИ СТОИЛОВ за българската архитектура, за българската култура, за нашата България! Тази оценка споделят и много архитекти от всички краища на света. Архитекти от различни националности, генерации, школи, докоснали се до Човека Стоилов.

Творец с невероятна енергия, визионер и постоянен генератор на нови и нови идеи за архитектурата – такъв ще помня арх. Стоилов до сетния си дъх.

Големият творец ни напусна, за да остане с нас,

живите, докато сме гости на нашата малка планета Земя. Вярвам, че ще бъдем достойни за паметта му. Неговото дело ще пребъде през годините и десетилетията, защото много от идеите и делата му са непреходни. Те изпревариха времето си. И устояха на превратностите на съдбата. Оказаха се по-устойчиви, отколкото предполагаха не само приятелите, но и опонентите му.

Респект и уважение към личността на големия българин ГЕОРГИ СТОИЛОВ – един от строителите на съвременна България!

Светлина по пътя в другия, казват, по-добрия свят! Дано е така!

Сбогом арх. СТОИЛОВ!

Арх. Атанас Ковачев завършва архитектура в Московския архитектурен институт (МАРХИ) през 1980 г. Получава степени „доктор“ (1984) и „доктор на архитектурните науки“ (2005). Член-кореспондент е на БАН (2008) и Почетен член на УАА (2008). Професор е в МАА (2009); Чуждестранен член е на РААСН (2010); Почетен професор е в МАРХИ (2016).

Работи като научен сътрудник в КНИПИИАТ „Главпроект“, София (1984-1985); във ВЛТИ/ЛТУ, София. Изминава пътя от асистент до професор по Градоустройство и териториално устройство (1985-2002). Там е: ръководител катедра „Ландшафтна архитектура“ (1994-1995); декан на факултет „Екология и ландшафтна архитектура“ (2007-2016), ръководител отдел „Инфраструктурни проекти“ (2016-2022); председател на Общото събрание (2020-2022). От 2014 г. е професор във ВСУ „Черноризец Храбър“; ръководител катедра, декан, директор на институт.

Научноизследователската му дейност е отразена в 30 монографии, книги, учебници и справочници, повече от 160 научни студии и статии и над 100 научнопопулярни статии, публикации у нас и в чужбина.

Разработва самостоятелно или като ръководител колектив в 8 проекта по оперативни програми: „Регионално развитие“ (2007-2013) и „Региони в растеж“ (2014-2020); над 170 градоустройствени и териториално-устройствени плана и схеми, архитектурни и паркоустройствени проекти, повечето от които са реализирани.

Почетен гражданин е на Карнобат (2014). Носител на множество награди.

ARCHITECT GEORGI STOILOV – A PHENOMENON IN MODERN BULGARIAN ARCHITECTURE

**Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences,
Prof. D.Sc. Arch. ATANAS KOVACHEV**

On 14.12.2022, arch. Georgi Stoilov – a prominent name in Bulgarian cultural life and a phenomenon in modern architecture from the second half of the 20th century and the first decades of the 21st century – left us.

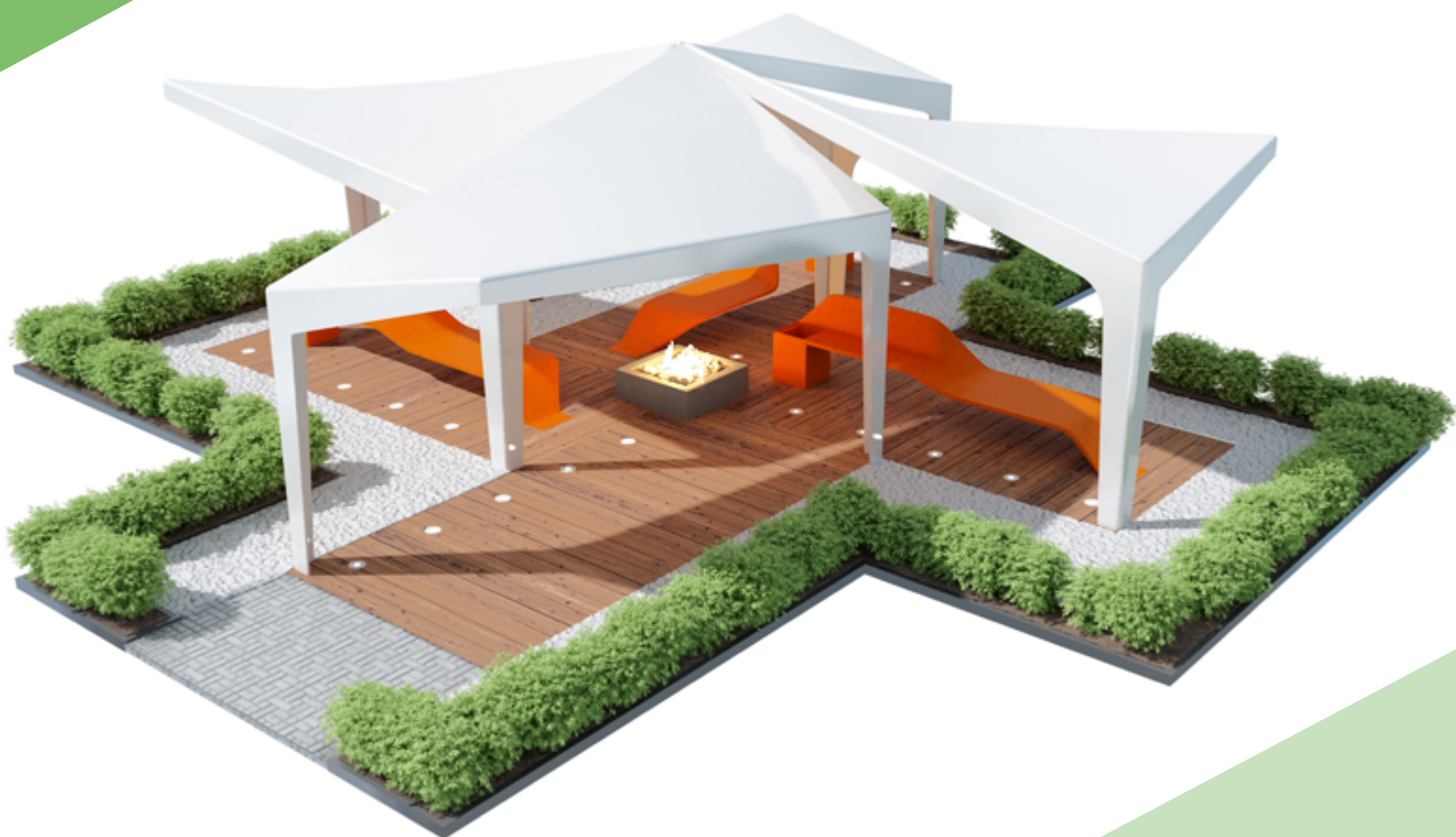
Georgi Stoilov's resume is rich – Creator of significant works of architecture; Founder and long-term chairman of the Union of architects in Bulgaria; Mayor of Sofia; Minister of Architecture; Architect with a great contribution to the development of the International Union of Architects (UIA); Founder of the World Biennale and later Triennale of Architecture 'Interarch'; President of the International Union of Architects (UIA); Founder and first chairman of the Academic Council of the International Academy of Architecture, Sofia, Bulgaria; Author of books, studies, articles, reports on the current aspects of Bulgarian and world architecture; One of the prominent artists among the architects.

All of this formed the image of a rich, creative person. His inexhaustible energy was his trademark. His work will endure through the decades, because many of his ideas were timeless. They were ahead of their time. And they withstood the vicissitudes of fate.

Respect and appreciation for the personality of the great Bulgarian GEORGI STOILOV – one of the builders of modern Bulgaria!

СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА

арх. Дора Иванова
арх. Вичка Стоянова
арх. Росица Златанова
ателие „Серафимов Архитекти“
проф. арх. Бойко Кадинов, г.а.н.
арх. Йордан Манолов
арх. Димитър Шаренков
арх. Павлина Коева-Рачева
арх. Владо Вълков

АРХИТЕКТУРНИЯТ КОМПЛЕКС „БУЗЛУДЖА“ – ВЪЗНИКВАНЕ И ПРЕОСМИСЛЯНЕ

Дора Иванова

Архитект Дора Иванова завършва бакалавър, а след това магистър по архитектура в Техническия университет в Берлин през 2014 г. През 2015 г. основава фондация „Проект Бузлуджа“, чиято цел е опазването, социализирането и адаптирането на монумент Бузлуджа. Паралелно работи като проектант в архитектурното студио „DGI Bauwerk“ в Берлин. От 2019 г. насам арх. Иванова концентрира дейността си изцяло върху „Проект Бузлуджа“ в България, като е проектен ръководител на следните проекти: „План за опазване и управление на монумент Бузлуджа“ 2019-2021, финансиран от фондация „Гети“; „Спешни мерки за стабилизиране на мозайките в монумент Бузлуджа“ 2020-2021, финансиран от ф-я „Гети“ и частни дарения; „Обезопасяване и осигуряване на временен посетителски достъп на монумент Бузлуджа“ 2022, финансиран от Министерство на културата; провеждане на тридневен фестивал „OPEN BUZLUDZHA“ през 2021 и 2022 г. Чрез дейността на фондацията арх. Иванова цели развитието на добри практики в областта на опазването на културно наследство и работещи модели за активизирането на неговия потенциал.

Монумент Бузлуджа е не само изключително постижение на българската архитектура, строителство и монументално изкуство, той е и един от най-емблематичните и значими примери от следвоенния модернизъм в Европа. Сградата е част от цялостна и единна концепция, която влита архитектура, ландшафт и художествено-пластични елементи в общ синтез.

Тъй като е създаден с пропагандни цели, той представлява противоречив обект, част от дисонантното наследство от периода на социализма в Европа. Точно тази противоречивост представлява неразкрит потенциал, защото има силата да привлича интерес, да провокира диалог, да развива образованието, критичното мислене и толерантността.

Ценностите и идеите в обществото се променят все по-бързо, а опазването на следите от миналото не ни отъждествява с тях, а ни помага да гледаме по-смело напред, надграждайки върху успехите и учейки се от грешките на хората преди нас.

Възникване

Местността Бузлуджа придобива за пръв път историческа значимост през 1868 г., когато след тежко сражение с турците е разбита четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. 23 години по-късно, по време на традиционния събор в почит на подвига на четата, през 1891 г. Димитър Благоев и неговите съмишленици основават Българската социалдемократическа партия (БСДП), което остава в историята като Бузлуджански конгрес. Отново на Бузлуджа, през зимата на 1944 г. трима партизани от Габровско-Севлиево-ския отряд са убити по време на сражение с редовни военнослужещи.

С установяването на комунистическата власт в страната след 1944 г., управляващата партия обвързва трите събития и изгражда идеологията за „трите поколения“ борци, които се срещат на Бузлуджа. В тази връзка през 1959 г. ЦК на БКП решава да се изградят три паметника за всяко от събитията, а на върха да се монтира светеща петолъчка. Проведен е конкурс, като

архивна снимка, тържествено откриване на монумент „Бузлуджа“, автор: Добрин Керестелиев
archive picture, inauguration of Buzludzha monument, 1981, photographer: Dobrin Keresteliev

архивна снимка, основна зала на монумент „Бузлуджа“, автор: Михаил Михов
archive picture, main hall of Buzludzha monument, photographer: Mihail Mihov

*Първи дейности по проучване на мозаиците, 2020 г.
First research work on the mosaics, 2020,
снимки/photographer: Dora Ivanov*

*Защитен навес над външен мозаичен кръг, 2021 г.
Protective shelter over outer mosaic ring, 2021
снимки/photographer: Dora Ivanov*

*Стабилизиране на куполната мозайка, 2022 г.
Dome mosaic stabilization works, 2022
снимки/photographer: Nikifor Haralampiev*

трите паметника са изпълнени, а петолъчката се отлага. Строителството на монумент Бузлуджа започва години по-късно, през 1973 г., и завършва на 23 август 1981 г., когато е тържествено открит. Изграждането се финансира със задължителни „дарения“ от гражданите, като целта е то да се превърне във всенародно дело. Главен проектант е големият български архитект Георги Стоилов (1929 – 2022), а основен изпълнител е Главно управление на строителни войски.

Официалното име на монумента е Дом паметник на БКП на връх Бузлуджа и представлява място за публични посещения, юбилейни чествания и ритуални събития като връчване на членските книжки на комсомолци и връзването на връзките на чавдарчета и пионери. Посещенията се провеждат с предварителна писмена заявка, като за първите 6 години паметникът е посетен от около 1.5 млн. души.

След 1989 г. монументът е затворен, а през 1991 г. – одържавен по силата на Закона за национализацията на имуществото на бившите комунистически организации. В средата на 90-те е свалена денонощната охрана и сградата започва да се разграбва, като всички ценни материали от интериора са изнесени, свалено е и медното покривно покритие, което допълнително ускорява разрухата на цялата сграда.

Преосмисляне

В момента сградата на връх Бузлуджа е държавна собственост, която се намира на територията на община Казанлък и се управлява от областния управител на Стара Загора. Със заповед на министъра на културата от 13.09.2021 г. монумент Бузлуджа е обявен за недвижима културна ценност с класификация на архитектурно-строителна и художествена недвижима културна ценност от Най-ново време, с категория „национално значение“.

С цел опазването и социализирането на монумента през 2015 г. бе основана фондация „Проект Бузлуджа“. Неправителствената организация проведе редица обществени дискусии, представяйки историята и потенциала на монумента чрез изложби и презентации. През 2018 г. след номинация от фондацията монумент Бузлуджа бе признат за един от „7-те най-застрашени“ обекти на културното наследство в Европа в едноминутната програма на организацията за културно наследство „Европа Ностра“ и Института на Европейската инвестиционна банка.

Благодарение на финансиране от фондация „Гети“ през 2019 г. фондация „Проект Бузлуджа“ и ИКОМОС Германия с партньори УАСГ и ТУ Мюнхен започнаха изготвянето на проект за План за опазване и управление на монумент Бузлуджа.

За тази цел бяха проведени редица проучвания и анализи, включително исторически, конструктивни, архитектурни и икономически. Част от тях са изготвяне на BIM модел на сградата, конструктивно обследване, оценка на значимостта, бизнес план и концепция за ревитализация. В екипа участват над 100 експерти от България и чужбина, а разработката е във финален етап на редакция преди да бъде публично достъпна.

При проучванията беше установено, че най-страшеният от непосредствена разруха елемент са мозаиките, които се простират на почти 1000 кв.м площ. Необходимите спешни мерки по неинвазивно стабилизиране на стенните мозайки стартираха през 2020 г. с финансиране от фондация „Гети“ и бяха финализирани през 2021 г. благодарение на дарения. През 2022 г. беше стабилизирана и куполната мозайка по проект, финансиран от МК, с което бе завършен етапът на спешни мерки за мозаиките. Работата на терен бе координирана от фондация „Проект Бузлуджа“ и изпълнена от реставратори от Националната художествена академия, Техническият университет в Мюнхен, Университета по изкуствата в Берн и НПО „Диаграсис“ в Атина.

През 2022 г. сградата беше обезопасена, като бяха отстранени опасните отломки от покрива и бяха изградени временни посетителски пътеки с цел отваряне на монумента за посетители през 2023 г. Отварянето цели информираност на посетителите относно историята на мястото и въвличане в бъдещите дейности по опазване. Статистиката за последните две години показва, че Бузлуджа се посещава от 50 000 души годишно, като 99 % от тях искат да влязат в сградата. Проектът за предоставяне на временен достъп е дело на E House Architects и Биас-М (част архитектура и част конструкции). Изпълнението на проекта бе финансирано от Министерството на културата и координирано от Областна управа Стара Загора в партньорство с община Казанлък и фондация „Проект Бузлуджа“.

В подкрепа на отварянето и опазването на сградата, от 2021 г. насам се провежда и ежегодният фестивал „OPEN BUZLUDZHA“ пред и около монумента. В рамките на три дни събитието вдъхновява публиката с музикални сцени, дневна културна програма и 3Д светлинни проекции.

Следващата основна цел е изграждането на ново покривно покритие, което е крайно необходимо за опазването на сградата, както и за нейната енергийна ефективност. А в дългосрочен план Бузлуджа има потенциала да бъде място за събития и експозиции, място за история и изкуство, за образование и диалог, което да бъде добър пример за хилядите други забравени паметници и обекти във и извън България.

*3Д светлинно шоу на фестивала „OPEN BUZLUDZHA 2022“
3D light show at the festival „OPEN BUZLUDZHA 2022“,
снимки/photographer: Aaron Tylor*

*Посетителски пътеки в основна зала, 2022 г.
Visitors' pathways in main hall, 2022
снимки/photographer: Aaron Tylor*

*Екип и съмишленици на фондация „Проект Бузлуджа“
Team and supporters of Buzludzha Project Foundation
снимки/photographer: Aaron Tylor*

THE ARCHITECTURAL COMPLEX "BUZLUDZHA" – INITIATION AND REASSESSMENT

arch. Dora Ivanova
Founder and CEO of Buzludzha Project Foundation

Buzludzha monument is not only an outstanding achievement of Bulgarian architecture, engineering and monumental art, it is also one of the most iconic and significant examples of post-war modernism in Europe.

Initiation

The area of Buzludzha first gained historical significance in 1868, when after a heavy battle with the Turks, the detachment of Hadzhi Dimitar was defeated. 23 years later Dimitar Blagoev and his comrades founded the Bulgarian Social Democratic Party (BSDP). Again on Buzludzha, in the winter of 1944, three partisans were killed during a battle with regular military soldiers.

The communist ruling party linked the three events and built the ideology of the "three generations" of fighters who meet at Buzludzha. In this regard the construction of the Buzludzha monument began in 1973, and ended on August 23, 1981, when it was inaugurated. The main designer is the great Bulgarian architect Georgi Stoilov (1929 – 2022), and the main contractor is the Main Directorate of Construction Troops. The official name of the monument is the Memorial House of the Bulgarian Communist Party on Buzludzha Peak and is a place for public visits, jubilee celebrations and rituals.

After 1989, the monument was closed and in the mid-1990s, the 24-hour security was released, which was the begin of the looting. All the valuable materials from the interior were taken as well as the copper roof covering, which further accelerated the decay of the entire building.

Reassessment

Currently, the Buzludzha monument is a state property, listed monument of culture, located on the territory of the Kazanlak municipality and managed by the regional governor of Stara Zagora.

With the goal to preserve and reuse the monument, the Buzludzha Project Foundation was founded in 2015. In 2018, following a nomination by the foundation, the Buzludzha monument was recognized as one of the "7 most endangered" cultural heritage sites in Europe in the program of Europa Nostra and the European Investment Bank Institute. Thanks to funding from the Getty Foundation, in 2019 the Buzludzha Project Foundation and ICOMOS Germany with partners UACEG and TU Munich started developing a project for a Conservation Management Plan. Over 100 experts from Bulgaria and abroad participate in the team, and the development is in the final stage of editing before being publicly available. During the surveys, it became clear that the most endangered element are the 1000 sqm of mosaics. The necessary emergency measures to stabilize them began in 2020 and were finalized in 2022 by restorers from the National Academy of Arts, the Technical University of Munich, the University of the Arts in Bern and the NGO Diadrasis in Athens. In 2022, the building was secured by removing dangerous roof debris and constructing temporary visitor paths with the goal of opening the monument to visitors in 2023. In support of the opening and preservation of the building, the annual "OPEN BUZLUDZHA" festival has been held since 2021.

The next main goal is the construction of a new roof covering, which is absolutely necessary for the preservation of the building, as well as for its energy efficiency. And in the long term, Buzludzha has the potential to be a place for events and exhibitions, a place for history and art, for education and dialogue, which will be a good example for the thousands of other forgotten monuments and sites in and outside Bulgaria.

ПЕШЕХОДНА ЗОНА НА ГРАД ТЪРГОВИЩЕ – ТРЕТИ ЕТАП

Вичка Стоянова

Арх. Вичка Стоянова се дипломира през 1982 г. като архитект във ВИАС – София с дипломна работа в катедра „Градоустройство“. От 1982 г. до 1990 г. работи в Проектантска организация – Търговище в ателие „Градоустройство“, а от 1990 г. до сега – в правопреемника ѝ фирма „АДАПТ“ ЕООД. Интересите ѝ са трайно в областта на устройственото планиране – подробни устройствени планове, паркоустройствени планове, архитектурно-художествено оформление на градски и на квартални пространства. По нейни проекти има реализирани административни сгради, детски градини, производствени сгради и предприятия, както и множество многофамилни и фамилни жилищни сгради.

Проектант: „Адапт“ ЕООД Търговище

Възложител: Община Търговище

Строителен надзор: „Си Ви Ем Консулт“ ООД – Търговище

Строител: „Радита“ ООД Търговище
„Стройкомерс-ТТ“ ЕООД Търговище

Настилки: „Земелрок“

Фонтани: „Акватек“ ООД Варна

Проект: 2012 г.

Реализация: 2014 г.

Проектантски колектив:

Водещ архитект: архитект Вичка Стоянова

Архитект-инженер: Живка Миланова-Митева

Ландшафтен архитект: Тодорка Русева

Геодезия: Крум Котев

СК: архитект-инженер Живка Миланова-Митева

Електрическа: инженер Пламен Николов

ВиК: инженер Теодоси Дилов

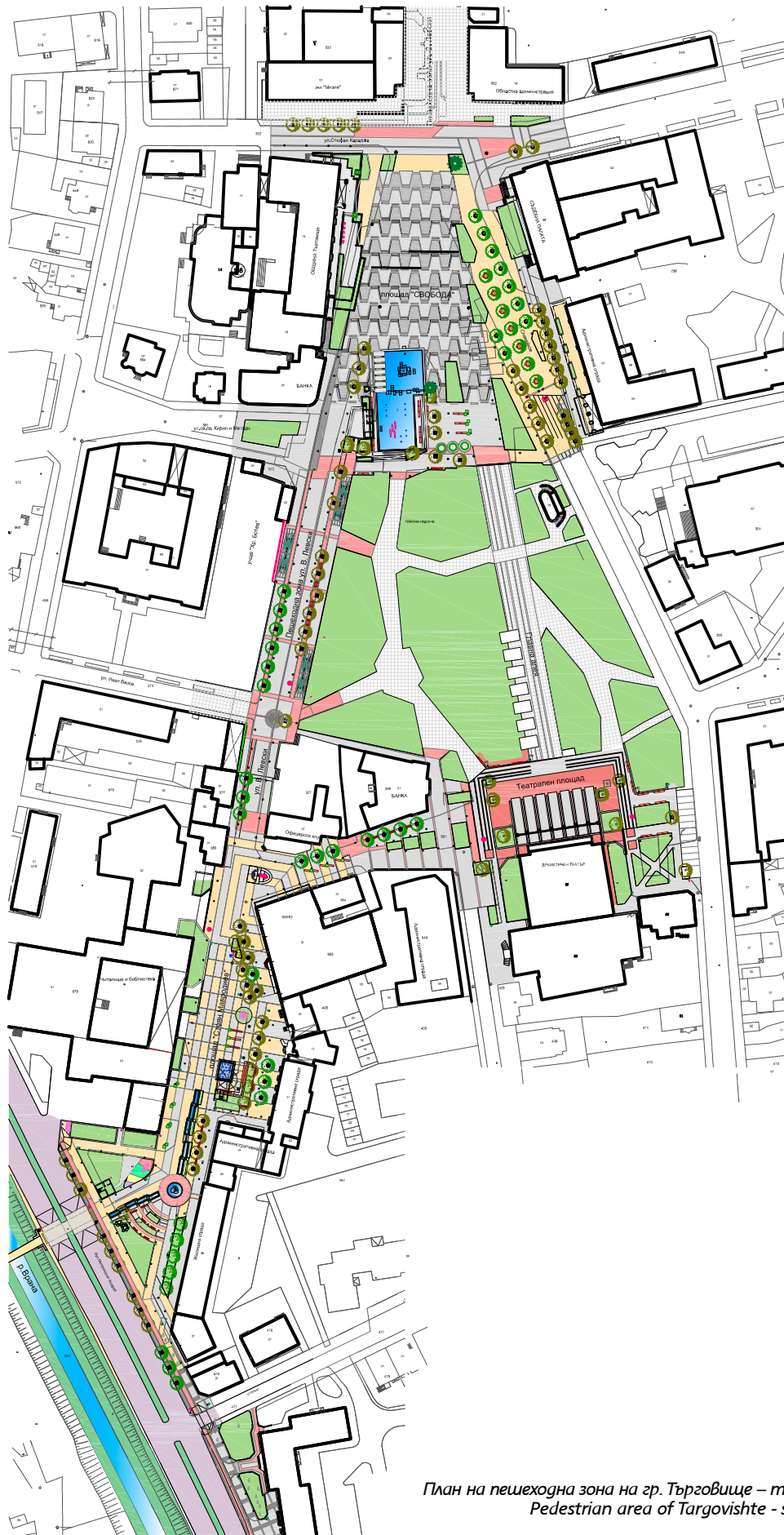
ОВ: инженер Олга Радева

Изминаха 8-9 години от реализацията на проекта за благоустрояване на пешеходната зона, а аз, минавайки всеки ден през нея, все още подхождам аналитично към решението ѝ. Приех, зае-

но с проектантския колектив, задачата за изработването на проекта със смесени чувства – с амбиция, отговорност и съзнание за важността ѝ за града и гражданите му, както и лично за мен като проектант, който освен това работи и живее в него.

Град Търговище може би не е толкова познат на аудиторията. Той е един средно голям съвременен град с население около 35 хиляди жители. Намира се северно от Преславска Стара планина непосредствено след Търговищкия проход (Боаза), където в последните години се провеждат усилен археологически проучвания на град Мисионис - паметник на ранновизантийската (V-VII в.) и средновековна българска култура (IX-XIV в.). Първите данни в официални документи за града (старо име Ески Джумая) на сегашното му място – в равнината след прохода, на двата бряга на река Врана, са от 1573 г.

Съвременният облик на града, особено в централната му част, обект на проекта, е резултат от радикално планиране и значително строителство през 50-те и 60-те години на XX век, когато градът става окръжен (областен) център. През този период и до 80-те години са оформени основно пространствата и силуетите им с ха-

План на пешеходна зона на гр. Търговище – трети етап 2012 г.
 Pedestrian area of Targovishte - stage III, year 2012

рактерната образност и естетика на сградите от периода. Разбира се, има запазени единични сгради с обществена и историческа стойност от началото на XX век – сградата на Прогимназията, сградите на Популярна и Земеделска банка, търговско-жилищни сгради.

Централният площад и площадът пред Драматичния театър с главната алея към него в градската градина са по проект на архитект Иван Николов и на скулптора Величко Минеков, след спечелен конкурс през 1955 г. Създаденото от тях – фонтанът с композицията „Делфини“ от бронз в него, цветният партер на главната алея в парка с бронзовата скулптура на Орфей пред театъра, са в спомените на поколения търговци-ценци и едни от символите на града.

Идеята за пешеходно пространство в централната градска част, подобно на всички останали градове в страната, е от 70-те години на миналия век и обхваща значителна територия – централния градски площад с градската градина и площада пред сградата на театъра, главната улица „Васил Левски“ на север до парка с църквата „Св. Иван Рилски“, улица „Васил Левски“ на юг до река Врана по посока на квартал „Вароша“ през реката и на градските паркове на юг. Част от територията на пешеходната зона северно от централния градски площад е естетизирана и благоустроена в средата на 80-те години по проект на архитект Атанас Агура и ландшафтен архитект Валентина Атанасова.

Обект на нашия проект бе естетизацията и благоустрояването на останалата част от територията на пешеходната зона с площ 26,750 дка, включваща продължението на главната улица „Васил Левски“ на юг до реката с танзиращите я централен градски площад (пл. „Свобода“) и площада пред сградата на читалището и библиотеката (пл. „Стоян Мавродиев“), театралния площад и улицата между него и ул. „Васил Левски“, както и левия тротоар на крайречния булевард (бул. „Митрополит Андрей“) по посока на градските паркове.

На тази територия са разположени сградите на местната, държавната и съдебната власт, административни и банкови сгради, сгради на културни и образователни институти, на обществени и граждански организации, хотели, сгради със смесено предназначение и като такава тя е център на общността и дава основно идентичността на града. Всяко от пространствата притежава своята функционална насоченост и характеристика, определени основно от предназначението на рамкиращите го сгради и установилите се с времето традиции при ползването му.

С проекта целяхме не само подобряване на градския дизайн на територията, а най-вече доразвиване на заварените и създаване на нови автентични градски пространства и места, където хората се чувстват свързани със своя град и съграждани, места с образност и идентичност, с удобства, комфорт, безопасност и достъпност,

с гъвкав дизайн, със сезонна стратегия, привлекателни за всички социални групи. Опитавме се да приложим съвременни решения с отношение към екологичните проблеми, опазването и съхранението на природните ресурси, използването на алтернативни енергийни източници.

С годините се убедих, че при намесата във вече изградени независимо по кое време особено публични сгради и пространства трябва да се търси при адаптирането им към съвременното мярката и балансът между желанието за радикални промени и подчертаването на характеристиките и качествата на вече създаденото, върху което времето е насложило история, памет и сантимермент. Така подходих към пространствата на главния градски площад и площада пред театъра.

Централен градски площад „Свобода“. Рамкиран основно от административно-делови сгради на 4-5 етажа, площадът е със специфична трапецовидна V-образна форма, разширяваща се към озеленена площ – Градската градина. Подходите и направлението към и от него са ясно очертани: централно навлизащата в пространството на площада главна улица „Васил Левски“ от север; централната алея на Градската градина към сградата на Драматичния театър, танзиращите го от север, изток и запад улици, които преди благоустрояването въпреки пешеходния характер на територията бяха с улични платна и тротоари, които с нивата си и визуално дистанцираха сградите от площада.

Проектът запази и разви първоначалната идея за V-образна форма на площада с направления продължението на улица „Васил Левски“ и главната алея към Драматичния театър на юг, като подчини композицията на настилката, вече на едно ниво, на формата му.

Едно от нещата, които променихме по-радикално на площада е пространството пред сградата на Общината. Завареното оформление пред главния ѝ вход – на по-високо ниво, решено с високи плътни парапети, допълнително „дистанцираше“ местната власт от гражданите. Опитавме се чрез нови нива, площадки, зелени площи, стъпала и рампи да направим по-плавен прехода между нивата на площада и сградата и да оформим пространството пред нея като своеобразна трибуна (сцена) за изява на гражданите, за официални церемонии, тържества и др., където разположихме и символите на властта – пилони с флагове на държавата и общината.

Запазихме фонтана в първоначалния му вид, като добавихме само ново ниво със стъпала и рампи от юг и запад за достъп и за по-близък контакт с водата от по-плитката част на водното озедало и оформихме покрива на техническо помещение като импровизирана сцена за изяви. Разбира се, предвидихме ново оборудване за водни ефекти и осветление и най-вече възстановяване в първоначалния ѝ вид на скулптурната композиция „Делфини“.

Нова в пространството на площада е композиция от пластични елементи – колони от бял

Снимка отвисоко на театралния площад
Aerial photo of the theater square

Централен градски площад „Свобода“ 2012 г.
Central city Freedom Square, year 2012

Централен градски площад „Свобода“ от север откъм
главната пешеходна улица „Васил Левски“
Photo of the central city Freedom Square taken from the
north from the main pedestrian street Vasil Levski

Фонтанът с делфините на градския площад
The dolphins fountain at the central city square

полимербетон, с герба на града, и „стъклен куб“ с вградена в него карта на града с данни за историческите и природните забележителности в района, маркиращи подхода към площада откъм улица „Славейков“ (обществен паркинг) и проектираната по продължението ѝ в участъка на площада паркова част.

Едно от изискванията на заданието за проектиране бе да се предвиди по-категорично навлизане на висока растителност в пространството на площада. Като продължение на градската градина предвидихме от изток (по трасето на ул. „Славейков“) озеленени площи, както и композиция от геометрично разположени единични еднакви по вид широколистни дървета в настилката, следващи направлението на улицата. Нови озеленени площи предвидихме и около сградата на Общината и фонтана. Внесохме в тях вечнозелени широколистни и иглолистни дървета и цъфтящи храсти с декоративни качества, цветни партери, които, освен че участват в обемно-пространственото изграждане на площада, с колорита си през различните сезони го променят. Проектът предвиди засаждането в самостоятелна озеленена площ на ела, която на колег-

ните и новогодишните празници се превръща в градската ела.

Театрален площад. Площадът пред сградата на Драматичния театър – една от емблематичните сгради на града по проект на архитект Иван Татаров, е характерното открито пространство пред сградите за култура. Площадът е в паркова среда, с правоъгълна форма. Подходът и пространството пред него са подчинени на симетрично решената фасада на сградата – с далечна перспектива в оста ѝ от площад „Свобода“, през главната алея на градската градина, рамкирана с декоративни стени и цветарници, завършваща със скулптурата на Орфей. Откритото площадно пространство плавно преминава във вътрешните пространства на театъра през колонадата и остъклените на северната му фасада. Площадното пространство пред театъра по идея, а в нашия град и по традиция е неразделна част от културния живот, а понякога и самото то е неговата „сцена“.

За определящо композицията на настилката на площада приех сградата на театъра с нейното симетрично планировъчно решение и фасадно оформление с елегантната колонада на северна-

Перголи по улица „Васил Левски“
Pergolas on Vasil Levski street

Пано в настилката „Розета от Кралевското съкровище“
Encaustic stone „Kralevo treasure rosette“

Композиция „Петел“ (Символ на Търговищкия панаир)
автор: арх.-инж. Живка Миланова-Митева
Rooster sculpture (symbol of the Targovishte city exhibition)
by arch.-eng. Zhivka Miteva-Milanova

Пространствената пергола откъм скалния кът с
„реката“ / Photo of the steel pergola taken from the rock
fountain structure with the hinted flowing river

та ѝ фасада, като го рамкирах и направих своеобразен „отпечатък“ на колоната в него, с което целях да се засили усещането за връзка между пространствата на сградата и площада. По тази причина се спрях и на материалите и цветовете им за настилката – светъл гранит и червени клинкерни павеа.

Площад „Стоян Мавродиев“. Подходът ми при проектирането на площад „Стоян Мавродиев“ и веднага след него на продължението на улица „Васил Левски“, където пешеходната зона се свързва с крайречната и се разделят направленията през и покрай реката, беше по-различен от този за централния и за театралния площад.

Завареното състояние на площада и на участъка към реката беше по-скоро на едно транзитно пространство с ограничени озеленени площи, без никакви атракции и образност, с изключение на пространството около и във вътрешния двор на сградата на читалището и библиотеката и двете скулптурни фигури върху високи колони, рамкиращи я от юг. В този смисъл композиционното решение, което в проекта е общо, тъй като двете пространства преливат едно в друго, представляваше по-голямо предизвикателство.

Самият площад по-скоро може да се приеме като продължение на отворените пространства и вътрешния двор на сградата на читалището и библиотеката, разположена по цялата му западна страна. Това усещане се подсилва и от заварената висока растителност в източната му част – единични широколистни дървета в настилката, повтарящи с разположението си рамката от сгради зад тях. Като определящи решението на пространството приех двата културно-просветни института, които с ежедневната си дейност привличат и организират хора от всички социални групи. И като прибавим към това сградите на други обществени и граждански организации (Център за работа с деца, Червен кръст), банка, магазини, кафенета и заведения за хранене в партерните етажи на рамкиращите сгради, пространството се превръща в част от ежедневието, където човек иска да поседне, да пие кафе, да се види с приятели, да се забавлява и да поиграе в приятна и безопасна обстановка. Липсата на заварени атракции улесни това решение. Другото определящо решение бе близостта на река Врана и крайречната зона. Местоположението, големината и формата на

пространството към реката предразполагаха навлизането на озеленени площи в него, които освен това да създадат изолационна презграда към крайречния булевард. Съчетахме зелените с водни площи с ефект на течаща вода, своеобразна „река“, започваща от сух фонтан в южния край на площад „Стоян Мавродиев“ по посока на пешеходния мост над река Врана, с асоциацията, че се влива в нея. Разделянето на двете направления – през и покрай реката подчертахме с кръгло водно огледало със скален кът в него и водни ефекти. Покрай „реката“ предвдигхме цветни площи, суха „река“ от речни камъни, скален кът. Завършващата зелена площ към булеварда е решена със средно висока растителност с декоративни качества и колорит, а пред нея предвдигхме концентрични на водното огледало площи за розариум. При „завоя“ към реката, сред заварена група от изглобистни дървета разположихме пространствена пергола с метална конструкция и амфитеатрални пейки от видим бял бетон, както и едно детско съоръжение (пързалка). Скромният сух фонтан с 18 броя програмируеми джюзи с осветление също е рамкиран от двете страни с амфитеатър с пейки от видим бял бетон с „гръб“ от жив плет. До него в близост също има детско съоръжение (катерушка) и композиция от бетонови пейки и цветарници. Намерихме ново място на заварена питейна фонтанка, дарение от „Ротари клуб“. Запазихме оформлението на зелените площи около сградата на читалището и библиотеката. В пространство към реката композицията на настилката е линеарна, категорично съобразена с основните направления на движение – през и покрай реката, както и с водните огледала с мостчета над тях на изкуствената река. В участъка на кръглото огледало концентрично се разширява и дава форма на площите на розариума. На площад „Стоян Мавродиев“ се уширява и „преплита“ с планировъчните оси на сградата, за да създаде връзката между тях и да пренесе мащаба ѝ в откритото пространство, без да губи с пропорциите си основното направление.

Улица „Васил Левски“ и улицата от театралния площад до нея. Тези линеарни пешеходни пространства заедно с главната алея на градската градина са връзките между трите площада в централната част на града. Улиците бяха с пътни платна и тротоари, което не съответстваше на пешеходния им характер. Улица „Васил Левски“, трасето на която заедно с главната алея в парка е определяща за композицията на централния градски площад, е с линеарен рисунък на настилката по ободите на главната алея. И макар че улицата граничи от изток с Градската градина със стари декоративни дървета, перспективи и гледки, със скулптурни композиции, се опитахме по трасето ѝ да създадем различни атракции така, че на пешеходеца да не му „доскучае“. Обновихме заварена информационна стена, където и сега се излагат материали (особено предизборни). Поставахме три перголи със стоманена конструкция и с покритие от цветно

стъкло с характерен силует, едната пред информационната стена, другите две с пейки под тях към градината, които се ползват и при организирането на временни базари, както предвдигхме в проекта. На кръстовището с улица „Иван Вазов“ е изпълнено художествено пано в настилката „Розета от Кралевското съкровище“ (открито в тракийска могила край с. Кралево общ. Търговище) от цветен гранит. Внесе се нова висока растителност от единични широколистни дървета в настилката, по направлението на улицата. Пред съществуваща плътна ограда се изгради декоративна стена с ефектно осветление в нея за вертикално озеленяване с храсти. Улицата от театралния площад до улица „Васил Левски“ е къса и със своеобразна форма на пътен часовник. Настилката ѝ е решена с напречен на движението рисунък с партерни зелени площи в средата в частта към театъра и концентричен рисунък на настилката със смяна на цветовете в участъка на кръстовището. Кръстовището на двете улици, откъдето започва площад „Стоян Мавродиев“, от години е характерно място за града (на него се намиращата сградата на бившето кино и на военния клуб). Реших да подчертаем това средоточие с някакъв знак. Отново исках да е нещо свързано с града ни и се спрях на петела – символ на Търговищкия панаир, който макар и да не е толкова популярен сега, е с многовековна история (243 години). Автор на композицията „Петел“ е архитект-инженер Живка Миланова-Митева. Композицията е със съвременен дизайн, изпълнена е от стоманени елементи, боядисани в окисно червено и от елементи от цветен гранит, поставени на основа с места за сядане от видим бял бетон. Съчетана е с воден ефект и е осветена с ефектно осветление.

Мога да кажа, че реализираният проект, който ви представих, е най-значимият във всяко отношение в моята практика. Много от нещата, залегнали в него, бяха изисквания в заданието на възложителя Община Търговище, с които специалисти работихме съвместно по време на проектирането и строителството. В лицето на архитектурната колегия в града също срещнах съпричастност. Строителите на обекта от своя страна вложиха професионализъм и старание при изпълнението. С използваната възможност за финансиране от фонд „Регионално развитие“, но най-вече с усилията и труда на много хора, центърът на града ни има нов облик, който се прие от гражданите и стана естествена част от ежедневието им. Аз от своя страна ревниво наблюдавам и намирам пропуски в поддръжката, в експлоатацията, възмуствам се на отношението на някои граждани към общото, учудвам се понякога на странните асоциации и възприятия на хората, радвам се, когато видя, че проектното решение е било удачно и нещата са по начина, по който съм ги мислила, изобщо „живея в проекта“, но той вече не е мой, той има свой собствен живот във времето и ще става такъв, какъвто го желаят и направят хората.

Снимка отвисоко откъм крайречния булевард
Aerial photo taken from the boulevard by the river

TARGOVISHTE PEDESTRIAN AREA – STAGE III

Leading architect: Vichka Stoyanova

Approximately nine years have passed since the fulfilment of the project aiming to bring aesthetics to the pedestrian area in the city of Targovishte, whose leading architect is me. Together with the whole team we took the task very personally, since we live and work in the same city. That led to a bigger responsibility and the evaluation our fellow citizens would put on it was very important to us.

We didn't only aim at improving the city territory design, but also at further developing the already existing areas and the creation of new authentic city spaces and places where people would feel connected to their city and fellow citizens, with a seasonal strategy and attracting all social groups. We tried to implement contemporary solutions with attention to the ecological issues, the preservation of natural resources and the usage of alternative energy sources.

The central city square, the theater square and the main street in the city park were created between 1950-1960. The idea about the pedestrian area in the central city dates back to the 70s, which was common at the time, and it spreads to a large territory, part of which was designed in the middle of the 80s.

The purpose of the project was to bring aesthetics and to renovate the pedestrian area (26 750 m²) comprising of the continuation of the pedestrian street south of the river with its adjacent city squares – the main city square, the community center and library square, the theater square and the street between it and the pedestrian area.

Each of the areas had its own specific character defined mostly by the purpose of the key buildings situated there and their usage traditions which were our guide to designing the spaces. The main city square and the theater square are remembered vividly by many generations, while the bronze dolphin sculptures inside the fountain and the bronze Orpheus sculpture in front of the theater are among the symbols of the city. During the renovation and the reshaping of the already existing areas we tried to find the balance between the desire to change and stressing on the strong sentimental qualities of what was already there.

The project kept and developed the preexisting idea to V-shape the main city square where the two main directions are the continuation of the pedestrian street and the alley leading to the city theater, uniting the overall composition with the flooring, the new green spaces and the form levels. In front of the town hall we created a stage for public showcases, official ceremonies and celebrations. We renovated the dolphin fountain by adding a few extra levels and new water and light effects. New addition to the space is the composition of elements showcasing the city crest and a glass cube enclosing a map with annotations pointing out to the historical and natural landmarks inside and near the city. The arc element marks out one of the entries to the main city square and the new green spaces in its eastern side as a continuation to the city garden. The project also included planting a pine tree in its own designated area, which is decorated for Christmas and New Year celebrations.

The theater square has a rectangular shape and is situated in a park area, which is a typical open space near cultural buildings and it is an indivisible part of it, which also acts as a stage in itself. The composition of the flooring is meant to mirror the shape of the colonnade, aiming to amplify the connection between the two spaces.

The designing method used for the community center and library square and the continuation of the pedestrian street was different. The existing state of the square and the street next to the river was transitional. The leading elements that defined the solution we made were the two cultural buildings – the community center and the library which attract people of various social groups, and the vicinity to the river. The compositional solution combines new green and water spaces imitating a flowing river starting from the dry fountain and hinting that it flows into the real river across the street. With this we also tried to introduce various recreational areas and playgrounds. The flooring is linear and follows the pedestrian directions which flow into a space with a circular water fountain, widening and entangling with the designing axis of the building.

The pedestrian street and the street leading to the theater square and the alleys in the city park are the connections between the three squares in the city center. We tried to bring in various sculptures and decorative elements alongside new foliage in order to make them attractive and help define the city character by using symbols and examples derived from the history and the current trends in the city.

НОВ ЖИВОТ ЗА ЕДНА СТАРА УЛИЦА

Росица Златанова

Арх. Росица Златанова е съосновател на „Архитекти Урбана“ ООД. Завършва архитектура във ВИАС през 1979 г., след което продължава пак там обучението си по градоустройство с едногодишна специализация. Специализира урбанизъм и регионално планиране в Руан, Франция (1994-1995), също и стратегическо планиране в Института по жилищна политика и градско развитие (IHS) в Ротердам, Нидерландия (1999). Работи в областта на архитектурата, градоустройството, териториалното устройство и управлението на защитени територии. Изпълнява водеща роля в редица реализирани проекти, между които ОГП на Карнобат (1982), ТУП на община Царево (1998), реконструкция на централни пешеходни зони и пространства в Бургас (2011-2021). Ръководи разработването на План за управление на Природен парк „Странджа“ (2005). Има публикации в няколко различни издания. Носител на редица национални награди и почетен знак „Сребърна значка“ и „Златна значка“ на САБ.

Проект: АРХИТЕКТИ УРБАНА

арх. Росица Златанова – отговорен проектант

арх. Галина Милкова

арх. Владимир Милков

Част СК: инж. Константин Сукнаров

Част Озеленяване: л.арх. Пламен Матеев

Част Геодезия: инж. Таня Пашова

Част ВиК: инж. Мария Белински

Част Ел: инж. Милен Маринов

Част Слаботокова: инж. Петьо Петков

Част ПБ: инж. Бойчо Узунов

Има такива места в българските градове, които сравняваме с язвиз в градската тъкан, понякога разположени в самия център на града. Незаслужено изоставени и занемарени, може би поради скромните си размери. Такъв е случаят с малката улица „Алеко Константинов“, една от най-старите в Бургас, разположена покрай двора на училище „Св. св. Кирил и Методий“ (построено през 1932 г.). Открай време улица-

та изпълнява ролята на проход от централния градски площад „Тройката“ до ул. „Св. св. Кирил и Методий“, които днес са важна част от пешеходната система на градското ядро. Според някои източници тук навремето е процъфтявала търговия, функция, която впоследствие се поема от временни разнотипни павилиони и партерите на новопостроените сгради. Годините на прехода постепенно заличават паметта на мястото. Характерните стари постройки по югозападния фронт, макар и с архитектурна стойност, са оставени на милостта на времето, а в архитектурата на новите сгради няма и намек за архитектурен диалог с миналото. В обхвата на улицата е изграден нов трафопост, чийто вид и обем допълнително допринасят за разнородността на градското пространство.

Оскъдната зеленина е представена от издънки на айлант и оцелели във времето четири кипариса, притиснати от павилионите. Емблематични за подхода от ул. „Св. св. Кирил и Методий“, те се извисяват като жив символ на други времена. По ирония в процеса на строителството един от кипарисите заличава и се налага да бъде заменен с младо дърво от същия вид.

ул. „Алеко Константинов“ - съществуващо положение / Aleko Konstantinov St – existing state

Поради множеството намеси, свързани със строителството на сградите и работата на парче, благоустрояването е заварено в окаяно състояние – амортизация и различни нива на разнородната настилка, безразборно разположение на шахтите, въздушно захранване на зле разположено и недостатъчно улично осветление, пълна липса на улично обзавеждане. Независимо от отредената ѝ пешеходна функция, до момента на реализацията улицата по-скоро затруднява пешеходното движение и носи рискове от нараняване.

Непосредствената близост на спортните игрища в училищния двор допринася към дискомфорта на обитателите в квартала и с шумово замърсяване.

Предизвикателствата

След различни опити да се визуализира бъдещето на това проблемно място дойде моментът на избистряне на целите. Като част от големия проект „Път на културно-историческите цен-

ности през вековете“ проектът за благоустрояване на ул. „Алеко Константинов“ трябваше да реши няколко задачи: да възроди традициите на народните художествени занаяти и стимулира специфичните за Бургас творчески индустрии; да превърне съществуващото неугодно пространство в място за отдых, социални контакти и културен живот на града; да създаде удобна пешеходна връзка между пл. „Тройката“ и пешеходната зона по ул. „Св. св. Кирил и Методий“; да осигури комфорт на живущите в квартала.

В тази връзка заданието към проекта предвиждаше изграждане на павилион на Задругата на майсторите на народните художествени занаяти (ЗМНХЗ) в Бургас като място за срещи на кафе и организиране на различни събития – демонстрация на занаятчийско творчество на живо, художествени изложби, представяне на книги, концерти, открити семинари и др.

Твърде много задачи за едно пространство с площ малко над един декар и разнородно по характер. Рискът в подобен случай е да се изтърве нишката и да се накъса цялото. Предизвикателството пред екипа – да приеме фактите

ул. „Алеко Константинов“ - снимка с дрон - Явор Йорданов / Aleko Konstantinov St – Drone photo -Yavor Yordanov

и да обедини различни функции и гадености в едно кохерентно пространство, при това в контекста на вече изградената система от пешеходни зони.

Събиране на пъзела

След набелязване на основните проблеми и пространствени репери бе взето решение да се следва урбанистичната логика на съществуващата архитектурна рамка при отчитане на съществуващите пространствени връзки и установените традиции в пешеходното движение в района.

В този смисъл като основен бе възприет погледът от ул. „Св. св. Кирил и Методий“, което определи рисунъка и ритъма на настилката. На това място бе отчетено и най-активното движение. Тук в пространственото уширение на улицата се извисяват и старите кипариси. Нарекохме тази зона „гореща точка“, тъй като бе пълна с предизвикателства, но и с възможности. Това пък от своя страна естествено предопредели мястото на Павилиона на ЗМНХЗ.

Непосредствената близост на училищния двор насочи към създаване на зелена зона покрай училищната ограда, предназначена едновременно за шумоизолация и за отдих, а пространството покрай търговските партери на сградите

от югозапад продукува обособяване на зона за „пешеходен транзит“ и „пасивна търговия“. Централната част на улицата естествено получи характер на „променада“ или зона за бавно движение и организиране на събития.

Освен желанието за постигане на вътрешно единство, важно бе проектът да се съобрази с контекста на средата и заложените композиционни принципи в изграждането на пешеходната система на градския център. Рисунъкът на плочника се проектира в единен ритъм и в обвързаност с пешеходната зона по ул. „Св. св. Кирил и Методий“. Като основен композиционен елемент, полагащ началото на един поедър модул, бе възприет вписаният в квадрат павиран кръг на кръстовището на ул. „Св. св. Кирил и Методий“ и ул. „Алеко Константинов“, който се репродуцира ритмично по ос, с начало в неговия център.

В същия шестметров модул са развити и зелените площи под формата на вълнообразни затревени партери, в дъното на които са засадени нискостеблени ароматни храсти. Зеленината преминава вертикално по декоративна ограда, дублираща оградата на училищния двор, но успоредна на композиционната ос на улицата. Освен функцията си на зелена рамка, оградата служи и като шумоизолация от игрищата на училищния двор. Тя продължава и по имотната граница на трафопоста, като по този начин ретушира въздействието му върху средата. Неразделна част от оградата са ритмично раз-

ул. „Алеко Константинов“ – функционално зонирание / Aleko Konstantinov St – Functional zoning

положените перголи, в основите на които са засадени характерните за стария Бургас глицини. Местата за сядане, разположени под перголите, следват вълнообразния ход на тревните партери и създават рамка на оформени в настилката кръгли плацети. Така се получава усещане за пулсация на пространството – всеки кът за сядане придобива уединение, като в същото време остава част от общия ход на променадата.

Югозападно от тази ретро зона с настилка от гранит и габро, в съседство със сградния фронт, е оформена транзитната зона с настилка от бетонови плочи – продължение на настилката на ул. „Св. св. Кирил и Методий“. Двете зони са разделени от отводнителна решетка, до която е разположена основната водеща тактилна ивица за хора с намалено зрение.

За по-добра проходимост стълбовете на уличното осветление и елементите на обзавеждането са изместени откъм североизточната страна на ул. „Алеко Константинов“, в близост до училищната ограда. Така улицата придобива нормална широчина за достъп на МПС при аварии, зареждане на магазините и извозване на битовите отпадъци.

Предвидената реконструкция на подземната инфраструктура даде възможност една голяма част от шахтите да се впишат хармонично в настилката.

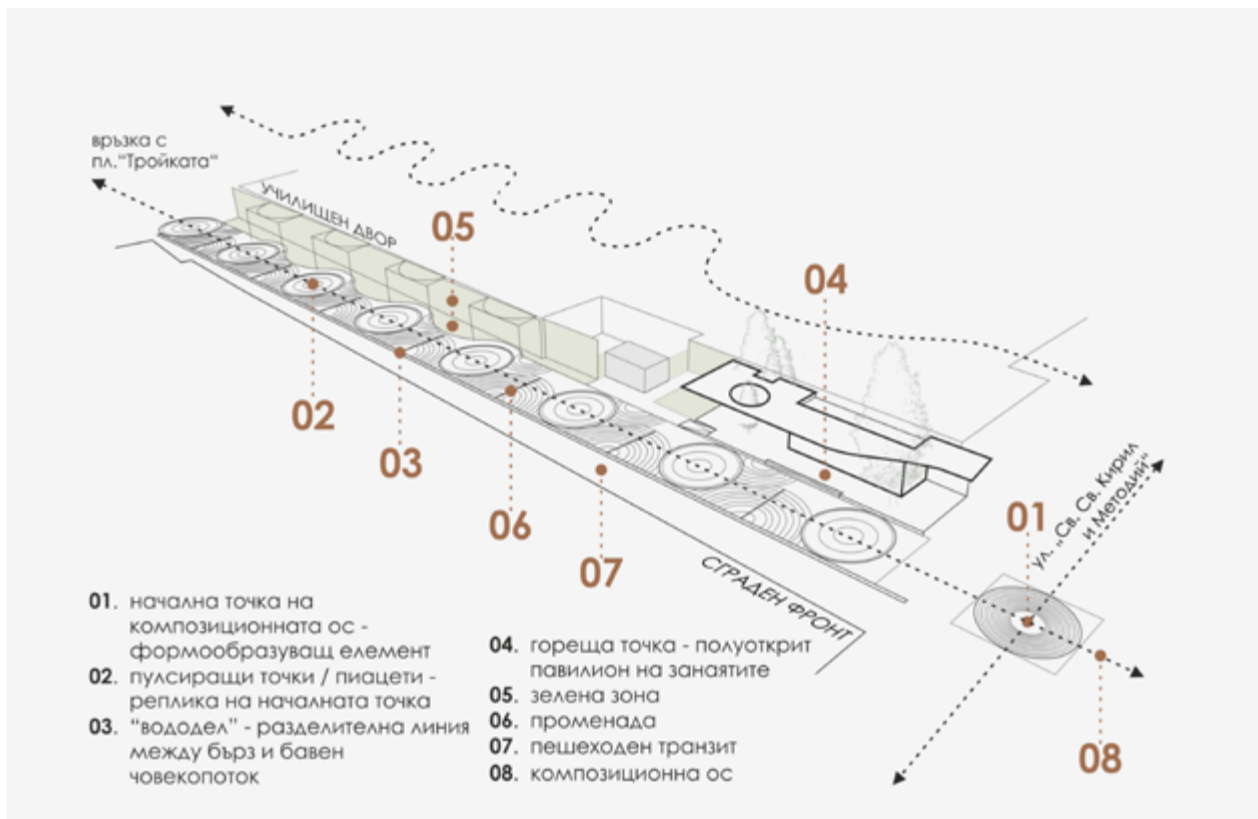
Самото улично обзавеждане - от детайлно

проектираните пейки и осветителните стълбове до кошчетата за отпадъци, носи характера на стария Бургас. Същевременно проектът е осигурил всички съвременни удобства в съответствие с изискванията за достъпна среда и устойчива архитектура – подходяща вертикална планировка, улеснени възможности за движение и престой на хора с намалена подвижност, енергоспестяващо осветление, охранителни камери, подземна автоматизирана напоителна система, безплатен достъп до интернет и др.

В допълнение към благоустрояването, в процеса на реализация се извърши и обновяване на съществуващите стари сгради, които изпъкнаха в пространството и съживиха спомена. Заедно с предвиденото обзавеждане, избраната настилка, характерното озеленяване и трактовката на павилиона на ЗМНХЗ те внесоха онзи носталгичен нюанс, който така добре се вписва в бургаския дух.

Павилионът с кипарисите

Официално го нарекоха „Кайве“ може би с идеята да стане част от местния фолклор (бургазлии обичат да назовават с прякори известните места в града). Вече често може да се чуе фразата: „Среща на „Кайвето“, защото мястото доби популярност със светкавична бързина.

ул. „Алеко Константинов“ – морфология / Aleko Konstantinov St – morphology

Разположен на подхода от ул. „Св. св. Кирил и Методий“, павилионът на ЗМНХЗ бе замислен като място за индивидуални срещи на кафе, но също и за приютяване на различни по характер градски събития. Представява полуоткритата многофункционална структура, органично свързана с пешеходната зона и нейната артистична програма. В архитектурния му образ е вплетена българската традиционна фолклорна естетика.

Формообразуването на павилиона е съобразено изцяло с местоположението на четирите съществуващи кипариса, емблематични за мястото, като по този начин архитектурата е подчинена на природата, а не обратното.

Структурата на постройката включва закрита търговска част и открита тераса под навес. Закритата търговска площ се използва едновременно като арт кафене и експозиционна зала на ЗМНХЗ, а откритата тераса е с разнообразни функции – консумация на открито, пространство за временни изложби, сцена за различни културни събития. Настилката на откритата част е тъмен декинг, а в закритите помещения – имитиращ декинг гранитогрес, а

за стените – дърво в същия цвят. Цялото обзавеждане и всички декоративни елементи са изработени от импрегниран дъб. Плотът на масите е изработен от HPL плочи, имитиращи ламарина Corten. Самият навес е проектиран като пергола със стоманена конструкция и сенници от дърбови гредички. С цел осигуряване на целогодишно използване на откритите пространства, над една голяма част от навеса е надстроено ефирно покритие от триплекс. Формата на навеса е изцяло съобразена с наличната едроразмерна растителност, като са оставени отвори за дърветата. Предвиденото художествено осветление на кипарисите допълнително подчертава тяхната стойност в средата.

Закритата търговска площ е изпълнена с плъзгащи се стъклени врати, които приобщават интериора към откритите пространства през топлите месеци. За осигуряване срещу кражби и вандализъм са предвидени и декоративни външни плъзгащи се врати, изработени от ламарина Corten с лазерно изрязани традиционни български мотиви.

Павилионът е обезпечен с охранителни камери

ул. „Алеко Константинов“ – кътове за отгдх/
Aleko Konstantinov St - Recreation areas

за видеонаблюдение, WiFi интернет, Ел и ВиК връзки към градските мрежи на техническата инфраструктура.

Предвидена е рампа за хора със затруднено придвижване, както и тоалетна със съответното оборудване.

Между носталгията и модерността

Интимното пространство на улицата, функционалните и смислови връзки със старата част на града станаха причина за ясно изразен в проекта реверанс към миналото. Същевременно чрез трактовката на отделните елементи се създаде усещане за модерност и комфорт, осигуряващи плавен преход към новия облик на пл. „Тройката“.

С проекта за благоустрояване на ул. „Алеко Константинов“ едно занемарено пространство в самия център на Бургас получи шанс за нов живот и ревалоризация. Обитателите на сградите в района получиха комфортна среда за живе-

ул. „Алеко Константинов“ – изглед от ул. „Св. св. Кирил и Методий“ /Aleko Konstantinov St - View from Sts Cyril and Methodius St

ене – намален шум от училищния двор, защита срещу вандализм (камери), комфортно осветление, зелени площи и естетична гледка. Гражданите и посетителите получиха качествено място за отгдх, социални контакти и културни събития. Градът придоби нова пешеходна зона с естетическа, социална и икономическа стойност.

След реализирането на проекта само за няколко месеца неугледната госкоро улица „Алеко Константинов“ се превърна в едно от любимите места на бургазлии. На това място вече успешно се организират експозиции, арт базари и различни културни събития.

До момента проектът за благоустрояване на ул. „Алеко Константинов“ в Бургас и неговата реализация са отличени с три награди: Награда на „Архимория‘19“ в категория „Градоустройствени и благоустройствени разработки“; специална награда на престижния конкурс „Български архитектурни награди‘2022“ в категория „Ново строителство“ и Победител в конкурса ARCHINOVA 2022 в категория „Ландшафтна архитектура – Реализации – Обекти за обществено ползване“.

Павилион на ЗМНХЗ – изглед от север/AMFAC Pavilion – View from the North

NEW LIFE FOR AN OLD STREET

Rositsa Zlatanova is an architect and urban planner, co-founder of URBANA ARCHITECTS and lead designer of the Reconstruction and Renovation Project of Aleko Konstantinov St in Burgas.

Aleko Konstantinov St is one of the oldest streets in Burgas, connecting the Troykata Sq with the pedestrian zone along Saints Cyril and Methodius St. To the northeast, the street runs past the courtyard of „Saints Cyril and Methodius“ Secondary School. Until the implementation of the project, the place was of a prominent commercial character, defined by the ground floors of the newly constructed buildings from the southwest and the temporary pavilions to the northeast, the latter of various types, and with an unsightly appearance. The typical old buildings on the southwestern front although of architectural value were found in a deteriorating state and the architecture of the new buildings had no relation to the context of the environment. A new substation built within the street's scope added to the urban space's heterogeneity.

Due to the numerous interventions related to the construction of the buildings, the street was found in an extremely poor condition – depreciation and different levels of the heterogeneous pavement, random location of manholes, overhead power supply of poorly located and insufficient street lighting, complete lack of street furniture. Regardless of its assigned pedestrian function, at that moment the scope of the street added to the space heterogeneity.

The main goal of the project was to transform the existing unsightly space into a vibrant place for recreation, social contacts and cultural life through stimulation of the creative industries and handicrafts in the city, while providing a convenient pedestrian connection between the central city square and the pedestrian zone along the Saints Cyril and Methodius St. In this regard, the Assignment envisaged the construction of a pavilion of the Association of Masters of the Folk Art Crafts (AMFAC) in Burgas as a place for coffee meetings and the organization of various events - art exhibitions, book presentations, concerts, open-air seminars, etc.

The solution proposed is bound to the main principles laid down in the development concept of the pedestrian zones in the central core of the city, while taking into account all the existing values of the place. The project follows the urban logic of the existing architectural framework through creation of a "green area" along the fence of the school yard, intended for recreation and isolation from the noise of the playgrounds; a central slow movement area/„promenade“; and a zone for "pedestrian transit" and "passive shopping" along the front of the buildings to the southwest. The AMFAC Pavilion marks the most active zone at the crossroad of both streets. Its morphology is subject to the existing emblematic cypress trees and the interpretation of the folklore motifs. Given the intimate space of the street, and the functional and meaningful connections with the old part of the city, the project seeks to create a nostalgic touch. At the same time, the interpretation of the individual elements creates a sense of modernity and comfort, ensuring a smooth transition to the modern look of „Troikata„ Square.

The intervention in this part of the city has brought multiple benefits. The implementation of the project became a reason for the refurbishment of the old buildings within the scope of the street. The inhabitants of the local buildings gained a comfortable living environment - reduced noise from the schoolyard, protection against vandalism video surveillance, comfortable lighting, green areas, and an aesthetic view. The citizens and visitors gained a place of quality for social contacts and cultural events. The city gained a new pedestrian area of aesthetic, social, and economic value. After the implementation of the project, in just a few months, "Aleko Konstantinov" Street has become one of the favorite places for recreation and social contacts of Burgas citizens. Expositions, art bazaars, and various cultural events are already successfully organized at this place.

РЕКОНСТРУКЦИЯ НА „ДВОРЕЦА НА КУЛТУРАТА И СПОРТА“, ВАРНА

Ателие „Серафимов Архитекти“

Ателие „Серафимов Архитекти“ е фирма за архитектура, инженеринг, градоустройство и проектиране, основана от съдружниците Танко Серафимов, Ваня Серафимова и Радомир Серафимов. Фирмата е създадена през 1990 г., за да отговори на изискванията на новия свободен пазар и е една от най-големите частни архитектурни компании в България.

Работейки с много различни клиенти по много различни проекти, ние винаги сме се стремили да постигнем креативен, интелигентен и реалистичен резултат за всеки наш проект.

Създавайки множество проекти за нови сгради и реконструкции, предпроектни проучвания и планови проучвания, ние постигнахме професионална репутация и признание на местния пазар.

Проектите на АСА варират от Токуда Болница София – един от най-големите комплекси в България – до най-малки поръчки като индивидуални къщи за частни клиенти. АСА е работила върху голямо разнообразие от проекти като сгради на културни, образователни и здравни заведения, спортни съоръжения, банкови, офисни, конферентни и търговски центрове, промишлени сгради и складове, хотели, жилищни сгради, къщи и много други. Нашите клиенти варират от значими инвестиционни компании, фондове и финансови институции, общински и национални компании до частни клиенти.

Различни конкурсни номинации и множество награди допринесоха за нашето признание. Сред тях са наградата на националния конкурс „Сграда на годината“, наградата на Столична община, наградата на Съюза на българските архитекти, международната награда Bentley Property Award и много други.

арх. Т. Серафимов арх. В. Серафимова арх. Р. Серафимов

АСА предлага най-ефективния и професионален екип от повече от 30 служители – архитекти и строителни инженери, и над 100 асоциирани инженери, консултанти и компании. Нашият екип от способни и всеотдайни хора е нашият най-ценен приоритет.

Структурата, необходимите хора, ноу-хау и ресурси са условията всеки нов проект да се справи с най-добрия резултат.

ПЪРВОНАЧАЛНО СЪСТОЯНИЕ

Дворецът на културата и спорта в гр. Варна е многофункционален комплекс за конгресни, културни и спортни събития. Зала „Конгресна“ е построена и въведена в експлоатация през далечната 1968 г. и е сложно инженерно съоръжение, надскочило времето си. Стоманобетонни радиални рамки с различен профил са обединени в горната си част с двойно извит армиран пояс, където са анкерирани ванти, образуващи висящ хиперболичен покрив. С течение на времето комплексът е допълван с други зали и съоръжения – тренировъчни зали със съблекални, възстановителен център, фитнес зала, презентър, модерен търговски център. С елегантния и забележителен силует е създаден емблематичен архитектурен образ. Залата е достоен представител на архитектурния модернизъм в България

и е в списъка за обекти с предстоящ статут на недвижима културна ценност.

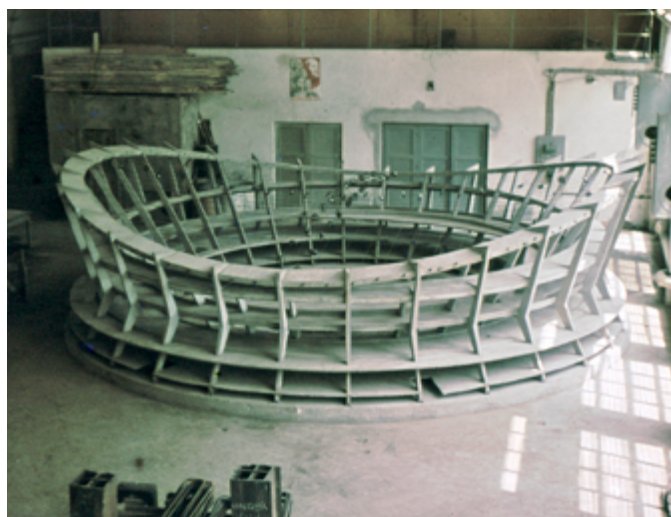
След близо 46 години успешна експлоатация Зала „Конгресна“ трябваше да бъде приведена в съответствие със съвременните изисквания на международните спортни федерации.

Интериорът на залата в първоначалния си вид е имал основно предназначение за конгреси, семинари и изнасяне на концертни постановки, а при необходимост през годините е съвместявал функциите и на спортна зала.

Залата е с кръгла планова структура, но е решена с главна трибуна, асиметрично разположена по отношение на напречната ос и центъра на кръга. Голямата централна трибуна е доминираща в интериорното решение и публиката не е имала добра видимост от голяма част от местата на трибуната при провеждане на спортни събития.

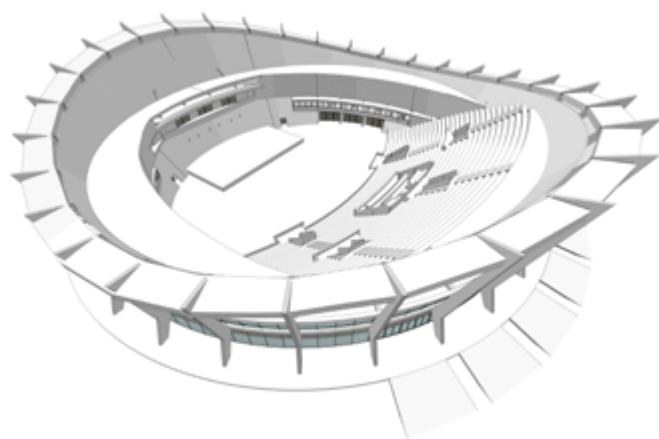
Строителство 1966 г.
Construction site 1966

Макет 1965 г. / Scale Model 1965

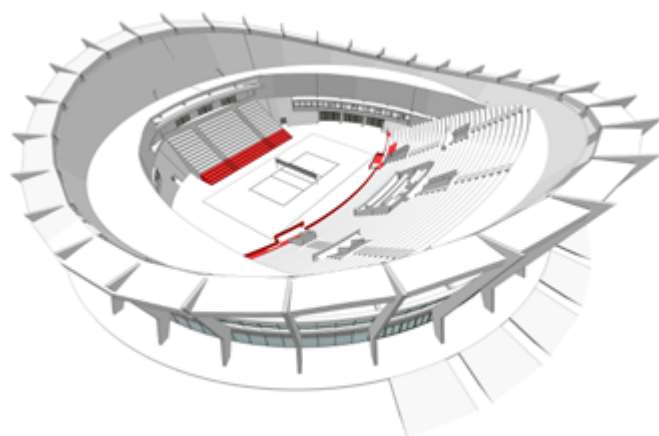
Церемония по откриването 1968 г. / Opening ceremony 1968

Модел – стара схема сцена / Model – Old scheme stage

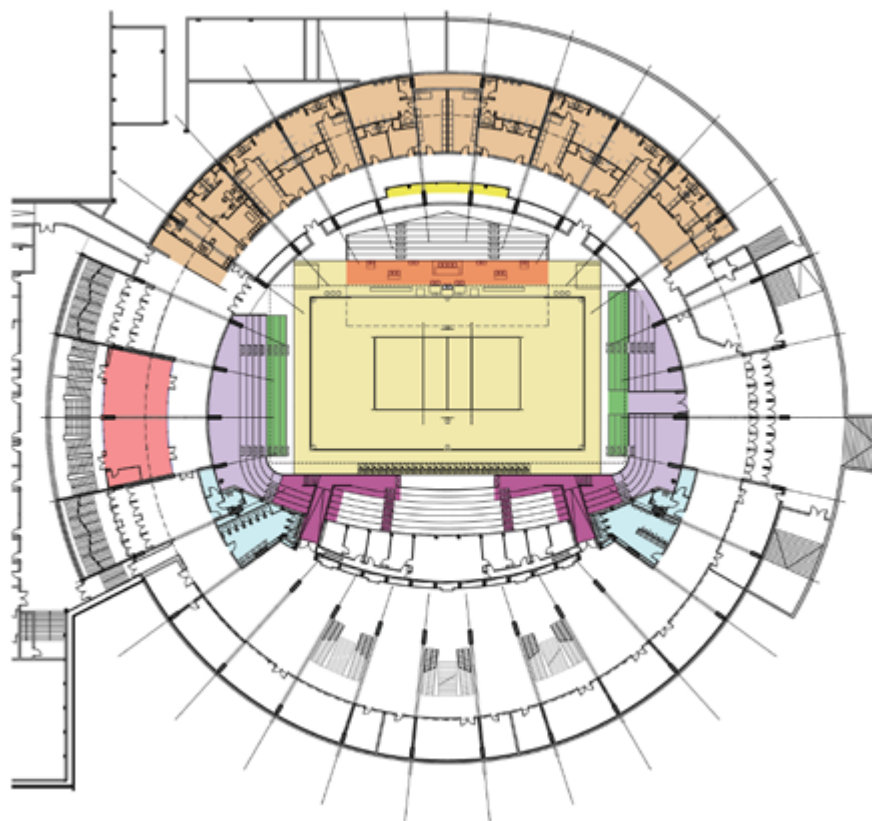

Мобилна трибуна / Mobile tribune

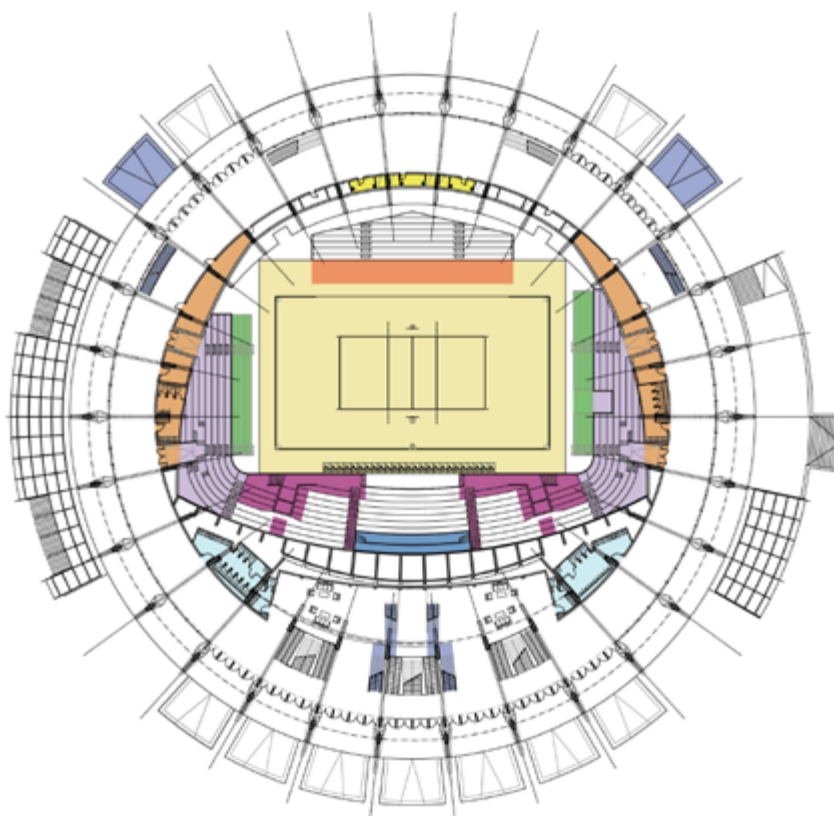
Модел – старо разпределение – партер – прерязване
Model – Old Ground floor – cut tribune

- Ново игрално поле
New playing field
- Прерязване на 4 реда на съществуваща мобилна трибуна
Cut 4 rows of the existing mobile tribune
- Реконструкция и допълнителни места - трибуна А
Reconstruction and additional seats - tribune A
- Трибуни С и D
Tribunes C and D
- Телескопични трибуни
Telescopic tribunes
- Нов прес-център
New press-center
- Съблекални, медицински център, зала за антидопингов контрол
Changing rooms, medical center, hall for anti-doping control
- Тоалетни посетители
Restrooms visitors

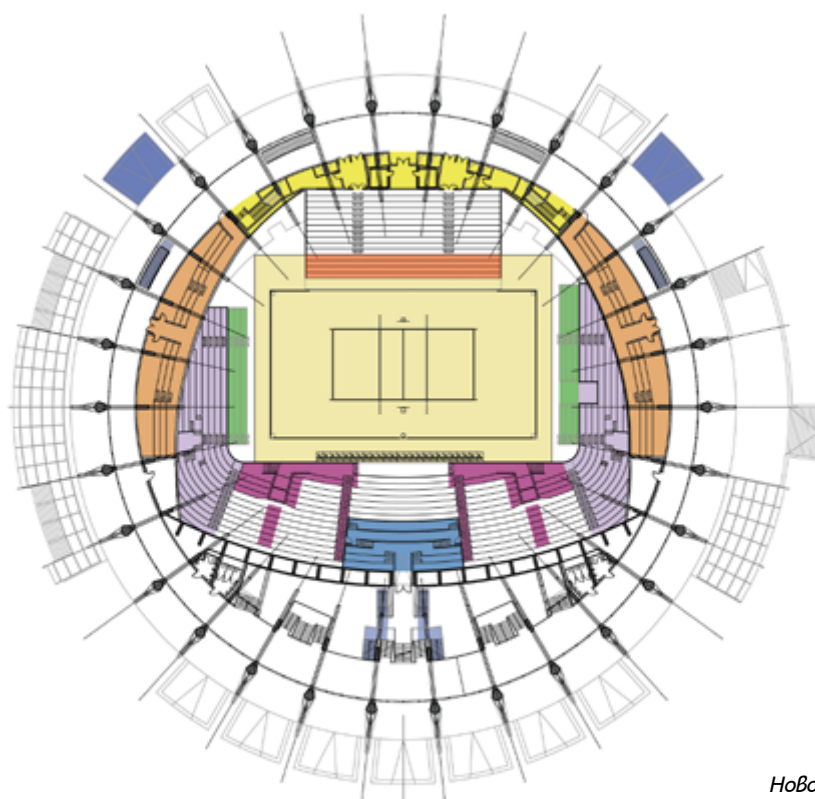

Ново разпределение – партер / New Ground floor

- Ново игрално поле
New playing field
- Прерязване на 4 реда на съществуваща мобилна трибуна
Cut 4 rows of the existing mobile tribune
- Реконструкция и допълнителни места - трибуна А
Reconstruction and additional seats - tribune A
- Трибуни С и D
Tribunes C and D
- Телескопични трибуни
Telescopic tribunes
- Ложи
Lodges
- ВИП трибуни
VIP tribunes
- Вход ВИП зона
Entrance VIP area
- Тоалетни посетители
Restrooms visitors

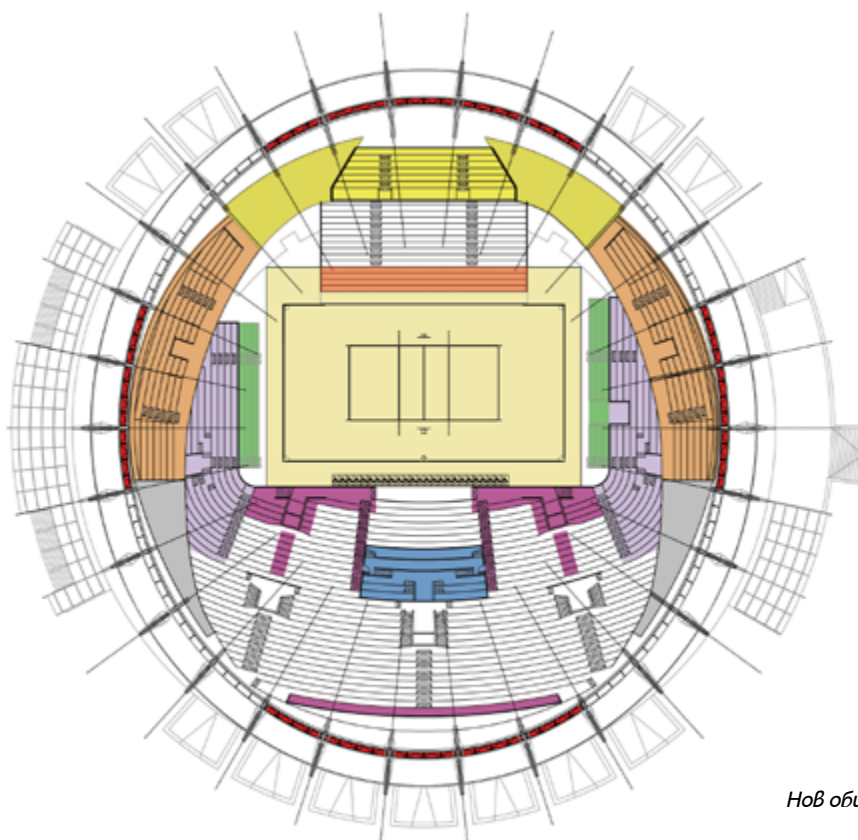

Ново разпределение Второ ниво / New 2nd floor

- Ново игрално поле
New playing field
- Прерязване на 4 реда на съществуваща мобилна трибуна
Cut 4 rows of the existing mobile tribune
- Реконструкция и допълнителни места - трибуна А
Reconstruction and additional seats - tribune A
- Трибуни С и D
Tribunes C and D
- Телескопични трибуни
Telescopic tribunes
- Трибуни Е и F
Tribunes E and F
- ВИП трибуни
VIP tribunes
- Вход ВИП зона
Entrance VIP area
- Коментаторски кабинети
Commentator booths

Ново разпределение трето ниво / New 3rd floor

- Ново игрално поле
New playing field
- Прерязване на 4 реда на съществуваща мобилна трибуна
Cut 4 rows of the existing mobile tribune
- Реконструкция и допълнителни места - трибуна А
Reconstruction and additional seats - tribune A
- Трибуни С и D
Tribunes C and D
- Телескопични трибуни
Telescopic tribunes
- Трибуни Е и F
Tribunes E and F
- ВИП трибуни
VIP tribunes
- Трибуна В1
Tribune B1

Нов общ поглед трибуни / New top view tribunes

ЦЕЛ И СЪЩНОСТ НА ПРОЕКТА

Новият интериорен проект за реконструкцията и основния ремонт на Двореца на културата и спорта накратко се характеризира със следните основни елементи:

- Минимални архитектурни намеси
- Нови конфигурации: „игрално поле“, „трибуна“ с оглед привеждане на залата в съответствие с изискванията на Международните федерации по волейбол и хандбал, както и подобряване на възможностите за многофункционалното ѝ използване
- Увеличаване на броя на зрителските места от 3000 на 5025
- Подобряване на ъглите на видимост в реконструираните зони
- Запазване изцяло на конфигурацията и конструкцията на обекта
- Запазване на добра функционалност и възможност за бърза промяна от спортни събития към концерт
- Високо качество на акустиката в арената при концерти и събития
- Реконструиране на всички облицовки, евакуационни изходи и обновяване на инсталации съобразно съвременните нормативни изисквания и технологии.
- Обновяване с високотехнологични модерни инсталации на отоплителна, вентилационна, климатична, електрическа и охранителна система, система за видеонаблюдение, както и подобряване на осветлението при спортни прояви и концерти при съобразяване с промяната в броя на посетителите.
- Нови модерни и ефективни съблекални и тоалетни за зрители
- Осигуряване на достъпна среда
- Нова МИКС-ЗОНА, съобразена с изискванията на федерациите, която също така дава възможност за организиране на телевизионни и радиоинтервюта
- Нова ВИП зона със самостоятелен достъп
- Нов Пресцентър
- Нови 4 LED медийни екрана в залата
- Нови технически и обслужващи помещения за коментатори, ниша за ТВ камери, зала за озвучаване, осветление, видеотабла и помещение за ел. табла

Същността на проекта е новото интериорно решение чрез цялостна промяна на вида на залата за публика – от „Конгресна“ на „Арена“, и съответно чрез изразяване на изцяло ново интериорно и функционално архитектурно решение. Извършена е реконструкция на трибуните за осигуряване на капацитет от 5025 места, като на свободните места на кулоарите на второ ниво са поставени нови трибуни. Те са оформени като две трибунални ниши, симетрични с пространството на залата. Коментаторските кабинета са премахнати, като на тяхно място във високото неизползваемо пространство над мобилната сцена е интегрирана нова трибуна, достъпна от кулоарите на второ ниво.

С цел съобразяване на Плана за евакуация с действащата нормативна уредба и подобряване на хоризонталния ъгъл на гледане при гледане на обемни спортни съществувашата централна трибуна е реконструирана. За постигане на по-голяма гъвкавост на игралното поле и за привеждане на залата в съответствие с изискванията на международните спортни федерации първите четири реда на страничните трибуни са снабдени с подвижни редове. Игралното поле е с нова позиция и размери – 26,5 / 40 до 45 метра, даващи възможност за провеждане на повечето видове спортни състезания. Реконструкцията запазва изцяло функцията и въртящия механизъм на сцената, която предоставя възможност за бърза промяна от спортни събития към концерт.

За подобряване на План за евакуация на публиката е предвидено изпълнение на метални стълбища.

Всички инсталации и цялостната вътрешна инфраструктура, която беше силно амортизирана, са изцяло реконструирани и реновираны.

Новият, по-модерен интериорен дизайн включва съвременни облицовки, материали и оборудване с параметри, осигуряващи високо ниво на акустика и пожарна безопасност на посетителите.

Преги реконструкция

- 3000 места
- Малко игрище – 21 м x 34 м
- Лоша видимост
- Затруднена евакуация
- Неефективна ВИП зона
- Неефективни съблекални
- Лошо състояние на тоалетни
- Липса на Пресцентър
- Липса на медийни екрани

След реконструкция

- 5025 места
- Голямо игрище - 26,5 м x 40 м
- Добра видимост
- Добра евакуация
- Нова ВИП зона
- Нови съблекални
- Нови тоалетни
- Нов Пресцентър
- 4 LED медийни екрана

Всички тези подобрения водят до възможности за провеждане на спортни и културни прояви с международно значение, а това дава своя положителен отпечатък върху града.

Тази година залата беше отличена със специална награда в конкурса Български архитектурни награди в категория „Културно-историческо наследство“. Това отличие е награда за самата сграда.

Тези награди не са просто престиж, а са признание за огромния труд, който е вложил екипът, както и за инвеститора, който му се е доверил.

Ново състояние 2015 г. - добра Видимост - Нови трибуни В1, С, D, Е и F
New condition 2015 - Better visibility

Ново състояние 2015 г. - голямо игрище 26,5м x 40м / New condition 2015 - Larger court 26,5m x 40m

RECONSTRUCTION OF THE „PALACE OF CULTURE AND SPORTS", VARNA

Atelier Serafimov Architects

The Palace of Culture and Sports in Varna is a multifunctional complex for congress, cultural and sports events. „Kongresna hall“ has been built and commissioned back in the remote 1968. Over time, the complex was completed to other halls and facilities - training halls with changing rooms, a recovery center, a gym, a press center, and a modern shopping center. The architectural-structural solution has been implemented with a great mastership. The construction of „Kongresna hall“ is mixed: reinforced concrete foundations and radial frames, united at their top by a double curve reinforced belt, where shrouds are anchored, forming a hanging hyperbolic roof. An iconic architectural image has been created with an elegant and remarkable silhouette. The hall is a worthy representative of architectural modernism in Bulgaria and is on the list of sites with a pending status of immovable cultural value.

After nearly 46 years of successful operation „Kongresna hall“ needed to be brought into line with the current architectural, construction, technical and installation standards that improve operation, safety and the access for visitors with disabilities. The interior of the hall in its original form was primarily intended for congresses, seminars and concerts, although often, if necessary, over the years it combined the functions of a sports hall. The hall has a circular plan structure with an asymmetrically located main stand. In this way, the hall did not have a good visibility of most of the places in the tribune during sports events. The new interior solution has been achieved through a general change of the type of the spectators' hall- from "Congress" to "Arena" and respectively by creating a completely new interior and functional architectural solution.

The new interior project for the reconstruction of the Palace of Culture and Sports is characterized by the following main aspects:

- Minimal architectural interventions
- Complete preservation of the construction of the building
- New configuration of the playing field and the stands in accordance with the requirements of the International Volleyball and Handball Federations, as well as improving possibilities for its multifunctional use
- Increasing the number of seats from 3 000 to 5 025
- High quality of acoustic in concerts and events arena
- Reconstruction of all evacuation exits and renovation of all installations according to modern regulations and technologies
- Keeping the good functionality and fast change from sport to concert
- Better quality of the visibility
- New modern and efficient changing room and restrooms for visitors
- Ensuring an accessible environment for people with disabilities
- New „Mix-zone“ according to requirements of the federations, which also enables conducting television and radio interviews
- New VIP-area with independent access
- New press-center
- New 4 LED-media screens in the hall
- New technical and service rooms for commentators, space for TV cameras, a room for sound, lighting, video boards and a rooms for electronic boards.

All these improvements lead to opportunities for holding sporting and cultural events of international importance, which has a positive impact on the city.

This year, the Palace of Culture and Sports in Varna was awarded a special award in the Bulgarian Architectural Awards competition in the category – Cultural and Historical Heritage.

ЗЕЛЕНАТА АРХИТЕКТУРА

Бойко Кадинов
Йордан Манолов

проф. арх. Бойко Кадинов, г.а.н.

Индивидуални авторски изложби в Лондон, Париж, Женева.

Автор на проектите: Музей за съвременно изкуство „Софийски арсенал“; паметника на Берлинската стена и др.

Член на Европейския културен парламент.

арх. Йордан Манолов

Докторант към катедра „Обществени сгради“ – УАСГ София

Грамота от КАБ за първо място за дипломен проект: Разширение на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

арх. Б. Кадинов

арх. Й. Манолов

*Границата е в нашето желание,
нашето битие, устремено към
някаква абсолютна свобода.¹
Умберто Еко*

Всички заговориха за енергоефективност, устойчиво развитие, ВЕИ, зелени сделки ... и архитектурата услужливо се превърна в PR агент на вербални и често кухи конструкции.

„Зелената архитектура“ се използва като смокинов лист – топлоизолации от стиропор, PVC мрежи, апартаменти, излети от стоманобетон като Майкъл-Фарадееви сангъци, окачени фасади от HPL, щамповани с флагер на дърво и др.

Всичко това в ситуация на световни кризи от мигрантски вълни, пандемия от Ковид-19, почти европейска война, земетресения и разбира се, неясни стратегии за развитието на съвременната

¹ Около Умберто Еко – семиотика и идентичност, Дом на науките за човека и обществото, 2005, ISBN: 954-9567-22-2.

архитектура в битката между глобално-интернационалното и правото на индивидуален избор и опазване на природата.

След края на големите наративи от XX век, както твърди Жан-Франсоа Лиотар, „... Постмодернизъмът е въпрос на недоверчивост спрямо метанаративите“², възниква въпросът накъде върви съвременната архитектура и какво ще сътворим.

Въпрос, който отправя и Люк Фери – „Какъв свят ще оставим за съществата, които обичаме най-много, за децата и най-общо за младите, идващото след нас човечество? Ето новия въпрос ... и единствената истинска иновация от два века насам“³. „Назад към природата“, казваше лирично Жан-Жак Русо в своя Обществен договор.

Тези призиви не попречиха на естаблишмънта и

² Жан-Франсоа Лиотар, Знанието се произвежда, за да бъде продавано. Книга за философията, Книгоманя, 2015, ISBN: 978-619-195-020-1.

³ Люк Фери, Клод Капелие, Красивата история на философията, Изток-Запад, 2018, ISBN:978-619-01-0204-5.

**Спортен Комплекс „ПАРК АРЕНА БУРГАС“
Sports Complex „PARK ARENA BURGAS“**

Изглед към главния вход и „зеления хълм“
View of the main entrance and the "green hill"

Панорамен изглед към комплекса
Panoramic view to the complex

Изглед към детайл от фасадата / view of a detail of the facade

Интериорен изглед към спортната зала с олимпийски басейн
Interior view of the sports hall with Olympic pool

комерсиалната архитектура да изградят мегаполиси и да натъпчат хората в пренаселените вече градове, където срещите с природата настъпват най-често, а понякога и единствено, в петък вечер, когато автомобилното море от ламарина тръгва на „weekend“ среща с гърбета, морето и зелените хълмове.

Къде е природата? Спасителна ли е мантрата „зелена архитектура“? Алтернативите със сигурност не са зад паравана „устойчива“ архитектура, там където Европейската комисия чрез „Новия Баухаус“ преоткри и реставрира следвоенната мизерия на модернизма, или зад зелени сделки, предвиждащи в българските язовири изграждане на мегафотоволтаични паркове с панели „Made in China“.

Една програмна статия във вестник „24 часа“ от август 2008 носи заглавието „Време е да въведем и „зелен борг“⁴.

Да, България освен от валутен борг има нужда и от зелен борг. Алтернативите са промяна на законодателството в строителството, Закон за архитектурата, намаляване на безразборното наливане на стоманобетон, който увеличава озоновата дупка, сваляне на стиропора от фасадите, връщане в архитектурата на носещи конструкции от естествени материали, камък, дърво, стомана, редуциране броя на етажите, завръщане в интериора на доскоро разпознаваеми парчета от природата – тухла, дърво, стъкло и гр.

Нека преминем от клишето „устойчиво“ развитие към „ОТГОВОРНАТА АРХИТЕКТУРА“ – Reasonable Architecture, в която човекът, а не изкуственият интелект застава в центъра на средата за обитаване. Нека превърнем зелената архитектура в средство за изграждане на онова, което без ипотека искаме да завещаем на следващите поколения.

Спортен комплекс „ПАРК АРЕНА БУРГАС“

Реализация – 2018г.

- Закрит плувен басейн, неръждаема стомана, с олимпийски размери.
- Зала - 1200 бр. места
- Зелена покривна градина
- Футболно игрище, тенис кортове/ледена пързалка, скейт парк

Спортният комплекс се реализира върху субструкциите на съществуващ плувен басейн, като част от парк „Славейков“.

Целта е да бъде създаден плувен комплекс, парк-градина - „зелен хълм“, който осигурява едновременно максимално по площ ново озеленяване, както и покрит площад, благоприятстващ по-

⁴ Бойко Кадинов, „Време е да въведем и „зелен борг“.
– 24 часа, 08.08.2008.

сетителите на плувния комплекс преди и след състезания;

„Зелената архитектура“ води до вписване в максимална степен в съществуващия релеф на терена, с минимални изкопни работи, редуциране излишния трансфер на земни маси и изпомпване на огромни количества солени подземни води.

Създава се съвременен образ – носещ едновременно знаците на респект към природата при използването на най-съвременни технологии от стъкло и стомана.

Реконструкция на „зрителна зала на голяма сцена“ САТИРИЧЕН ТЕАТЪР „АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ“, ГР. СОФИЯ

Реализация : 2019г.

Прег алтернативите залата да бъде реконструирана с вирандели от бетон и метал бяха избрани гърбените конструкции. Това превърна пространството на залата в триангов театър с нови зрителни криви за посетителите и възможности за реализиране на театрални представления тип „кабаре“. Висш пилотаж, който показва, че след „fast food“ идва „slow food“.

PARC D'ECO

Парк-галерия - Дупница

Образователен и културен център за иновативни дигитални технологии, архитектура, изкуства и природа

Бивше горско стопанство и част от неговите сеновали в долината между планините Рила, Витоша и Осогово се превръща в изследователски център за иновативни дигитални технологии и природа.

Основните цели на проекта са:

- Опазване и развитие на българската природа;
- Създаване на лаборатории и изследователски места за съвременни дигитални технологии;
- Организиране обучението – ученици и студенти в областта на IT технологиите, екологията, устойчивото развитие и груги;
- Изграждане на паркова среда, съхраняваща и развиваща образци на българското парково изкуство, включително съхраняване на съществуващи специфични дендрологични видове и засаждане на целево подбрана растителност, характерна за района;
- Изграждане на архитектурен музей и обекти, илюстриращи съвременните тенденции за икономия на енергия, използването на възобновяеми енергийни източници, възстановяването на традиционни технологии за работа с природни материали и груги;

Реконструкция на „зрителна зала на голяма сцена“ сатиричен театър „Алеко Константинов“, гр. София Reconstruction of the „audience hall on a large stage“ Aleko Konstantinov Satirical Theatre

Поглед от сцената към залата преди реконструкцията
View from the stage to the hall before the reconstruction

Поглед от сцената към залата по време на реконструкцията
View from the stage to the hall during the reconstruction

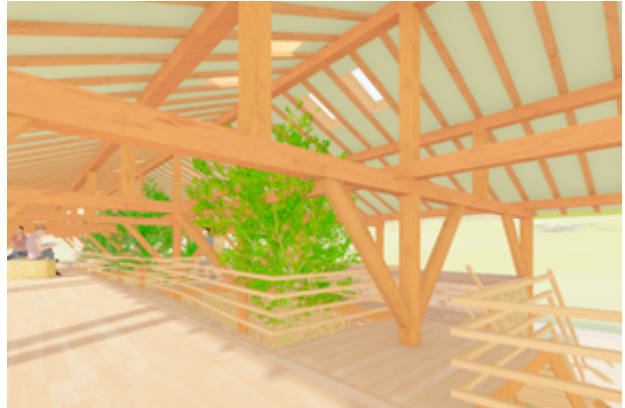

Поглед от сцената към залата – реализация
View from the stage to the hall - realization

Детайл / detail

PARC D'ECO

Съществуващо състояние / existing condition

Изгледи към единия от сеновалите и интериори – съхраняване и реконструиране чрез използване на естествени материали / views of one of the hay storage and interiors spaces - preservation and reconstruction using natural materials

GREEN ARCHITECTURE

Prof. arch. Boyko Kadinov, D.Sc.
arch. Jordan Manolov

"The Green Architecture paradigm is increasingly becoming a cliché-"sustainable development", "green deal", "energy efficiency", etc.

The authors consider "green architecture" as an alternative - "What will we bequeath to the next generation?," and introduce the concept of *Омговорна архитектура*, (Reasonable architecture)(Architecture reasonable)-preserving nature, returning to the human scale, the use of natural modern materials in the construction of objects.

This philosophy is illustrated by three realized projects.

ПРОЕКТИ ЗА ЖИЛИЩНИ СГРАДИ НА ПЛ. „ТРОЙКАТА“ И „ФЛОРА ПАНОРАМА“, БУРГАС

Димитър Шаренков

Арх. Д. Шаренков завършва специалност „Архитектура“ в УАСГ през 1997 г.

Ръководител е на отдел Проектиране в „Данлекс“ ЕООД, гр. София (1998 – 2001). В периода 2002 – 2003 г. е проектант в Бюро за урбанизъм, дизайн и архитектура, гр. Бургас. През 2007 г. е арбитър в Бургаския арбитражен съд за търговски спорове. В периода 2004 – 2016 г. е управител в „Студио Архитектура, интериор и дизайн“ ЕООД където извършва цялостно менажиране и проектиране на обществени, промишлени, жилищни сгради и интериори. Има над 250 проектирани обекта в различна фаза на изпълнение. От 2016 г. досега е управител на „Шаренков Архитекти“ ЕООД.

„Тринити Билдинг“ се намира в сърцето на Бургас, на площад „Тройката“. Вдъхновението за архитектурата произлиза от надстройката на круизен кораб, обвързвайки проекта с неговата локация. Идеята е сградата да напомня на жителите и гостите на града, че наблизо има пристан и море. Сградата е изградена на два етапа – първият е завършен през 2016 г., а вторият през 2017 г.

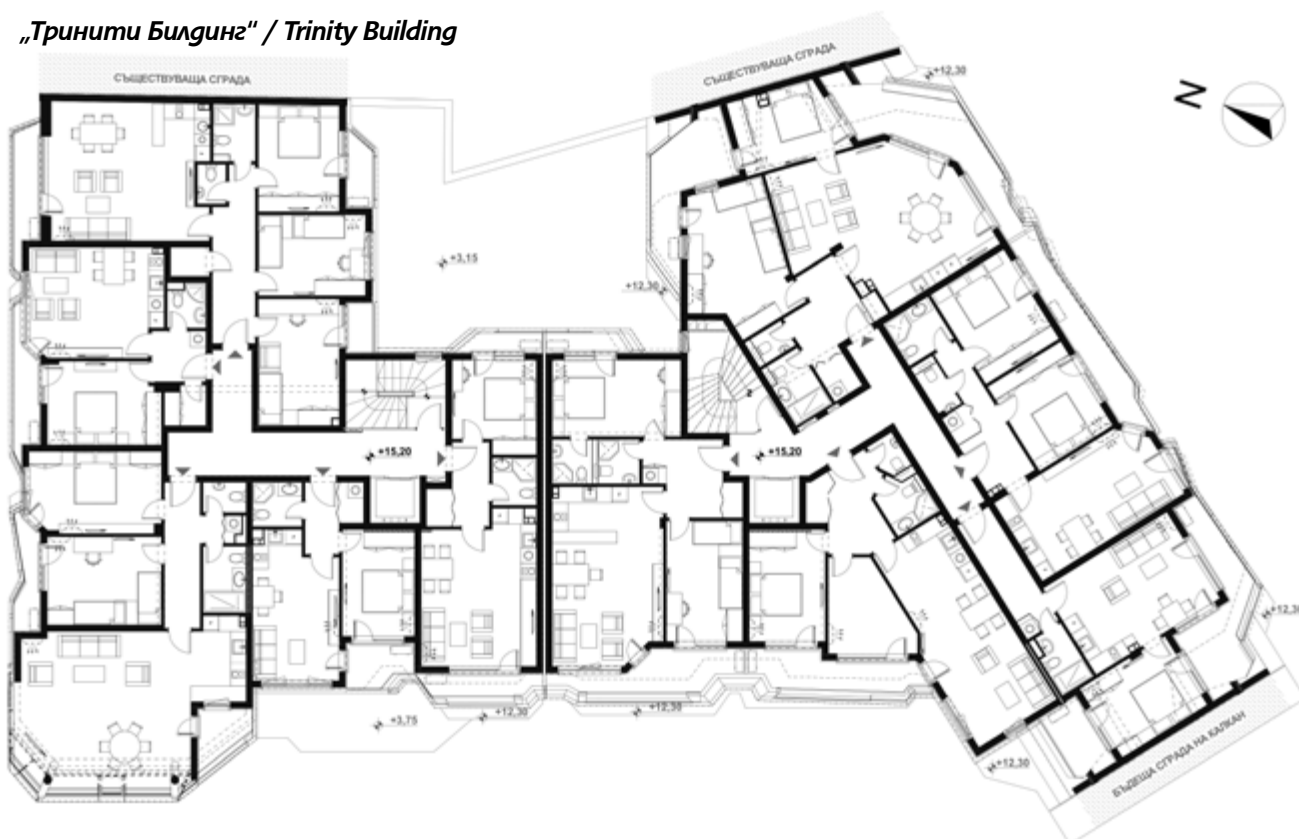
Първият етап се състои от 6500 кв.м РЗП, а вторият включва 5800 кв.м. Функционалното решение е сграда от смесен тип, като тя съдържа 50 апартаментата, магазини, офиси, кафене и стоматологични кабинети, разположени на осемте надземни етажа. Подземен паркинг е разположен на две сутеренни нива. Живуците в сградата могат да се любоват на гледките на централната част на града благодарение на централната локация.

Екстериорната архитектура цели да напомня на кораб. Разчупените и наклонени стъклени фасади, специално създадени за проекта в партньорство с ЕТЕМ, грабват погледите на минавачите

и създават усещане за уникалност. Използван е олекотен външен образ на партерен и 1 етаж, обединени със стъклена окачена наклонена фасада, и начупени ленти, минаващи пред фасадата, обединяващи на места етажите. С цел динамика и логично раздвижване на фасадата са редувани масивни парапети с ефирни стъклени парапети. Параметрично разработените фасади са вдъхновени от световната сцена на архитектурния бранш и иновативни за времето си в България.

В този проект за първи път проектантското бюро използва фотоволтаична система на покрива за осигуряване на електричество за общите части на сградата, с ясната целенасоченост към екологични и иновативни решения за жилищните кооперации. Дизайнът на вертикалната и хоризонталната циркулация разрешава удобен достъп на обитателите на сградата.

„Тринити Билдинг“ е уникален със своите начупени повърхнини и хоризонтално членение на фасадата. Футуристичната архитектура превръща сградата в отличаващ се символ на едно от най-оживените и значими места в града.

Разпределение / Building layout

„Флора Панорама“ се превърна в една от емблемите на Бургас благодарение на своя динамичен обем и запомняща се фасада. Сградата със смесено предназначение се намира в жилищен комплекс „Лазур“, като граничи с Морската градина на изток. На РЗП от 23 970 кв.м са разположени 126 луксозни апартаментата, 9 офиса и подземен паркинг. На ниво партер се помещават заведение за обществено хранене и магазин за хранителни стоки. Сградата има общо три подземни нива, 18 надземни и един терасовиден етаж. Почти всички апартаменти имат гледка към морето. Проектът е завършен през 2017 г. и е един от пионерните проекти със съвременна визия, който участва в силуета на града.

Образът на сградата е съвременен, с множество извити лентообразни повърхнини, образуващи членението на фасадата. Във всяка „лента“ участват в органичен синтез бетон и стъкло в различно съотношение, оформяйки пластичността на външния образ на цялата сграда. В духа на тази естетика са решени проблемите на пластичното изграждане на обема и ролята на светлосянката, раздвижеността на наклонените плоскости и акцента на ъгловите елементи, решени с допълнителна пластика, материалите и естетическите им качества. Въдъхновението за формата произлиза от природата и от съвременното течение Biomimicry (биомиметика – наука, която се занимава с адаптирането на съществуващи в природата форми). Плавните форми на всеки етаж, разминаващи се на всяко ниво, напомнят за морски вълни. От друга страна, целта е Бургас да има сграда със съвременно

звучене, вдъхновена от световноизвестни архитекти като Заха Хадид, Даниел Либескинг, Стефан Бениш.

Иновативно е не само архитектурното решение, но и строителните материали и системи, използвани за изграждането на комплекса. Проектирането на сградата бе започнато през 2015 г., а материали като извити стъклени паранети, тухли с повишени топлоизолационни качества и енергоефективни стъклопакети тепърва набират популярност на българския пазар. В проектирането заложихме и на система за олекотяване на плочите Sobiax. На покрива на сградата инсталирахме фотоволтаична система, която обезпечава електроенергията за общите части на сградата. Изграждането на сградата отне 24 месеца.

Освен това е изградена и нова инфраструктура около сградата, финансирана от инвеститора и включваща две нови улици, зелени площи, обществен паркинг, подмяна на водопровод и канализация. В нашия бранш е нужно да осъзнаем, че подобен социално отговорен модел е необходим при изграждането на всеки нов проект, за да изградим цялостна и интегрирана градска среда.

„Флора Панорама“ е уникален проект, с който поставихме основите на множество иновативни практики в развитието на нашия град и в дневния ред на нашето проектантско бюро. Архитектурата, която се разширява осезаемо във височина и не съдържа „типов етаж“, е първа по рода си за Бургас и продължава да впечатлява жителите и гостите на града.

*„Тринити Билдинг“ – птичи поглед, фотоволтаичната инсталация на покрива
Trinity Building – Bird’s-eye view, the photovoltaic installation on the roof*

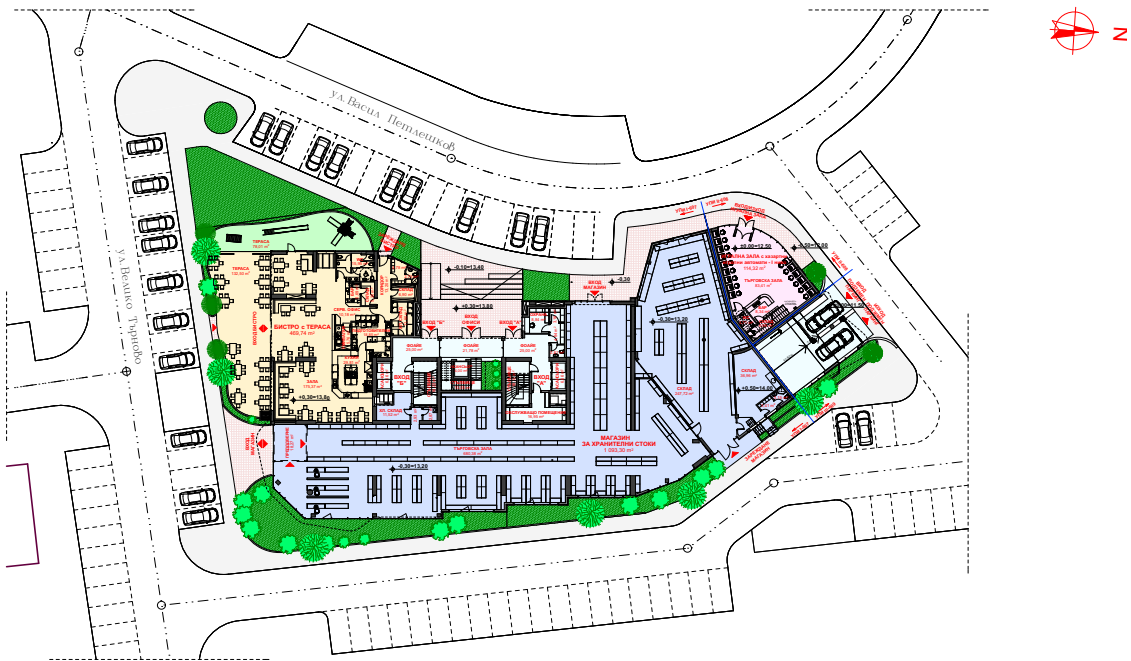
Изглед към „Флора панорама“, Морската градина и Черно море / View towards Flora Panorama, the Sea Garden and the Black Sea

Изглед към „Флора панорама“, гр. Бургас и Бургаско езеро / View towards Flora Panorama, Burgas and Burgas lake

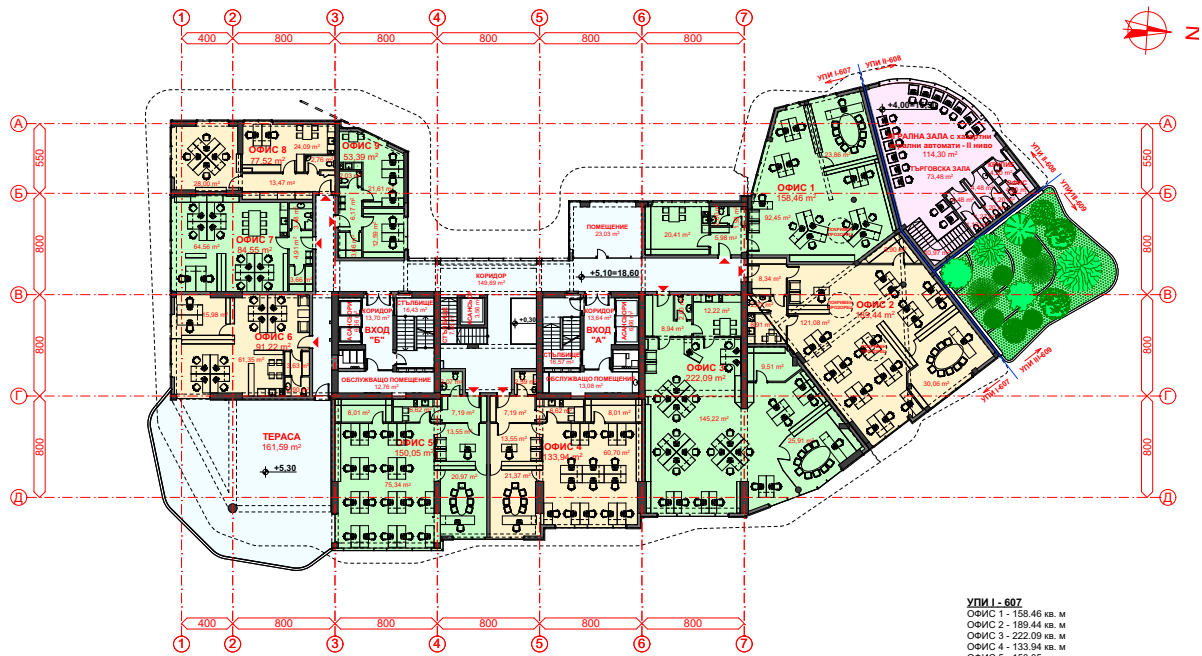
- ЖИЛИЩНА СГРАДА с КОО в УПИ I-607 •
- СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ II -608 • СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ III -609 •
- кв. 40А по плана на ж.к. Лазур • гр. Бургас •

СИТУАЦИЯ • М 1:400

0 4m 8m 12m 16m 20m

- ЖИЛИЩНА СГРАДА с КОО в УПИ I-607 •
- СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ II -608 • СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ III -609 •
- кв. 40А по плана на ж.к. Лазур • гр. Бургас •

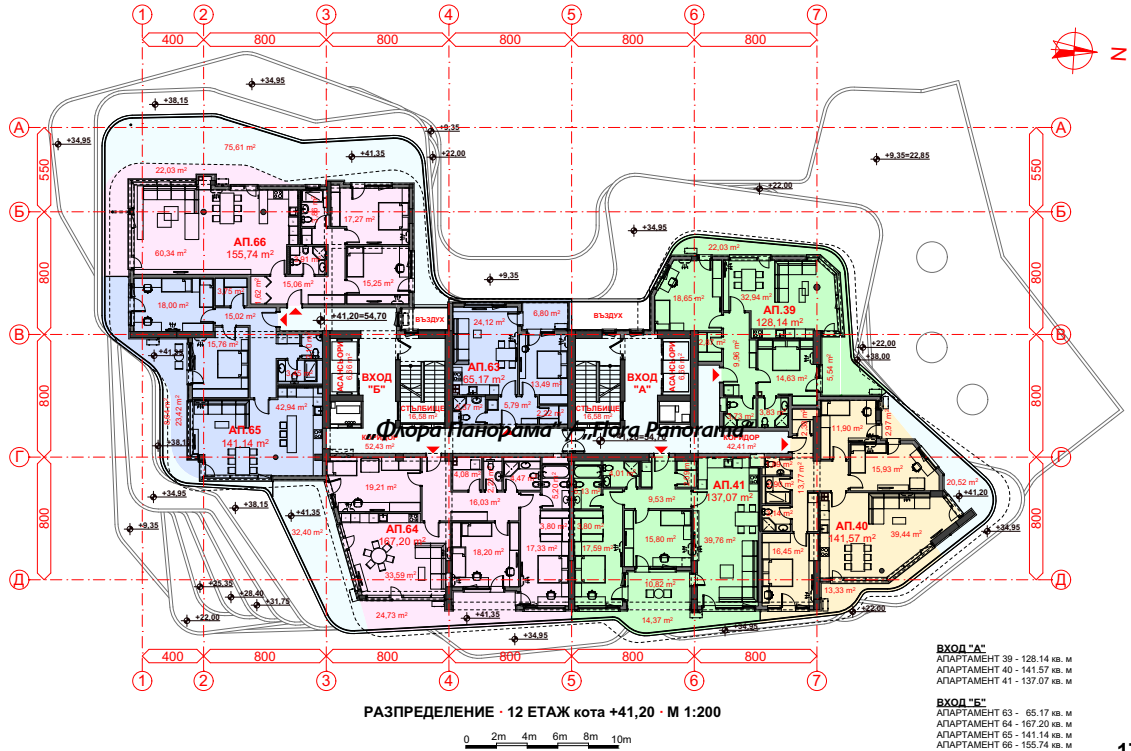
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ - 1 ЕТАЖ кота +5,10 • М 1:250

0 2,5m 5m 7,5m 10m 12,5m

УПИ I - 607
 ОФИС 1 - 158,46 кв. м
 ОФИС 2 - 189,44 кв. м
 ОФИС 3 - 222,09 кв. м
 ОФИС 4 - 133,94 кв. м
 ОФИС 5 - 150,05 кв. м
 ОФИС 6 - 91,22 кв. м
 ОФИС 7 - 84,55 кв. м
 ОФИС 8 - 77,52 кв. м
 ОФИС 9 - 53,39 кв. м

УПИ II - 608
 ИГРАЛНА ЗАЛА - II ниво - 114,30 кв. м
 ИГРАЛНА ЗАЛА - общо - 228,62 кв. м

- ЖИЛИЩНА СГРАДА с КОО в УПИ I-607 •
- СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ II -608 • СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ III -609 •
- кв. 40А по плана на ж.к. Лазур • гр. Бургас •

17

- ЖИЛИЩНА СГРАДА с КОО в УПИ I-607 •
- СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ II -608 • СГРАДА ЗА ОБЩЕСТВЕНО ОБСЛУЖВАНЕ в УПИ III -609 •
- кв. 40А по плана на ж.к. Лазур • гр. Бургас •

21

PROJECTS FOR RESIDENTIAL BUILDINGS ON "TROIKATA" SQUARE, "FLORA PANORAMA", BURGAS

arch. **Dimitar Sharenkov**

Sharenkov Architects Ltd. is a practice located in Burgas, Bulgaria. The director Dimitar Sharenkov established it 2016 as a continuation of 'Studio Architecture, Interior and Design' Ltd, which was created in 2004. Two of its more prominent projects are multi-purpose developments which have implemented innovative technologies and pioneering materials for the time being.

'Trinity Building' is located at the heart of Burgas. Its mass and exterior architecture are inspired by a cruise ship, tying it to the context of the nearby harbour. The 8-storey building accommodates 50 flats as well as shops, offices, dental practices and a cafeteria. It also offers three levels of underground parking for its residents and visitors.

The eye-catching broken-up and inclining façades remind the onlookers of a unique ship. The balustrades are made up of alternating concrete and glass elements to create a dynamic look. This is one of the first buildings in Bulgaria to implement parametric architectural elements on its façades, back in 2016.

Furthermore, in this project, the practice pioneers its system for installing photovoltaic panels on the roof. The energy of which is used to supply electricity for the common areas of the building as a green and cost-effective solution.

'Flora Panorama' is also a mixed-use development and was built in 2017. Since then it has become one of the symbols of Burgas due to its emblematic architecture. The building rises 19 storeys high and contains 126 high-end apartments, 9 office spaces, restaurant and a shop. Three underground levels accommodate parking and plant rooms.

The contemporary vision of the project is inspired on one hand by 'biomimicry', i.e. by shapes found in nature. The flowing volumes of each storey, each of which unique, vividly remind of sea waves. On the other hand the architecture is inspired by the work of famous contemporary architects such as Zaha Hadid, Daniel Libeskind, Stefan Behnisch etc.

Thermally high-performing materials are used for the construction as a green solution. Furthermore, the Cobiax system for voided flat plate slabs is implemented as a weight-reducing measure, reducing the need for robust structure and further saving on materials. The practice of installing PV panels on the roof is continued on this project too.

Moreover, the client invested in the regeneration of the surrounding area of the site - two new streets, green areas, parking and sewage were built. This was a very important step in the process, as all of us in the architectural sector need to realise that it is vital to create an uninterrupted and integrated urban fabric.

The design of these two unique developments let us build the foundations of innovative implementations in design and architecture in our city. It also changed the agenda of our studio to become more creative and more ecological. We're looking forward to continuing this practice in new and exciting projects.

БОЛНИЦА В СОФИЯ И ДРУГИ ПРОЕКТИ

Павлина Коева-Рачева

Арх. Павлина Коева-Рачева завършва ВИАС (сега УАСГ) с отличие и златен медал. Печели наградата на САБ за ПАВЕЦ „Чаира“ с ръководител проф. арх. Методи Писарски. Продължава работа по проекта в „Енергопроект“ София с реализации и печели конкурси.

С десетки проекти, реализации и конкурси като архитект и с колектив, като водещ консултант, ръководител на колектив и автор на обществени, жилищни, промишлени сгради; болници, медицински и изследователски лаборатории в България, Великобритания, Африка.

Член на: Съюз на архитектите в България; Камара на архитектите в България; The Royal Institute of British Architects RIBA; Royal Incorporation of Architects in Scotland RIAS

Професионални награди: Диплома и „Сребърна значка“ на САБ 2019; Диплома на МАА, Interarch'12; Диплома на Национален презлед на българската архитектура, 1983

ЗА НАЦИОНАЛНАТА ДЕТСКА БОЛНИЦА, СОФИЯ
- Да градим в името на бъдещето и нашите деца! – интервю на Елеонора Тотева с арх. Павлина Коева-Рачева

• **Името Ви стои сред създателите на изключително отговорни проекти на здравеопазването както в България така и в чужбина: МБАЛ „Света Марина“, България, Queens Park Hospital; St Helens Hospital, Forth Valley Royal Hospital; Tameside Hospital, UK; Edinburgh BioQuarter; Neuroscience Laboratory The University of Edinburgh, Великобритания. Кое е определящо при проектирането на подобни обекти?**

За архитекта творец всеки нов проект е една рожба. Има заложен гени и пожелания от „добрите орисници“, но развитието и реализацията изискват много търпение и грижи, за да достигне напълно потенциала на създателите си.

Моите учители ме научиха на търпение и всеотдайност в работата. Годишната практика ме научиха да се опитам да разбера тези, за които творим, като се поставя в тяхната позиция, а

изстраданата победа понякога е най-ценната.

Много често възраженията и противоречията, възникнали в процеса на проектиране и реализация, са следствие от липса на комуникация, неразбиране на процеса, различни очаквания, нетърпение и прегубеност.

Тези проблеми са преодолени с конструктивен диалог. Ролята на архитекта е да бъде активен участник в този диалог. Архитектът, често недооценен или недоразбран, на практика е гарант за добре свършена работа, защото това е професия и признание, съчетани с комплексни знания.

• **Каква е Вашата практика извън България, на какви компании се възлага строителството на здравни обекти?**

Интегрирането на проектиране и строителство се приема като гарант за реализация на стратегически обекти каквито са здравните обекти.

Обединяването на дейностите в една изклю-

*Кралската болница за деца и младежи, Единбург, Великобритания, HLM Architects
The Royal Hospital for Children and Young people, Edinburgh, UK, HLM Architects*

чително фрагментирана индустрия, каквато е строителната, когато офертите се оценяват и възлагат на принципа на качество, а не само цена, има много предимства:

- отговорността се поема само от една организация;
- съкратени срокове за изпълнение;
- пестене на време и средства и избягване дублиране на дейностите;
- минимизиране на рисковете по време на проектиране и изпълнение;
- стимулиране на иновативни идеи и тяхната реализация на ранен етап;
- контрол върху цената, установен на ранен етап от проектирането;
- по-ниска цена и съкратени срокове в сравнение с традиционния метод.
- **България все още няма Национална педиатрична болница. Колко и как я отдалечава това**

от грижата за детското здраве в страните от Европейския съюз?

България е единствената държава в Европейския съюз, която няма специализирана национална детска болница – това е недопустимо!

На фона на обезпокояващите демографски показатели в България и средна продължителност на живота, по-ниска от тази в ЕС, изграждането на национална детска болница е приоритетна задача от национално значение.

Имаме програми и стратегии, нека се фокусираме върху тяхното изпълнение.

• Каква е практиката по отношение на местоположението на учебни педиатрични болници?

Местоположението на учебните педиатрични болници по принцип е в близост до университетските болници.

• Запознати ли сте с предложенията за Националната детска болница?

Кралската болница за деца и младежи, Единбург, Великобритания, HLM Architects / The Royal Hospital for Children and Young people, Edinburgh, UK, HLM Architects

Кралската болница за деца, Глазгоу, Великобритания, IBI Group The Royal Hospital for Children, Glasgow, Scotland UK, IBI Group

Каузата за изграждане на детски болници в България е близка до сърцето ми.

Процесът на проектиране и реализация се подчинява на законите на логиката, професионалния анализ и експертна оценка. На практика рестартиране на всяка процедура означава забавяне с години, както и неизбежно оскъпяване.

Отказът от стандартни практики, приложени успешно в редица европейски страни, не е в наш интерес. Губещите в случая са децата, чието здраве и бъдеще е несъизмеримо с цифри. В този смисъл е логично усилията да бъдат насочени в посока гъвкавост, подпомагане, оптимизиране и ускоряване на процеса, а не забавянето му.

Убедена съм, че държавните институции, декларирали многократно решимост и позитивно мислене, са способни да подхождат гъвкаво и да довършат започнатото.

• **Разкажете за педиатричните лечебни заведения в Единбург. Каква е архитектурата им и къде се намират?**

Детската болница в Единбург, Royal hospital for sick children, е свързана с многопрофилната болница, Royal Infirmary of Edinburgh. Тя е част от болничен комплекс, включващ The Queen's Medical Research Institute и University of Edinburgh Imaging Facility QMRI. През 2006 г. участвах като архитект в Kerrie Design Ltd в разработването на генералния план на комплекса.

Архитектурата не е Excel spreadsheet, таблица, в която въвеждаме начални данни и критерии и с натискане на бутона получаваме желаните отговор.

Архитектурата на съвременните лечебни заведения е диалог, изкуство и способност да материализираме социално-икономическите изисквания във форма, способна да лекува.

Съвременните лечебни заведения са комплексни обекти, в които решаващо влияние върху процеса на проектиране и реализация имат функционалните и технологичните изисквания и стандартите, на които трябва да отговорят.

За целта са необходими не само огромни усилия и работа в колектив. Координирането на интересите на всички участници в процеса на проектиране и реализация често създават трудности. Всеки успешен проект е плод на колективните усилията на целия отбор.

Съвременните педиатрични детски заведения съчетават:

- качество чрез интегриран подход към архитектура и конструкция;
- способност да се превърнат в центрове за обучение и информация на деца и родители;
- гъвкавост и възможност за адаптиране, за да отговорят на динамиката в тази област и бързи темпове на развитие на технологиите които използват.

Националната детска болница не е само обект с национално значение, но преди всичко обществено значима кауза, която би трябвало да ни обединява.

Нека градим в името на бъдещето и нашите деца!

УМБАЛ „Света Марина“ България 2011-2013 / „St. Marina“ Hospital, Bulgaria 2011-2013

ДА ГРАДИМ МОСТОВЕ

*„НЕ ГРАДЕТЕ ТОЛКОЗ ДУВАРИ,
ДЕТО ДА ВИ ДЕЛЯТ, АМИ ПОВЕЧЕ МОСТОВЕ“
КОЛЮ ФИЧЕТО*

След 40 години проектантски опит най-скъпи за мен остават проектите и реализациите в България. Често се шегуваме, че в България всеки разбира от медицина и архитектура. Убедена съм, че ако това твърдение беше вярно, много отдавна щяхме да сме една просперираща нация.

Мечтата на родителите ми беше да стана лекар. Дългогодишната работа по многопрофилни болници като архитект в чужбина и у нас ми даде шанс да се докосна до мечтаната професия.

УМБАЛ „СВЕТА МАРИНА“, БЪЛГАРИЯ

УМБАЛ „Света Марина“ е проектирана с цел да създаде „state-of-the-art“ среда за развитие на иновативни съвременни технологии в хирургията.

Водещ консултант: Акад. г-р Григор Горчев, д.м.н., е първият сертифициран хирург на конзола с роботизираната система “Da Vinci” в Източна Европа, пионер във въвеждането и развитието на робот-асистирана хирургия в гинекологията. Арх. Павлина Коева-Рачева; 3D Арх. Дилян Стефанов

Основни цели – Изграждане на съвременна инфраструктура и грижи за пациентите на базата на научни изследвания, с помощта на аналитичен, иновативен подход и трансфер на съвременни

технологии като част от едно ново поколение здравни заведения в България.

Това включва: Инвестиране в местната и националната икономика, подобряване на медицинската практика, като платформа за иновации в здравеопазването и трансфер на технологии, привличане на утвърдени и известни специалисти, както и лидери в индустрията.

Операционните зали са проучени и проектирани с цел да отразяват еволюцията на хирургията, включваща минимално инвазивни методи и робот-асистирана хирургия.

Движението на пациенти и персонал предлага нов подход при проектирането, реализацията и мениджмънта на съвременен болнично заведение.

Основен принцип при разделяне на потоците е оптимизирането на дейностите, като същевременно се осигурява безопасност и сигурност както за персонала, така и за пациентите.

Фазите на изпълнение включват предпроектни проучвания, подробно задание и SOA. Анализи, консултации, координация; съгласуване с водещите консултанти; варианти с 3D проучвания; съгласуване с доставчици на оборудване, одобрение на RDS и детайлни планове.

Винаги съм изпитвала пиетет към специалистите, посветили живота си на хората, тяхното здраве и спасяването на човешкия живот. Сградите на здравеопазването ме научиха не само да работя в мултидисциплинарни колективи, но и да се уча, като „вляза в обувките“ на тези, за

които творим. Тяхната безкомпромисна оценка и признание са залог за всеки успешен проект.

Проектът е отличен с диплом на Международната академия по архитектура на XIII Световно триенале на архитектурата "INTERARCH" 2012

От огромно значение за нас остават признанието и оценката на арх. Георги Стоилов: „Проектът е резултат от задълбочени изследвания, няколкогодишна работа и отговаря на съвременните изисквания за високотехнологични болници в Европа“. София, 2014

Защита на авторските права в България. Работата по проекта даде възможност за обсъждане приложението на Закона за авторските права в България. Дължни сме да отгадем заслужено признание на безпристрастното и професионално мнение на акад. арх. Георги Стоилов, както и на Дирекция „Авторско право и сродни права“ в Министерството на културата при изясняване на принципни въпроси за защитата на авторските права на архитектите в България.

НАЦИОНАЛЕН БАЛНЕОЛОЖКИ ЦЕНТЪР – БАНКЯ

През май 2009 г. се оказах в Банкя като придружител на моята майка след прекаран тежък инсулт. „Мисия Банкя“ се роди, когато гледах с недоумение порутената и изоставена в жалко състояние, олющена и обвита в паяжини сграда на Минералната баня в парка „Кестените“.

Построена по проект на арх. проф. Карл Хохедер през 1907-1910 г., Минералната баня в Банкя, първата минерална лечебна банска сграда в България, съобразена с модерните за времето си технически съоръжения, беше неузнаваема.

Сякаш да потвърди отново гумите на проф. г-р П. Стоянов: „Държавата ни е бедна, търси приходи, природата я е надарила с природни богатства, а тя е некадърна да ги оценява и ползува“. София, юни 1931

Стратегията за развитие на балнеоложкия център в Банкя започнах край болничното легло на мама. Майка ми загуби речта си, но намери пеещия си глас, а аз открих смисъла на престоя си в България.

Когато почуках на вратата на кметството: „Какво правите с минералната баня?“, открих възрожденец по дух. Един неформален разговор с г-н Симеонов (зам.-кмет на Банкя по това време), сложи началото на дългогодишни задълбочени проучвания, анализи, скици и предложения.

Честването на 100-годишнината на Минералните бани Банкя бе организирано съвместно с Община Банкя, Столична община, Съюза на архитектите в България и специалист в областта на балнеологията.

12 години по-късно една прекрасна сграда, символ

на минералните бани в България, се завръща към живот. Това може само да ни радва!

Арх. Чавдар Георгиев и арх. Ирина Атанасова са успели да превърнат минералната баня в Банкя в истински храм на здравето. (виж, сп. Архитектура 5-6/2020)

Доказателство, че „.....не е лесно, но може да бъде направено“ е и реализацията на арх. Ивайло Владимиров, Пешеходна зона на Банкя. (виж, сп. Архитектура 1-2/2021)

Потенциалът на балнеологичните центрове в България заслужава да бъде оценен по достойнство.

РЕСТАВРАЦИЯ НА ФАМИЛНИ КЪЩИ В БЪЛГАРИЯ

“Every day is a school day.” Всеки ден научаваме по нещо.

Независимо дали е къща, сгушена в полите на Балкана, сграда под закрилата на UNESCO или многопрофилна болница, вниманието към клиента, уважението и трудът, вложен в проекта, остават еднакви. Винаги подхождаме с респект, ценим опита, слушаме и се учим от работата.

Проектите, свързани с реставрация на традиционни фамилни жилища в България и Шотландия имат много принципни различия, но подходът и мотивацията остават.

Когато сегнах със скици и чертежи пред старата къща, си спомних гумите на проф. арх. Методи Писарски: „Няма да стане така, ще го направим по-добре!“.

Реставрацията на фамилни къщи в България и работата с майстори, съхранили уникални български традиции, ме накараха да потърся извор на знанията в традиционната българска архитектура.

Семинарът „Фамилни къщи в България – традиции и бъдеще“ в полите на Троянския Балкан, осъществен с подкрепата и участието на Съюза на архитектите в България, събра архитекти, строители, майстори, учители и техните ученици.

Конкурсът, организиран в местното училище, срещите и съвместната работа с малките творци дадоха нови измерения на работните посещения.

Да върнем към живот една сграда, без да очакваме нищо в замяна, това е, като да се борим за един човешки живот, за гласовете, които все още не са чути.

Това ми дава сили да продължавам по трудния път на архитекта.

Посвещавам този текст на моята майка, Велика Пенкова Коева, педагог, математик и хуманист

Централна минерална баня „Банкя“ 2009-2010 / Mineral baths Bankya 2009-2010

Bulgarian Supplement.] THE TIMES, TUESDAY, JANUARY 27, 1925. xxl.

Mineral & Thermal Baths

The Banki baths.

One of the baths at Banki.

In mineral and thermal waters Bulgaria is one of the richest countries in Europe. The thermal waters vary in temperature from 19°C, the mineral spring at Ereznik, to 86°C, the thermal spring at Separevo. The most important mineral spring is that of Merichleri where the chemical properties are almost identical with those of Carlsbad. There are also many radium springs such as "Momiina Banya" which contains 570·10 microcuries; the gas in this water has 5,919·10 microcuries. In all there are 10 different kinds of waters, namely, springs containing thermal, radium, salt, alkaline, sulphate, sulphur, iron, arsenic, sour, and bromine and iodine waters.

The principal baths are at Banki, Sofia, and Vershetz, but there are many others and all are situated amongst picturesque scenery. They are under State control, are equipped with modern machinery, and are extensively patronised.

The entrance to the Banki baths.

Вестник „Таймс“ 27 Януари 1925 г. / The Times 27th Jan 1925

Фамилна къща, България, 2015-2017 / Family House, Bulgaria, 2015-2017

HOSPITAL IN SOFIA AND OTHER PROJECTS

arch. Pavlina Koeva-Racheva

In this interview Arch. Pavlina Koeva-Racheva shares her experience with hospitals design and construction and her thoughts about the future National children's hospital in Sofia.

Arch. Pavlina Koeva - Racheva comments on the spa resources in Bulgaria, the restoration of The Mineral baths in Bankya and her experience with family homes restoration and conservation projects in Bulgaria.

САМООРГАНИЗИРАЩИ СЕ ВЕКТОРИ

Влаго Вълков

Влаго Вълков има следдипломна степен от SCI-ARC, Лос Анджелис, магистратура по архитектура от УАСГ [с награда], акредитация LEED за енергоефективно и екологично проектиране и 25 години творчески опит. През 1998 г. основава Дизайн Инициативи, иновативен офис, базиран в Лос Анджелис и София.

Вълков е лауреат на „Европа 40 до 40“, МАА и Фондация „Яков Чернихов“. Неговите проекти са печелили награди на Световните архитектурни новини WAN „21 в 21“ и „Медицинска сграда на годината“. Участвали са в изложби на ИСИ и САБ в София, галерия ICARCH, Чикаго и Beyond Media Festival във Флоренция.

Творчеството на Вълков е получило международно признание в множество публикации във водещи световни медии като GA, INA, BELLE, Bravacasa, COL Magazine, Arch Daily, e-Architect, Designboom, Architecture Linked, Web Urbanist, Architecture Lab, DesignScene, Architecture List, Zhulong, International Business Times, книги на Hi-Design, Ifenspace и др.

Човешката дейност днес е бързо променяща се в резултат на активни, децентрализирани, нелинейни, самоорганизиращи се и саморегулиращи се векторни сили.

Въпреки сегашната динамика обаче често нямаме избор или имаме най-много безалтернативния „избор на Хобсън“, да се приеме една-единствена възможност или да се отхвърли. Или избор на по-малката измежду две злини, известен като „избор между Сцила и Хариба“.

Традиционният стремеж на хората за стабилност е в дисонанс с тази непрекъсната и прекалено бърза промяна в днешно време. Всеобща и всепризната контрареакция в обществото от психологична гледна точка е зараждането на непоносимост към промените.

Архитектурата организира заобикалящата ни среда и взаимовръзките между хората. Архитектът, чрез урбанизираните пространства, трябва да разкаже на ползвателите история, да им (у)каже начини на обитаване, съпреживя-

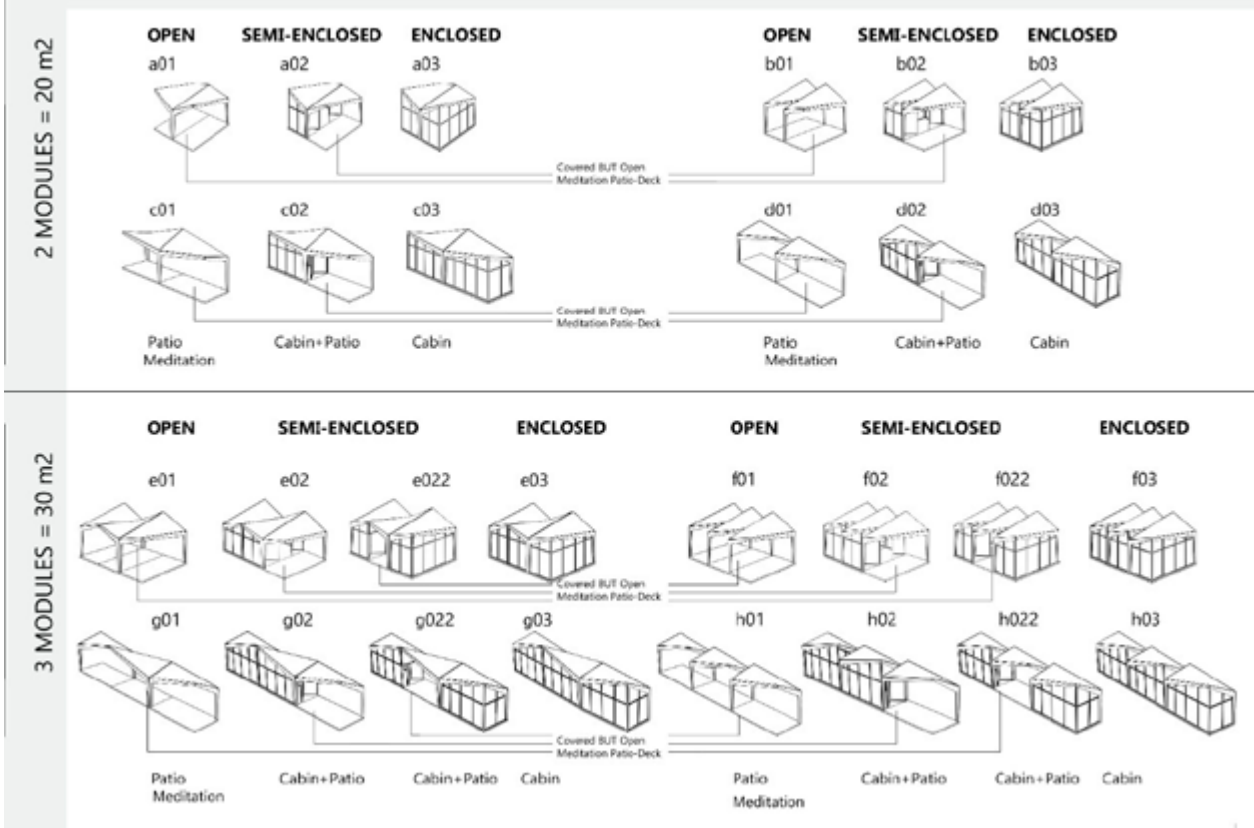
ване и опознаване (*experience*) на средата. Включително и как да се съотнасят към свободното, неусвоено пространство около застроените територии. Да не ги остави безразлични, да ги провокира, да ги накара да коментират и реагират.

Съвременната динамика променя и същността на архитектурата като статична, стабилна и представителна. Скъпи сгради със специфична структура, скоро след изграждането им се оказват с ненужна функция. Някои типологии запустяват и изчезват, други чувствително се видоизменят и модифицират, нагаждайки се към променената икономическа, социална, политическа и др. действителност. Церемониалността и показността на архитектурата отпадат, както при модернизма отпаднаха декорациите, като ненужни.

Определена индустрия, поминък или производство отмират, нови технологии и нови идеи се внедряват и изместват старите и съответният сграден фонд и съоръжения запустяват:

Meditation Cabins

Zen Retreat for Relaxation & Wellbeing Through Health-Healing Treatments: Massage, Acupuncture, Meditation, Yoga. **Re-Balance, In Harmony With Nature**

Примерна матрица 2-3 модула / Sample matrix 2-3 modules

например онлайн стриймингът на музикално съдържание измести като звуконосител USB, което измести компактдиска, което измести касетката, което измести грамофонната плоча и т.н.

Автомобилите с вътрешно горене изместиха тромавия и нефлексабилен жп транспорт и странните, дълги пространства на релсовите пътища в градовете се трансформират в зелени паркови алеи за джогинг и байкинг. Любопитно е в какво ще се превърнат магистралите, пътната инфраструктура и бензиностанциите след ерата на колесните автомобили с вътрешно горене?

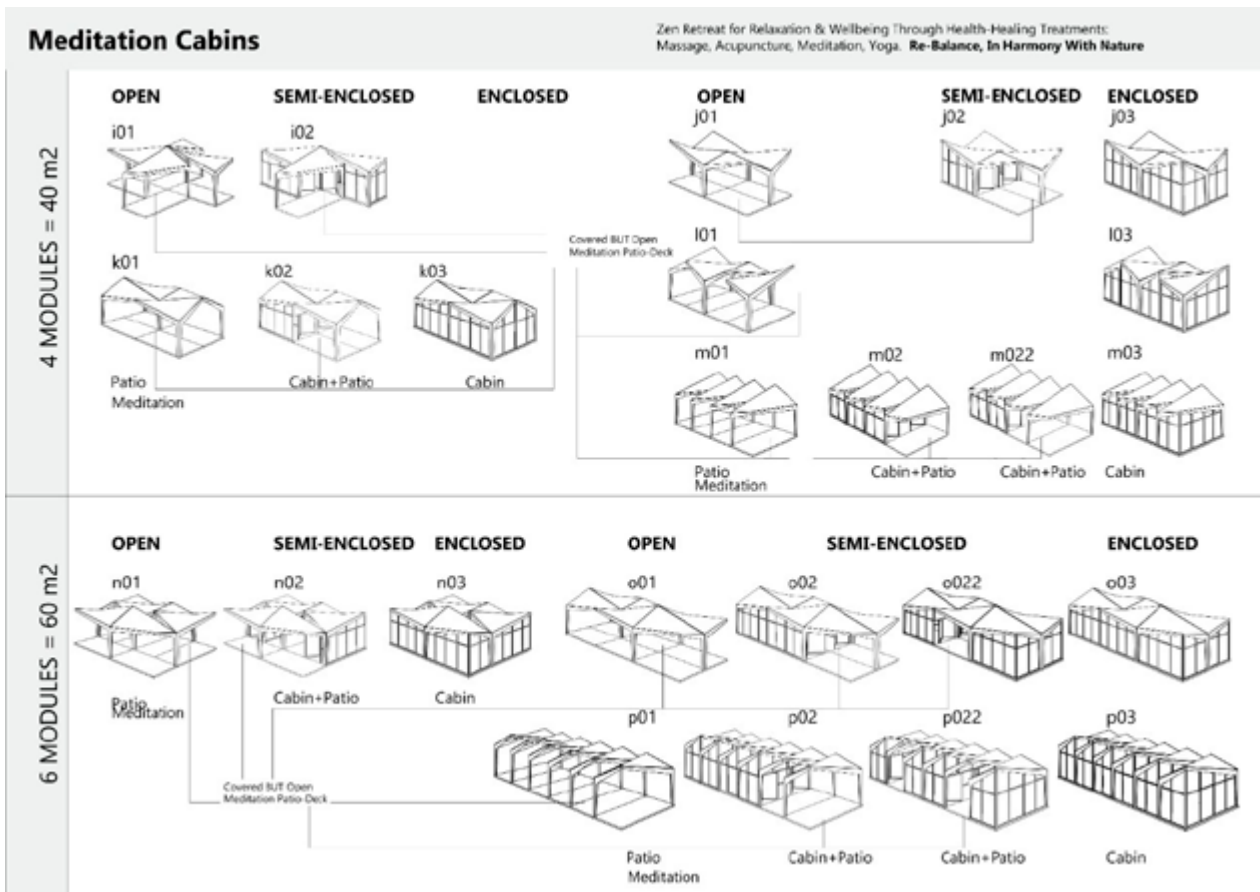
В резултат на „забързаното време“, технологичния скок на четвъртата индустриална революция и непродуктивната „икономика на услугите“ производството на реални стоки се изнася във „фабриките на света“ Китай, Индия, Бразилия, Мексико, Турция и други многолюдни страни, където себестойността на производството е по-ниска. Докато в традиционните индустриални мегаполиси остава само обслужващ и поддържащ персонал и консуматори... Останалите опразнени от предишното съдържание

пристанищни портове, производствени и складови сгради биват преобразувани (преутилизирани) в културни или развлекателни центрове, полифункционални лофтове и други функции. Това например вече се случва в Тайван, Хонконг и други бивши световни „фабрики“.

Заради истеричния страх от масови пандемии като Ковид-19 и свързаното с тях дистанционно обучение, „хоум офис“ – работа от вкъщи, онлайн пазаруване, драстичното намаляване на пътуванията, затварянето или съкращаването на дейност на местата за развлечение, много типологии като офисни сгради, търговски центрове-молове, ресторанти, хотели, транспортни сгради, кинотеатри, зали, стадиони, училища, библиотеки претърпяват значителни промени.

Ограничаването на миграцията, бизнес пътуванията и мобилността и обръщането към местното и локалното връща вкъщи емигрирали работници и заселва „дигитални номади“, работещи дистанционно и търсещи повече спокойствие и граждански свободи.

На пазара на недвижимости ще се търсят все повече жилища и по-малко публични сгради и

Примерна матрица 4-6 модула / Sample matrix 4-6 modules

особено молове, офисни и хотелски сгради.

Налага се трансформацията и преосмислянето на тези пустеещи, останали неизползваеми сгради и намиране на новото им предназначение. Може би като полифункционални, поливариативни т.нар. лофтове (mixed use, live-work lofts).

Засега това изглежда да е новата тенденция, „новата нормалност“ задълго, която изисква от сградния фонд по-голяма флексабилност и „хибридни“ форми.

Тези скъпи преустройства и реконструкции обаче не решават проблема принципно.

А проблемът е в съотнасянето и напасването на съвременната архитектура към бързата променяемост на заобикалящата среда.

Архитектурното проектиране също трябва да отразява непрекъснатата динамика на урбанизираните пространства и да размества обитаемите структури, да ги пренарежда и приоритизира. Да създава среда, свързваща хората при състояние на промени с толкова интензивни характеристики.

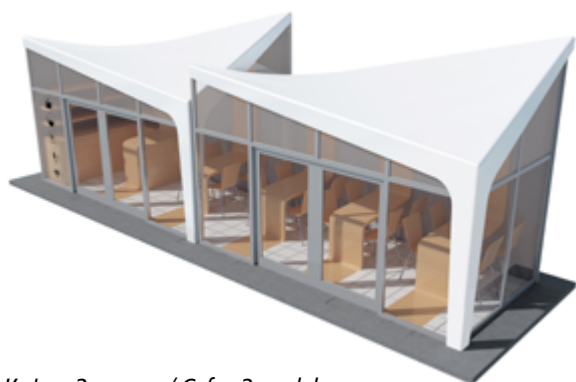
Сградният фонд вместо да е твърдо неподвижен (*rigid*), трябва да е флексабилен и да погледжи на лесно и бързо развитие, изменение, модифициране и трансформиране. За целта трябва да се състои от лесно сглобяеми-разглобяеми, заменяеми, транспортируеми и преместваеми модулни елементи.

Моят различен начин, моето алтернативно предложение е за изменяеми структури и увеличаване на тяхното многообразие и гъвкавост – както каза Дарвин, „оцеляват не най-силните, а най-адаптивните...“.

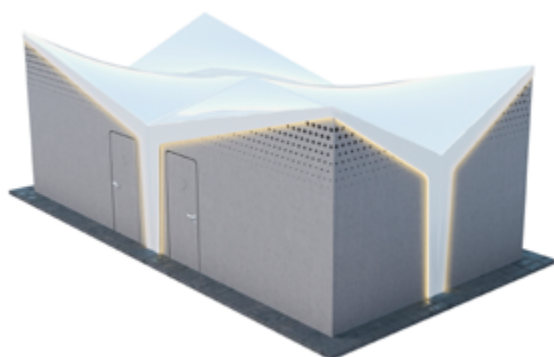
Предоставяне на обитателите възможността да участват по-активно в разработването, организирането и поддръждането на урбанизираната среда и в индивидуализирането ѝ според техните потребности, навици и традиции.

Могат да избират поливариативно от фигура-тивна матрична система (таблицы, диаграми и схеми) различни прекодираны от архитект комбинации от алтернативни модулни елементи.

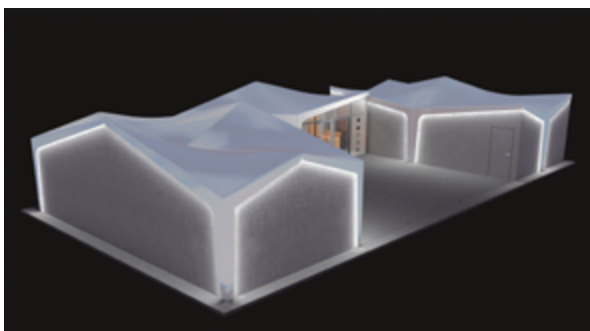
Друг спектър от възможности се предоставя, като частите и елементите се разглобяват и се използват с друга функция, трансформирайки

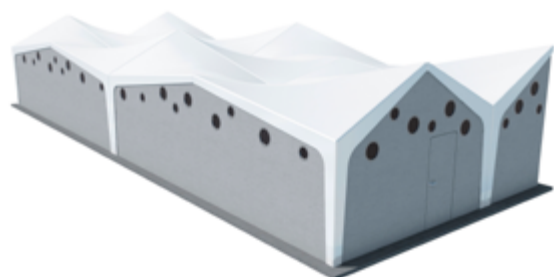
Кафе – 2 модула / Cafe - 2 modules

Тоалетни - 4 модула / Toilets - 4 modules

Павилион и тоалетни 10 модула / Shop and toilets – 10 modules

Тоалетни - 12 модула / Toilets - 12 modules

обекта в друга типология – преминавайки от типология в типология в зависимост от необходимостите.

„1+“ например е полифункционален, сглобяем, масово произвеждан модул в 2 части: А и Б. Флексибилен е, енергоспестяващ и подходящ за всякакви климатични условия.

Част А е самостоятелен навес, съчетаващ конструктивната система от 2 подпори и покрива. Инспирирана от традиционното автомобилно „шаси“. Подпорите са отделени от покрива, така че 4 навеса се побират в 1 контейнер за лесно и удобно транспортиране.

Изработва се от лек и издръжлив FRP (полимер, подсилен с фибростъкло), заимстван от самолетната и яхтената индустрия.

FRP навесът и неговата огледална версия се произвеждат масово само от един калъп.

Навесът самостоятелно може да се използва като спирка или беседка.

Част Б са различни видове външни стенни панели (остъклени, плътни или комбинирани), които се добавят към навеса и го ограждат. Ползвателите ще имат възможност да избират измежду различни растери, материали и цветове, като от автомобилни или яхтени каталози.

Цял, напълно фабрично асемблиран модул се подбира на бордов камион или влакова композиция и лесно се транспортира до обекта. Височината му от 3,45 м позволява преминаване под мостове и в тунели.

Единичен модул може да се използва като кафене, павилион, магазин за закуски, минимаркет, информационен павилион, обществена тоалетна и други функции...

Няколко модула могат да бъдат комбинирани в почти безкрайни вариации, показани в серията от Матрици (Матрица, 2, 3 Модула; Матрица, 4, 6 Модула;). По редове е изреден броят на модулите: 2 (20 кв. м), 3 (30 кв. м), 4 (40 кв. м) и т.н. А по колони са показани различни алтернативи на затвореност: напълно отворени навесни покрива, предпазващи от сняг, гъжг и слънчева светлина, напълно оградени от различни стенни панели павилиони и средна колона с междинни, градиращи, полуотворени опции.

Ролята на архитекта се изменя в анализирани и обобщаване на положителните и отрицателните, задължителните и пожелателните аспекти на предварителното проучване и в подреждане и разработване на гъвкавата, поливариативна матрична система от многообразни, алтернативни сценарии.

Архитектът ще направлява, насочва и балансира хаотичното развитие на урбанизираните пространства и ще контролира поливалентния избор на ползвателя чрез прекодиране и предопределяне на интелигентната матрична система от индустриално масово префабрикрани модулни елементи. Матрицата се базира на предварителни проучвания и изследвания.

Ще трябва също така да представя симулации на бъдещите обитатели чрез системите на дигиталната революция като „rapid прототипиране“, 3D визуализиране и др. Или т.нар. „физигално“ представяне – микс от физически и дигитални презентации (*physigital = physical + digital*). „Дигиталното е необходимост“, както каза Армани.

Префабрикирането и масовото производство навлизат все по-всеобхватно за намаляване на разходите (чрез количествени икономии) и повишаване на качеството и прецизността в заводски условия.

Механизмите на излъчване на норми на живот често са стереотипни.

Под една или друга форма винаги е имало прототипиране и съобразяване на ползвателите с общоприети архетипи (или по нашенски – термини).

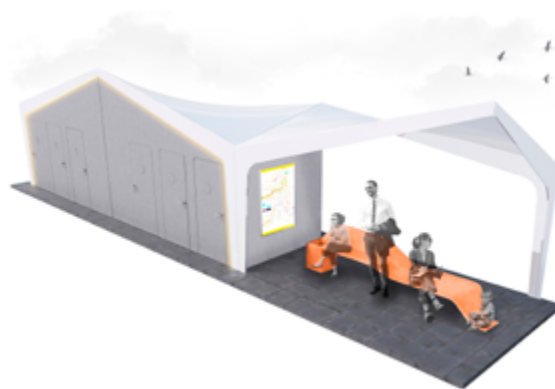
Досега самоорганизирането, и то спорадично, се изразява чрез налагане на мнение, въздействие и влияние върху взимането на решения за заобикалящата среда от групи обитатели неексперти от гражданското общество. И последващ граждански контрол.

Съществуват и общностно базиран краудсорсинг и социологически допитвания, изследвания и анкети преди началото на проектирането, които да покажат нагласите, желанията и предпочитанията на ползвателите и да зададат посоката на проектиране. Cedric Price, Archigram и др. генерират база данни за използване на „мъдростта на народа“.

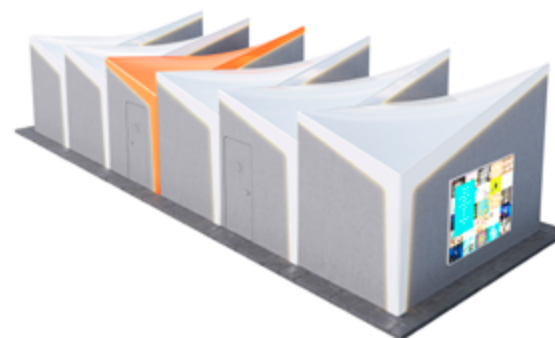
Общодостъпната „оупън сорс“ архитектура (*Open Source Architecture*) на отворения, свободен код „от хората и за хората“ вече не е научна фантастика: изчисляването на огромни масиви от данни, събрани от изследователски центрове, спомага проактивното прогнозиране със сравнителна точност на бъдещи действия и вземането на решения.

Практикуват се също така обществени обсъждания, които да изразят мнението на обитателите преди, по време и след края на проектирането.

Законодателното самоуправление обикновено

Спирков навес и тоалетни – 3 модула / Bus stop and toilets - 3 modules

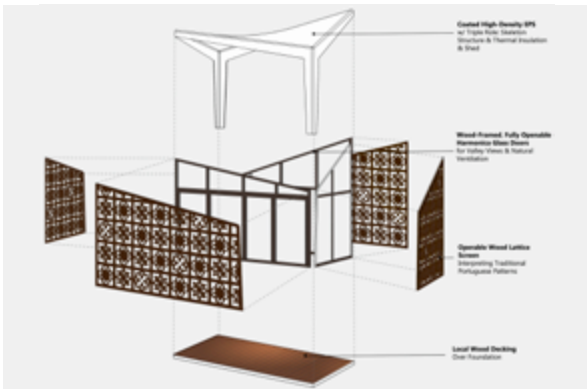
Тоалетни - 6 модула / Toilets - 6 modules

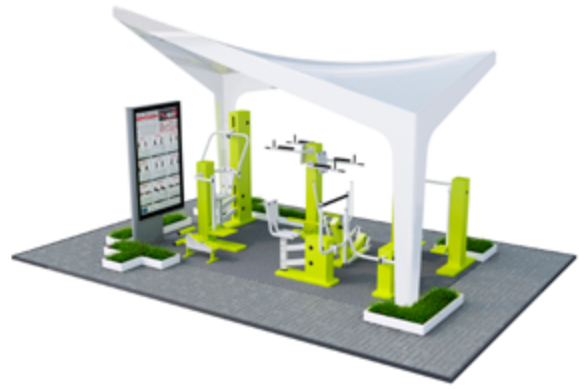
Кафе и тоалетни – 6 модула / Cafe and toilets - 6 modules

Кафе и тоалетни – 9 модула / Cafe and toilets - 9 modules

Модул, схема, слоеве / Module, scheme, layers

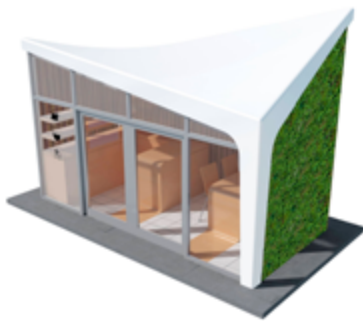
Беседка - 1 модул / Park gazebo - 1 module

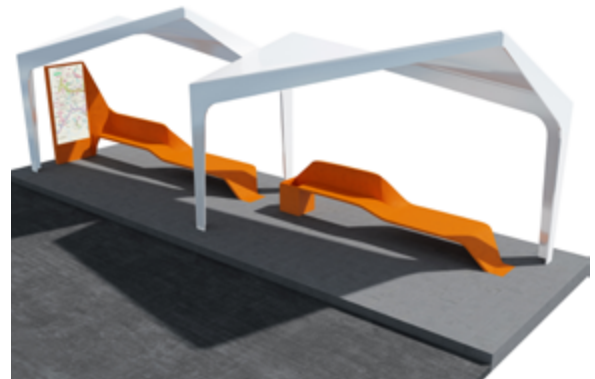
Панел - 1 модул / Solid panel - 1 module

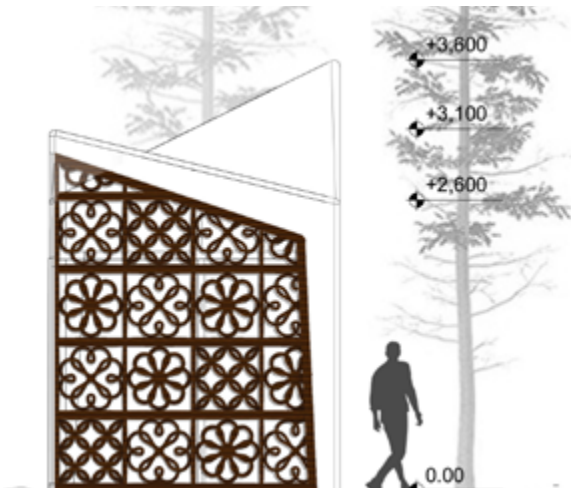
Навес - 2 модула / Shed - 2 modules

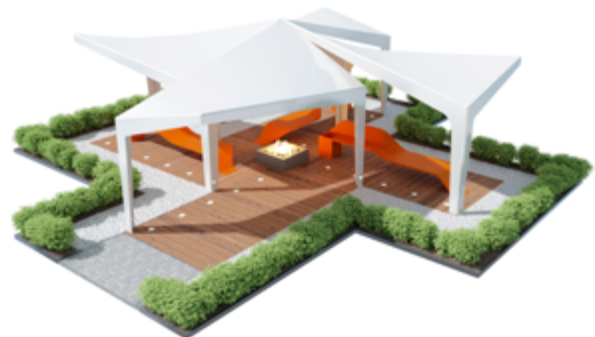
Зелена стена, остъкляване - 1 модул / Green wall, glazed panel - 1 module

Спирков навес - 2 модула / Bus stop - 2 modules

Фасада-дървена решетка - 1 модул
Wooden screen facade - 1 module

Беседка - 4 модула / Park gazebo - 4 modules

се случва чрез демократичната система на избор на институции и диктат на мнозинството, което не винаги взима по-добрите решения в интерес на обществото. А и е доказано, че лесно се манипулира.

Друг съществуващ подход е директното включване, ангажиране, участие на ползвателите неексперти в колаборация и коопериране с архитекта: при експерименти от рода на „урбанистична акупунктура“.

Бърза ретроспекция на социализма показва, че една от малкото възможни намеси за диференциация, уникализиране, индивидуализиране на масовите, типови, стандартизирани блокове намираше изражение в остъкляването на балкона на апартамента. Друг пример от социализма е жилищната кооперация.

Предлаганият модел на „споделен урбанизъм“ е масовизиран и в същото време с възможности за индивидуализиране и себеизявяване на ползвателя, с възможности за създаването на персонализирани пространства по негова „мярка“ . А след направения избор ползвателите да имат възможност за промени и намествания, размествания и натаманявания.

Не се пренебрегва и проблемът с образната страна: трайността и уникалността на образа и неговия потенциал в архитектурата в художествен аспект.

Оправдаващата средствата цел досега е била образът да е достолепен, завършен и вечен, а не мимолетен, разглобяем и временен (което се е разглеждало като нещо евтино и елементарно).

Какви са причините едни образи да пазим вечно, а с други лесно да се разделяме? Някои образи с времето и стареенето дори да се обогатяват, вместо да избледняват.

Може да се зададе и допълнителен, съпстващ въпрос: „как с възрастта и опита се променя и вкусът?“.

Този метод трябва да е природооцадящ и съобразен с природата, което гетайлно трябва да се разгледа в други изследвания. Различава се главно по алтернативността си от принципа на познатата типизирана стандартизация, конвейеризация и контейнеризация (и строгата специализация).

И допринася за очовечаването на съвременната архитектура.

SELF-ORGANIZING VECTORS

arch. Vlado Valkof

TEAM: Salma Nassar

„1+“ is sustainable, multi-functional, pre-fabricated, mass-produced Module in 2 parts: A + B.

Part A is Shed / independent structure consisted of only 2 columns and a roof. The columns are fabricated separately from the roof so 4 Sheds fit in 1 container for easy shipping. Car "chassis" like.

Made out of lightweight and durable FRP (Fiberglass Reinforced Polymer) borrowed from airplane and boat industries.

The FRP Shed and its mirror version are mass-produced out of only 1 mold.

The Shed itself could be used as a Bus Stop, Pool Cabana or Park Gazebo.

Part B is different types of exterior wall panels (glazed or solid) added to the Shed.

One whole Module (when assembled in a factory) fits on a flatbed truck or train well-car for easy transportation to the job site and its height of 3.45 m goes under bridges.

The whole enclosed Module could be used as a Cafe, Pavilion, Snack Shop, Mini-Mart Convenient Store, Info Kiosk, Public Toilet...

Few Modules could be put together and combined in almost endless variations and repetitions. Flexible, energy-saving and suitable for all kinds of climate conditions.

КОНКУРСИ

проф. д-р арх. Тодор Булев
арх. Нина Танчева
Йордан Йорданов - кмет
на Община Добрич
арх. Магдалина Ръжева

МЕЖДУНАРОДНОТО АРХИТЕКТУРНО БИЕНАЛЕ ВЪВ ВЕНЕЦИЯ 2023 И БЪЛГАРСКОТО УЧАСТИЕ

Тодор Булев

Проф. д-р арх. Тодор Булев е роден е на 21 април 1944 г. в с. Изгрев, община Левски. Завършва Московския архитектурен институт (магистър, 1969). Доктор на архитектурните науки (1973), член на Руската академия за архитектура и строителни науки (Москва) (1999), професор (2007). Заместник-председател на Съюза на архитектите в България (2004 – 2009). Председател на САБ от 2019 г. Участва в разработването на ОУП на София, Пловдив, Варна и други градове. Преподава във ВСУ „Черноризец Храбър“, ВСУ „Л. Каравелов“, Националната художествена академия – София и УАСГ. Автор на 12 книги по архитектурна естетика и теория на града и ландшафта; на над 300 публикации и над 20 изложби за графика, живопис и архитектура. Носител на награди от редица архитектурни конкурси, Националните прегледи на архитектурата и от Международното триенале на архитектурата в София „Интерарх“ през 1983 г. за книгата „Естетически проблеми на съвременния град“ и през 2018 г. за четирите тома на „Изкуството архитектура“ (Награда на Министерството на културата на Р България). Награден с почетен знак – „Златна значка“ (2004) и „Златна значка с циркон“ (2014) на САБ.

Венецианското биенале за архитектура се счита за най-големия и престижен форум на актуалните тенденции в съвременната архитектура. Неговото поредно, 18-о издание престои през настоящата 2023 г. В него за втори път след 2008 г. ще има представителна изложба и съответно представяне на България.

Нека да напомня някои особености на този уникален форум. Венецианското биенале възниква като биенале на пластичните изкуства през далечната 1895 г. Днес то представлява платформа, която се стреми да показва пределно широк спектър от авангардни идеи в широка гама от форми на естетическа изява (пластични или в по-съвременна формулировка, визуални изкуства, архитектура, кино, театър, танц), с пределно широка география на участващите. Едновременно с това биеналето е и търговска структура, която се издържа от държавата, спонсори, допълнителни мероприятия, рекламни права, отчисления от наеми и наеми от експозиционни площи. Директорът на биеналето – в момента това е г-н Роберто Чикучо, има голямата отговорност да осигури жизнеспособността на тази „запазена марка“, без да прави отстъпления по отношение на качеството на представянето. Другата важна фигура е творческият ръководител (куратор) на биеналето, какъвто се определя за всяко отделно издание. Личността, творческият про-

фил, философията и комуникативността на куратора, и особено избраната от него основна обща тема за експозициите, имат голямо значение за успеха на конкретното „издание“.

Биеналето на архитектурата (и на визуалните изкуства) се съсредоточава, на първо място, в така наречените Giardini – единствения голям парк на островна Венеция, основан по време на управлението на Наполеон Бонапарт. Тук е разположен основният – Италианският павилион, който дава гостоприемство и на други национални и персонални или тематични експозиции. Тук са разположени и павилионите на редица държави, които те са изградили в по-ранните години на биеналето – Русия, Франция, Англия, Германия, Холандия, обединеният павилион на Швеция, Норвегия и Финландия и др.

Вторият голям център на биеналето е т.нар. „Арсенал“ – всъщност главната производствена сграда на територията на военното пристанище на Венеция („Арсенала“). Това е тухлена сграда с малка ширина (не повече от петнайсетина метра), но с дължина няколко стотин метра, с около благоустроено пространство, което се превръща в калейдоскопична анфилада от по-малки експозиции и места за дискусии. Двете места са в непосредствена близост, а достъпът до тях от пл. „Сан Марко“ е по забележителната крайбрежна улица – Кеят на славяните (Pavimento dei Sklavoni).

КОНКУРС
за кураторски
проект

Национално участие
на Република България

La Biennale di Venezia

18. Mostra
Internazionale
di Architettura
Partecipazioni Nazionali

ТЕМА

**ЛАБОРАТОРИЯ
НА БЪДЕЩЕТО**

ЖУРИ НА КОНКУРСА

проф. д-р арх. ТОДОР БУЛЕВ
Председател на журито

доц. д-р БОРИС ДАНИЛОВ
Началник на политическия кабинет на
Министъра на Културата

ВЕСЕЛИН СЕРКЕДЖИЕВ
Архитект

ГАЛИНА МИЛКОВА
Архитект

ТОДОР ОБРЕШКОВ
Архитект

ГЕОРГИ КЪТОВ
Архитект

НУРХАН РЕДЖЕВ
Урбанист

АЛЕКСАНДЪР СТАЙНОВ
Държавен експерт в отгел НКН, дирекция КНМИИ,

КРИТЕРИИ

яснота и съвременна актуалност на избраната тема

визуален потенциал на изложбената концепция

кураторски и пространствен потенциал на предложената тема
способността на екипа да подхожда към съвременна архитектурна
материя по ясен и иновативен начин

интегриране на концепцията в пространството на Българския
павилион

комуникация, разбираемост и способност за обръщане към голяма
международна аудитория

съответствие с бюджета, включително изпълнение, визуална и
комуникативна част

От сайта на КАБ.

Място на нашата изложба

Дворът с аркадата

Зала „Тициано“

Третият тип локации са пръснати в целия град исторически сгради, дворове, улични пространства, повечето използвани нееднократно, всяко носещо частица от атмосферата на Венеция. В рамките на биеналето като съпътстващи събития се провеждат много изложби, семинари, лекции, концерти, архитектурни работилници, представяне на личности, което допълнително насища времето и пространството на биеналето. Като организатор на първото българско участие (2008), посетител (2006, 2008, 2010 и пр.) имам ясни впечатления от огромния мащаб, сложност и богатство на всичко случващо се, трудността да се ориентираш и направиш изводи от него. Наред с качеството на самата експозиция, за да се открие тя, значение имат каталози, диплянки, флаери, разгласата в социалните мрежи и особено свързаните със самата изложба събития – специалното откриване, лекции, музикално оформяне, коктейли и пр.

Венецианското биенале за архитектура, както и това за визуални изкуства се провежда на всеки две години по одобрен и публично достъпен статут, с предварително оповестен „железен“ график. При сегашните условия националното участие става след заявка от компетентния държавен орган. В нашия случай това бе Министерството на културата, което в партньорство със САБ и КАБ разработи и прие статут за националното участие още през 2020-2021 г. Това бе по повод на неудалото се участие в 17-ото биенале, но ни даде възможност в случая, без да губим и един ден, да се задейства цялата организационна схема – избор на място, обявяване на конкурс за куратор на националния павилион, журиране и пр.

За Биенале 2023 Роберто Чикучо избра за куратор арх. Лесли Локо, жена от смесен ганайско-шотландски произход, известна с теоретичните си интереси, особено по отношение на социалните и етническите неравенства и тяхната роля в архитектурата, преодоляването им чрез архитектурата, както и с лекторските си изяви по света. Тя заведе като основна тема: **„Архитектурата – лаборатория (работилница) на бъдещето“**. В своето програмно есе Локо наблегна на две „подтеми“, две лаборатории: Африка и самото Венецианско биенале. Тя пише: „Мислим за нашата изложба като за своеобразна работилница, лаборатория, в която архитекти и професионалисти от широк кръг творчески дисциплини проследяват път, по който публиката, съставена от участници и посетители, ще може да премине, представяйки си бъдещето...“. Тя пише още: „... Има едно място, където всички въпроси, свързани със справедливостта, ресурсите, расата, надеждата и страха се събират – Африка... Ние

сме най-младият континент на света, ние сме континентът с най бърз ръст на урбанизация в света... Африка е лаборатория на бъдещето“.

Гледната точка, че именно в африканския континент е заложено бъдещето, ще бъде оспорена от мнозина; но истината е, че това е континент, който заслужава повече внимание, не само с демографските си ресурси, но и ресурсите на своята пренебрегвана и все още недооценена, а и неразгърната се в съвременен контекст култура. И ако тази култура революционизира пластическите търсения в началото на ХХ в., защо да не приемем подобна революционна роля за архитектурата на ХХI в. Във всеки случай един от последните носители на премията „Прицкър“ е африканец. Каиро, Казабланка, Лагос, Найроби, Йоханесбург са мегаполиси, които правят връзката с глобалните културни процеси. Посланието на Лесли Локо може да се схване и като повик да се стимулира присъствието на африканските архитектури във Венеция – което засега (подобно на нашето) е незабележимо. Ще очакваме отговорите от самото биенале.

Няколко гуми за това как се стигна до нашето тазгодишно участие. Както споменах, ако преди две години заявката за участие се забави заради неясноти по статута, то сега тази пречка отсъстваше. През отминалата година аз отправих писма с искане за нашето участие до всички последователно заемали поста министър на културата, поставих въпроса и на Председателя на НС, Вежди Рашидов, който също реагира с писмо до МК. Отделно темата бе поставяна и защитавана пред МК и от КАБ. Мисля, че това единство и упоритост в действията на двете организации вдъхна на МК нужната увереност, че „мисията е възможна“, и макар с известно забавяне, то предприе всички необходими институционални действия и осигури перфектна техническа организация (въпреки временния си „служебен“ статут). В крайна сметка броени часове преди окончателния срок за подаване на заявки (30.11) МК отправи искане за наше участие, определи „комисар“ (упълномощен организатор, арх. Ал. Стайнов), направи проучване, избра и нае (за срок от три години!) великолепно пространство, откри финансиране, определи жури и обяви конкурс за избор на куратор – и всичко това в рамките на десетина дни, което си е истинско чудо при нашите условия.

Условията за участие в конкурса и организацията на журирането са подробно обяснени в одобренния Национален статут. „Тясното място“ за стартирането на конкурса бе изборът на изложбено пространство. Този избор бе направен след оглед на място на членовете на консултативния съвет (арх. Мартин Христов и

Ал. Стайнов) и този избор бе много сполучлив. Това е зала „Тициано“, гледаща към много красив, оформен с „Паладианска“ аркада вътрешен двор (клоатър) на манастира (сега културен център) „Санта Мария де ла Визитационе“. Той се намира на къса, но оживена от спирките на вапоретото уличка, свързваща Канале Гранде с Ла Джудека, в непосредствена близост до църквата „Санта Мария де ла Салюте“ (Балтазаре Лонгена, XVII в.), фондацията „Пеги Гугенхайм“ и комплекса на Митницата, трансформиран наскоро в музей от Тагао Анго.

При краткия срок на конкурса (около един месец) броят на постъпилите проекти (34!) е впечатляващ. От запознаването с тях, което имах като председател на журито, ще направя няколко извода.

Най-напред по отношение на възрастта на участниците. Тя е предимно в диапазона от 25 до 40 години, с две-три изключения. Т.е. това е младото поколение, което е жадно за публичност на професионалните си изяви. А Венецианското биенале логично се оказва достатъчно силен гразнител, за да предизвика такъв, без преувеличение, масиран архитектурен десант – в една до голяма степен непозната територия.

На второ място, в това поколение се забелязват сходства в творческия профил, а и в биографиите. В повечето от тях личат разнообразни творчески изяви; не само архитектурни (инвестиционни) проекти и реализации, но много често публични акции с архитектурна тематика, организиране и участие в пленери, семинари и дискусии, конкурси. Както и можеше да се очаква, участията са предимно на екипи, в които се появяват имената на писатели, художник-фотографи, режисьори, художници (очаквах именно последните да са повече). Много от архитектите в екипите работят извън България, участват и чуждестранни архитекти (но не като водещи, с едно изключение). Всичко това очертава профила на съвременния млад български архитект – ориентиран към екипна работа, отворен за интердисциплинарно сътрудничество, интегриран в глобалния, дигитализиран свят.

Трето, по отношение на творческите задачи, които се поставят в националната експозиция. Участниците, правилно според мен, се отказват да демонстрират някакви национални върхови постижения (жанрът на биеналето не е на архитектурно „Експо“). Те по-скоро търсят да изразят глобалните проблеми, пречупени през собственото си (национално?) светоусещане, творчески подход и най-остро вълнуваща ги тема. Националното (където е налице) се търси не чрез етнографска документалност, а по-

вече чрез знаци, символи, метафори

Четвърто, по отношение на образната структура и изразните средства. Много от участниците се ориентират към сложни като изказ, съчетаващи разнообразни изразни средства експозиционни структури. В тях намират място всякакви изразни средства, заимствани от арсенала на съвременните визуални изкуства; в този смисъл можем да говорим за известно преливане, взаимопроникване между изложбените концепции в двете биеналета, на архитектурата и на визуалните изкуства. Търси се синтетичен визуален, асоциативно и символно наситен разказ за архитектурата, в който най-често се съчетават реалното и виртуалното, понякога допълвани със звукови, тактилни, гаже обонятелни ефекти. Този образен подход очевидно е възприет като особено актуален и отговарящ на профила на Венецианското биенале, и особено на желанието архитектурата да се разглежда многопластово, в дълбочината на философските ѝ основи и социална роля. Но той има и своята обратна страна – архитектурата като материалност почти изчезва, експозициите стават сложни, не е лесно да се намери конкретиката и образният еквивалент на изходните (в много проекти останали на нивото на познати общи фрази) постановки. Помощ се търси в звучащите като лозунги наименования и в пояснителните текстове, включени (не винаги художествено убедително) в експозицията. Потенциално богатата тема за осмисляне на съществуващата архитектурна рамка – която тук има сериозен смислов и емоционален заряд, също останала подценена.

И така, второто ни архитектурно участие във Венецианското биенале вече е сигурно. България се завръща на тази световна архитектурна сцена и с това проправя пътя си за по-редовни следващи участия. Ако не бяхме положили усилия това да се случи сега, не се наемам да гадая кога, след колко години, това би се случило – може би след още 15 години?

Но нека да видим първо минусите в тази акция, с които тя се атакува от нейните опоненти. Може да се твърди, че времето за подготовка на проектите (около един месец) е било малко. Но това не попречи да получим съвсем не малък брой проекти. Може да се твърди, че финансовият лимит за самата реализация (70 000 лв.) е недостатъчен. Но всички участници приемат тази рамка и се вместили в нея. Реално – с разходите по логистиката, задължителното наемане на местен персонал, наеми и др., разходите се очаква да достигнат 400-500 хил. лв. Може да се критикува и статутът за участие. Но както предимствата, така и недостатъците му се изявяват главно

чрез практическото му прилагане – без сегашния опит всички критики биха останали условни, хипотетични. Разбира се, ще има критики към избрания кураторски проект, особено от останалите участници и традиционния журналистически въпрос – „това ли е най-добрият?“. Тук, разбира се, се намесват и емоционални реакции, защото всеки се е стремил да даде най-доброто и участва убеден, че е най-добрият. Но как се стигна до избора? Това стана в две фази, като в първата всеки от журьорите оценяваше проектите с точкуване от едно до десет. След сумиране на резултатите бяха класирани пет проекта на втори тур. При него всеки имаше право да посочи три проекта. И отново, след сбиране, се избра печелившият проект. Т.е. оценките бяха подчертано индивидуални, експертни, а не резултат на дискусии и различни форми на внушения и „гласуване“ на колективно мнение. Мисля, че това бе правилно, а и позволи да се реши достатъчно бързо задачата.

Как се стигна до самия избор на кураторски проект? Статутът на конкурса предвиждаше двуфазно журиране. В първия тур всеки от журьорите поставяше оценка на проектите от 1 до 10. Тази оценка бе поставена след доклад за постъпилите проекти и тяхната допустимост за участие, последователно експониране на екрана на всички проекти, от 1 до 33 (последният 34-и проект, е получен с недопустимо голямо закъснение и не бе допуснат до участие). Материалите на екипите бяха достъпни и в разпечатки на хартия, оформени като албуми и журьорите имаха възможност да се запознаят още веднъж с всеки от тях, преди да оформят своите оценки. След сумиране

нето на индивидуалните оценки се пристъпи към втория тур, при който се оценяваха само петте проекта събрали най-висока сума, т.е. обща оценка, които са представени тук. След ново разглеждане и обсъждане, журьорите направиха класиране само за тези пет проекта, като всеки посочи три от тях, степенувани на първо (десет точки), второ (четири точки) и трето място (една точка). Така се стигна до крайния резултат – избора на проекта „Образованието е път от тъмнина към светлина“, на екип в състав Борис Тикварски, Александър Думарей, Мария Гяурова, Божидара Вълкова–Горанова под надслов „Образованието е път от тъмнината към светлината“.

Избраният кураторски проект не е ярко открояващ се и може би изненада с класирането си за втория тур, а и с първото място, което зае. Но при един по-внимателен поглед се разкриват неговите достоинства. Основната му тема (образованието като път към бъдещето, път от „тъмнина към светлина“) е много точно намерена и универсална. Тази тема се свързва с бъдещето на това, което имаме, но сме изоставили – красивите, занемарени училищни сгради по вече обезлюдените села, представени в наситени с топломота и тъга художествени фотоси, оттам и с темата за урбанизацията, без която прогресът е невъзможен, но която има и своите тъмни страни. Темата за бъдещето проектът оставя отворена, за нея няма готова архитектурна рецепта, тя ще се обсъжда на място, експозицията ще функционира и като място, където в съпоставянето на гледните точки ще се раждат идеи и концепции. И това е в духа на „макрорамката“ – самото Венецианско биенале.

THE INTERNATIONAL ARCHITECTURE BIENNALE IN VENICE 2023 AND THE BULGARIAN PARTICIPATION

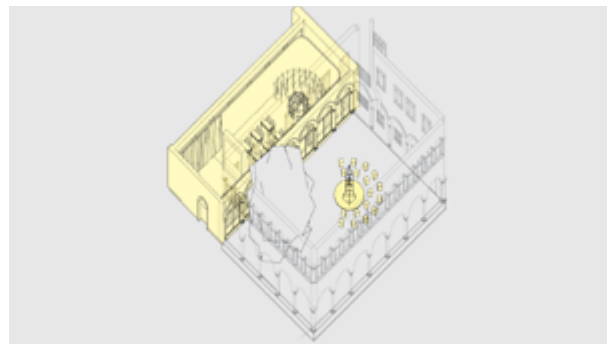
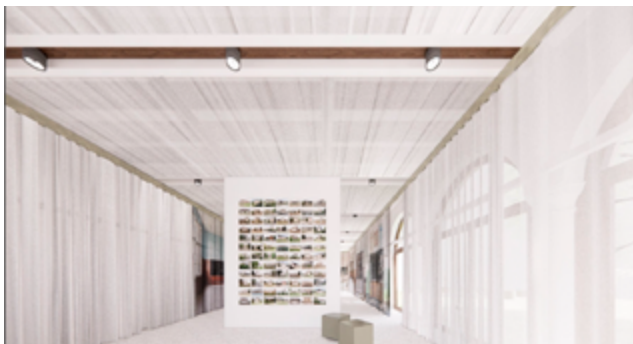
Prof. Arch. Todor Boulev, Ph.D.

In 2023 Bulgaria will again (for the second time, after 2008) participate in the Venice International Architecture Biennale. This participation is organized according to the statute drawn up in 2020 and approved by the Minister of Culture and on the basis of a competition for the selection of a curatorial project. The Bulgarian exposition will be located in the Titian Hall of the Santa Maria del Rosario Church complex, on the banks of the Canale della Judecca. Despite the deadline of only one month for the competition, announced by the Ministry of Culture (MC), Union of Architects in Bulgaria (UAB) and Chamber of Architects in Bulgaria (CAB), 34 projects participated. The jurying process took place in two rounds, with a "short list" of five projects after the first. The second round appointed a team headed by Arch. B. Tikvarski. It addresses three interrelated themes, relevant not only for Bulgaria: the depopulation of rural areas, the abandoned characteristic architecture (the living school buildings until recently) and the future of education. The organizers of the competition - MC, UAB and CAB are planning to organize an exhibition and publish a catalogue of the competition projects.

ИЗБРАНИЯТ КУРАТОРСКИ ПРОЕКТ

Проект No 27: ОБРАЗОВАНИЕТО Е ПРИДВИЖВАНЕТО ОТ ТЪМНИНА КЪМ СВЕТЛИНА
арх. Борис Тикварски, Александър Думарей, Костадин Кокаланов, арх. Мария Гяурова, арх. Божидара Вълкова-Горанова

Проектът възприема, че българските павилиони обхващат четвърта основна пространствена елементи:

- Вход и входно пространство
- Коридор
- зала Тициан
- Градина

Използват се принципите в обществения редарий, разказват три истории – как в архитектурата могат да нагледим ОТ НИЩО НЕЩО.

1. ВХОД И ВХОДНО ПРОСТРАНСТВО

- Символически център на входната зона, като символ на мостова обединяваща и свързваща, възприема павилионът като мостова зона на българския павилион.
- Входната част е добре проветривана и елиминира за въздуха и тишината на външния вентилационен поток.
- Пространството е функционално обединено от инсталациите на осветителните апарати и изградена обединяваща структура, водеща към зала Тициан.

4. ГРАДИНА

- Градината е изградена в инсталациите като символ на мостова зона и свързваща и споделяща среда.
- Предметите и дискусии на изградените проекти ще станат част от перформанса, който в отбавява пространството като място за грешки и дискусии.

2. КОРИДОР

- Периодите на изложбата са в отбавяване в 7-ми етаж, който е изграден в единично пространство, което е изградено в Centro Culturale Don Sceno Artigianato.
- В изградените зони, по протежията на релефа и вентилационния поток, ще бъдат изградени със специални редовни зони, свързани от изградени структури.
- Периодите се предвиждат в експозиционна част, която елиминира въздуха и тишината на външния вентилационен поток.

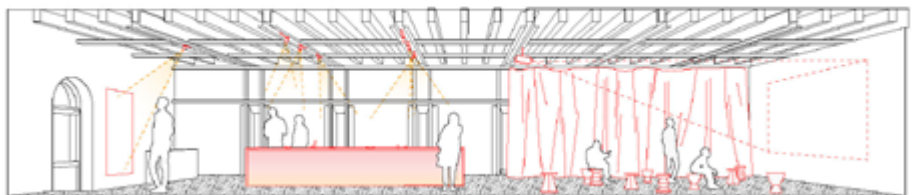
3. ЗАЛА ТИЦИАН

- Зала Тициан е трифункционална в пространството, в която посетителите да се запознаят със специални изложби на павилионите, които са изградени в единично пространство, което е изградено в Centro Culturale Don Sceno Artigianato.
- Кратка форма, проектирана на стената в отбавяване на зони, ще представи изложбата, която е изградена в единично пространство, което е изградено в Centro Culturale Don Sceno Artigianato.

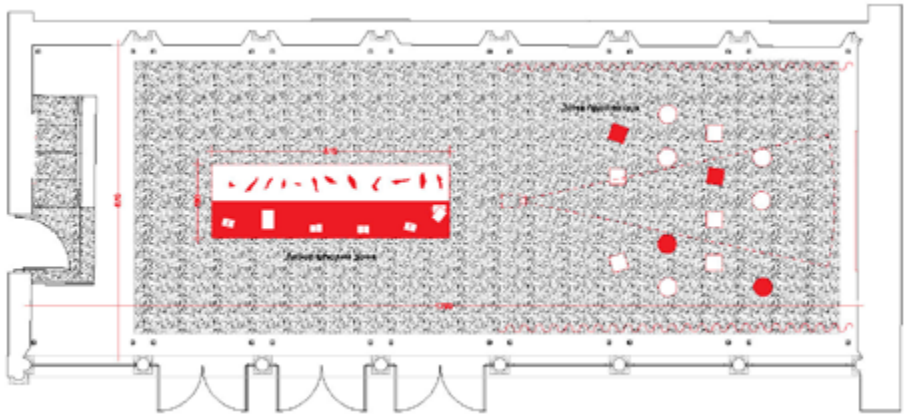

ЗАЛА ТИЦИАН

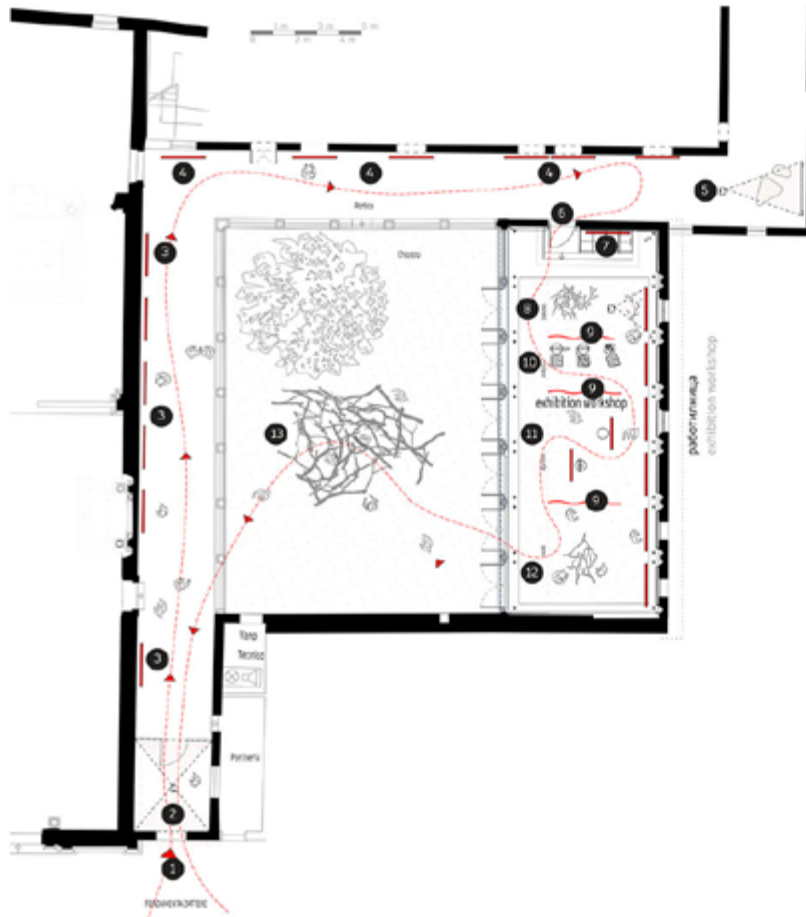
ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Перспективен разрез на залата

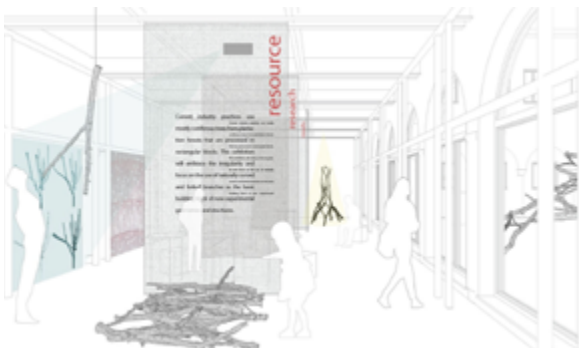

План - диаграма на залата

ТЕМАТИЧНИ ЗОНИ И ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ НА ИЗЛОЖБАТА:
 exhibition's thematic zones and sequence:

- 1 вход с брандирена завеса
entrance with custom logo curtain
- 2 проекция-импресия на горски сенки върху пода
floor video projection of forest shades
- 3 зона постери с тема "Значението на гората"
zone posters "the meaning of the forest"
- 4 зона постери тема "индустриална експлоатация на дървения материал"
zone posters "industrial exploitation of the wooden material"
- 5 видео проекция "дробилка на клони", акустични с дървесен мулт
video projection of a wood chipper machine, piles of wood mulch
- 6 разклон: към изложбената работилница
fork to the exhibition workshop
- 7 постер с основната концепция на изложбата
poster with the main concept of the exhibition
- 8 зона суров материал - струпани клони, висещ клон с проекция на сканираната му геометрия
zone raw material - a pile of wood limbs, a hanging branch and a projection of its scanned geometry
- 9 разделителни платно от плат с принтирове
fabric posters that divide the space
- 10 лабораторно част със зони микроскоп, 3d скенер за клони, игра с елементи "споби си сам"
zone laboratory including microscope, 3d scanner for the branches, an element game "do it yourself"
- 11 графични материали, изобразяващи компютърни алгоритъм за изграждането на структурата и компютър за тестване на програмата
graphic information about the computer algorithm for building the structures and a computer for testing the software
- 12 структура 2
structure 2
- 13 структура 1
structure 1

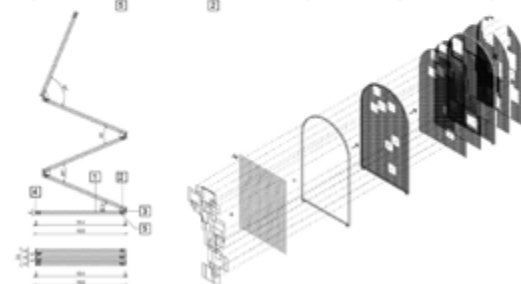
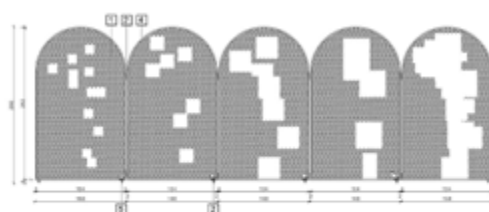
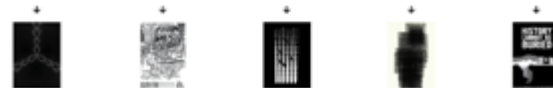
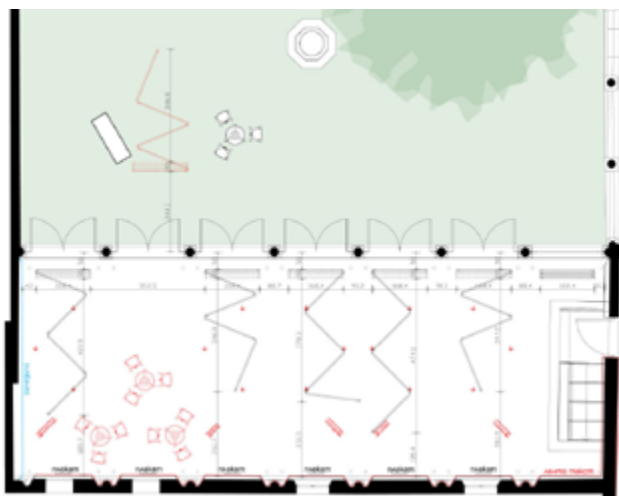
Проект No 17: ВРЕМЕВО РАЗФОКУСИРАНЕ
 „ТТХР Аегес Стодуо“ ООД
 Пламен Братков, Росица Браткова, Георги Господинов, Анна Ненчева, Цветомир Джерманов, Йоана Пенелова-Петрова, Велислава Петрова, Марияна Паскалева

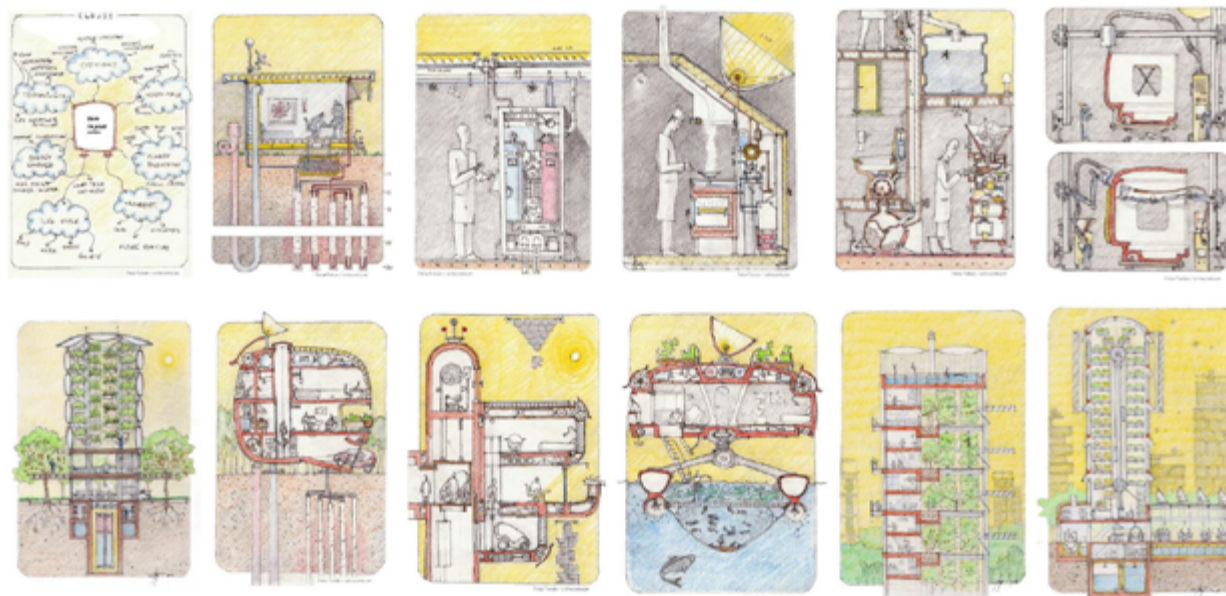
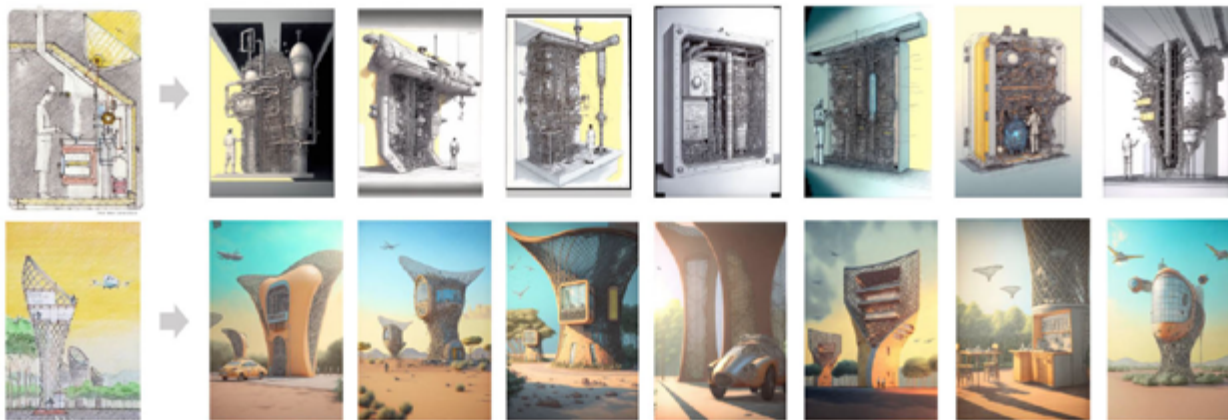
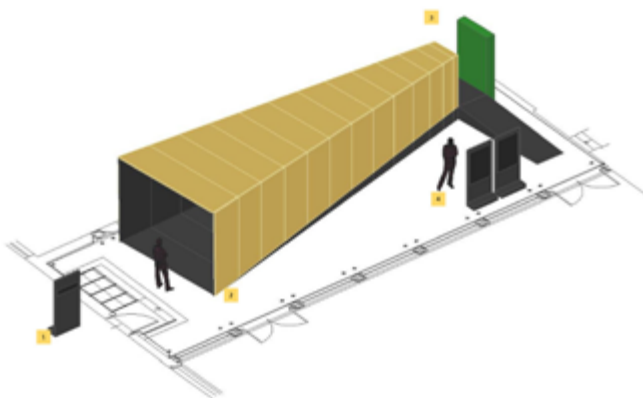
ВРЕМЕВО РАЗФОКУСИРАНЕ

КУРАТОРСКИ ПРОЕКТ ЗА НАЦИОНАЛЕН ПАВИЛИОН НА БЪЛГАРИЯ ЗА 18-МО
 АРХИТЕКТУРНО БИЕНАЛЕ ВЪВ ВЕНЕЦИЯ

АВТОРИ: ТТХР АЕДЕС СТУДИО, ГЕОРГИ ГОСПОДИНОВ, АННА СИМЕОНОВА

Проект No 19: ТУНЕЛ НА УСКОРЕНОТО ВРЕМЕ
 „Архитектоника лайт“ ЕООД
 Димитър Паскалев, Димитър Караниколов, Пламен Ковачев, Красимир Мандаджиев

ЗА „БЪЛГАРСКИ АРХИТЕКТУРНИ НАГРАДИ 2022“

Нина Танчева

Архитект-проектант в гр. Хасково от завършването на архитектура във ВИАС София досега.

Автор на знаковата за Хасково Камбанария, както и на сгве строящи се дълго време църкви в Хасково и Стамболийски, параклиси и много други жилищни, обществени, административни сгради.

Председател на САБ Дружество Хасково.

Председател на КАБ Регионална колегия Хасково, член на УС на КАБ.

„Български архитектурни награди“ е най-значимият професионален и некомерсиален архитектурен конкурс, който отличава добрите практики и качествените произведения на архитектурното изкуство у нас без значение на техния бюджет, размер или функция. Конкурсът има за цел да популяризира най-стойностните реализирани архитектурни проекти, като отличи техните автори – архитектите, и уникалността на идеята им с акцент върху качеството на архитектурата, естетиката и използваните иновации. В допълнение на това са оригиналност на концепцията и устойчивост на съответния проект за подобряване качеството на живот. Проектите трябва да стимулират развитието на социалния, културния и икономическия живот на местните общности, като допринасят за оформянето на съвременната визия на българските градове.

Това е основната цел на знаковия за архитектурната общност и въобще за обществото конкурс „Български архитектурни награди“.

„Български архитектурни награди“ са в съзвучие с европейските и световните тенденции по отношение на архитектурата и нейното огромно влияние върху обществените процеси във всичките им аспекти.

Тук ще спомена съвсем накратко за творческата и интердисциплинарна инициатива Нов европейски Баухаус, която свързва Европейския

зелен пакт с нашите жизнени пространства и преживявания.

Инициативата „Нов европейски Баухаус“ (НЕБ) призовава всички нас да си представим и изградим заедно устойчиво и приобщаващо бъдеще, което е красиво за нашите очи, умове и гуши.

Първият инструмент за оценка на проекта НЕБ е компасът на НЕБ. Компасът на НЕБ е ръководна рамка, съставена от трите основни ценности за вземащите решения и проектиращите, които желаят да прилагат принципите и критериите на НЕБ в своите дейности.

Възможно е развитие на конкурса „Български архитектурни награди“ изцяло в духа на НЕБ или като отделна категория.

Водещи критерии за оценка на конкурса „Български архитектурни награди“ са:

- Предимства на проекта за подобряване на качеството на живот на обитателите, отношение към заобикалящата го среда;
- Архитектурни качества на проекта (на вътрешните и външните пространства на сградата, използваните материали и ролята, която светлината играе в проекта);
- Иновации, приложени в проекта и как те са повлияли на архитектурата;
- Яснота на организацията от основната пла-

нировка до завършването на проекта – разпределения, функция, обем;

- Подход към опазването на околната среда: структура, подобряване на околното пространство и потребление на енергия;

- Включване на обитателите и техният принос за реализация на концепцията, изграждането или последващото поддържане на пространството;

- Степен на приемане на проекта от неговите потребители и местните общности;

- Ясно представени концепции, заложи при планиране и водещите цели на проекта (социология, демография, история, архитектура, икономика, инженерство, антропология).

Журирането протича в три етапа: Първият етап обхваща процес на подбор от архитектурен борд, който оценява подадените проекти въз основа на архитектурни, естетически и технически качества, отчитайки тяхната социална, културна и икономическа значимост. Вторият етап включва представяне на селектираните проекти, предложени от борда за номинации. Проектите се представят от

проектанта или проектантския колектив пред международното жури.

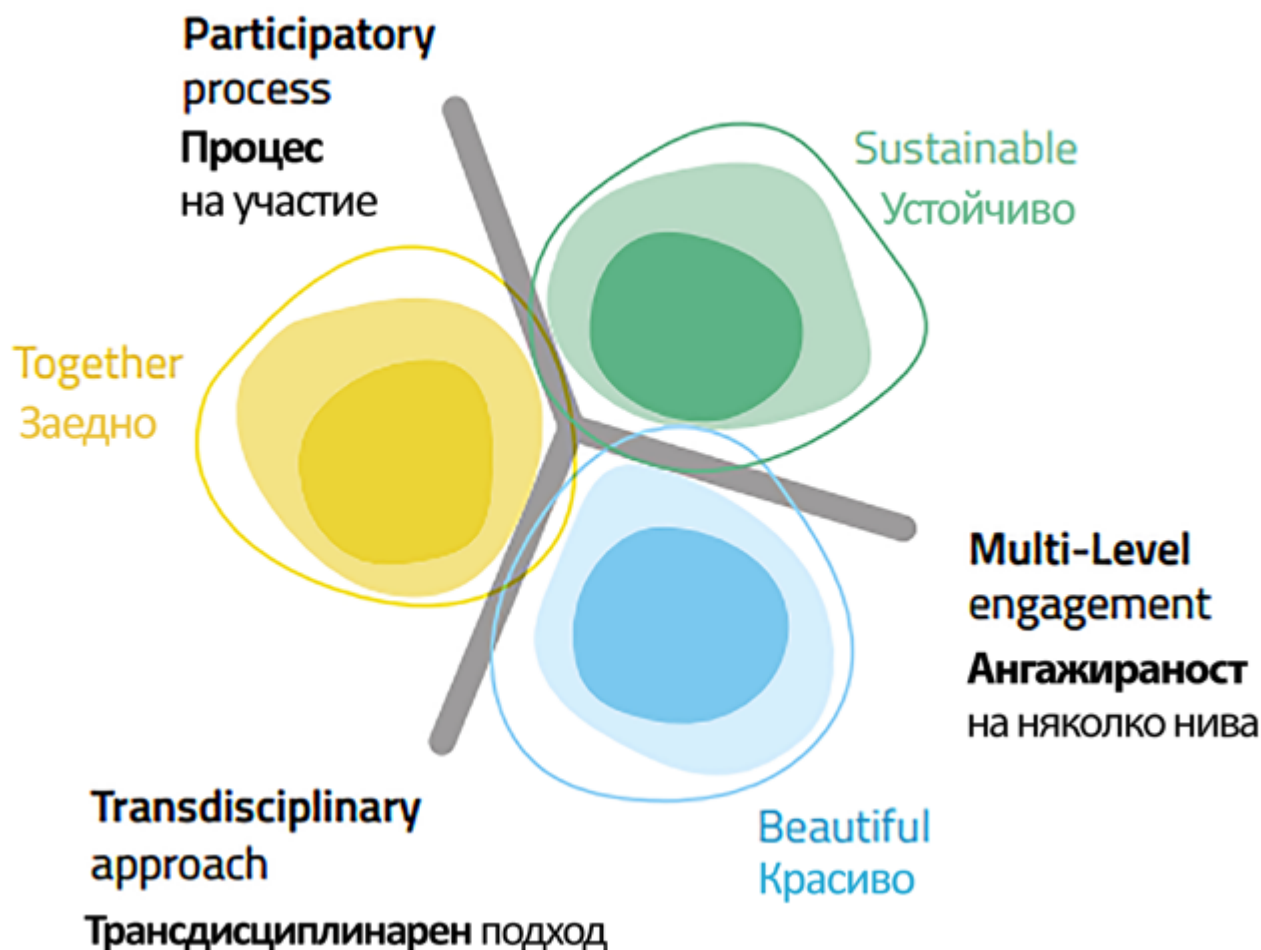
В заключителната фаза международно жури от утвърдени имена в европейската и световната архитектура и носителят на голямата награда от предходната година определя носителя на голямата награда, както и четири специални награди.

Регламентът е следният:

В конкурса „Български архитектурни награди“ могат да участват архитекти с членство в КАБ с пълна или ограничена проектантска правоспособност, самостоятелно и под формата на проектантски екип.

Проектите на участниците трябва да са реализирани в периода от последните 2 години. Това могат да бъдат нови сгради без ограничение в площта, обема и функцията, реконструкции, модернизации и адаптации на стари сгради, интериори, градски пространства. Строители, предприемачи, инвеститори, собственици или ползватели на сграда могат да участват в конкурса с проект, който е представен от името на неговия автор – съ-

*Компас на Нов Европейски Баухаус
NEB compass*

ответния архитект или проектантско бюро. В конкурса „Български архитектурни награди 2022“ е възможно участието на проекти, които все още не са напълно завършени в определен срок, но са в довършителен етап на строителството и се намират непосредствено преди въвеждане в експлоатация.

Няма ограничение за броя участващи проекти на един архитект.

Носителят на приз „Български архитектурни награди“ получава специално изработена статуетка и грамота, придружена от сертификат с рецензии от международното жури. Носителите на специалните награди ще бъдат наградени с грамота, придружена със сертификат с рецензии на журито.

Носителите на приз „Български архитектурни награди“, както голямата награда, така и специалните награди, са официалните номинации на КАБ за наградите на Фондация „Мис ван дер Рое“.

Представяне на проектите и авторските му екипи пред журито и обществеността се провежда в рамките на Международен архитектурен и инженерен форум SHARE в София. Освен главното събитие са организирани архитектурни презентации и дебати на архитектура с изключителни проекти и международни лидери в иновациите и строителните технологии. През 2022 темата на презентациите беше фокусирана върху дизайна и представянето на следващото поколение фасади и тяхното въздействие върху подобряването на общественото пространство. Характерно е високото ниво на мултимедия и симултанен превод в залите, в които се провежда форумът.

Конкурсът „Български архитектурни награди“ е създаден през 2018 г. от Камарата на архитектите в България с решение на Управителния съвет и се организира и финансира от нея. От тогава досега конкурсът се провежда успешно и ежегодно (без 2020 г. заради ковид пандемията) без промяна в целта, критериите, журирането и наградите, с едно изключение. Изключението е, че през 2022 г. за първи път е въведена втора категория – Културно-историческо наследство.

Ето накратко историята на конкурса и превръщането му в традиция.

2018

Това е първото издание и е с мото „Българската архитектура като част от европейската“. Това е годината, в която България председателства Съвета на ЕС.

Журито е в състав: Иън Ричи, архитект, председател на журито, основател на Иън Ричи Архитекти, Великобритания

Филип Самин, архитект, основател на „Samun and Partners“, Белгия

Керем Язган, архитект, управляващ партньор в „Yazgan Design Architecture“, Турция

Паоло Бреша, архитект, партньор в OBR – Open Building Research, Италия

Шербан Циганаш, архитект, президент на Ордена на архитектите в Румъния, Генерален секретар на Международния съюз на архитектите (UIA)

От участвали 41 проекта са излъчени: 1 победител и 4 специални награди.

Голямата награда е за проекта Демократос – Реновация на актовата зала в ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Свети Влас на екип арх. Галина Милкова и дизайнер Негко Николов.

Арх. Иън Ричи заяви по време на награждаването „Търсехме цялостна холистична архитектура, която да работи като едно, да предизвиква даденостите и да отива една стъпка по-нагоре. Архитектите могат да бъдат визионери и всъщност това правим цял живот. Проектът за училищна зала Демократос демонстрира страст и желание да отиде по-далеч от обичайното и има послание“.

2019

Жури: Карол Рос Барни, архитект, председател на журито, учредител на Рос Барни Архитектс, САЩ

Дорте Кристенсен, архитект, директор „Архитектура“ в АТЕЛИЕ ПРО, Холандия

Станислав Денко, архитект, директор и учредител на Визия Сп. з о.о., Полша

Юлиан Вейер, архитект, съдружник, C.F. Müller Architects, Дания

Галина Милкова, архитект, носител на БАН 2018

От участвали 35 проекта са излъчени: 1 победител и 4 специални награди.

Голямата награда е за проекта Къща за гости Кастро Рубра на екип арх. Тодор Обрешков, арх. Пламен Тодоров, арх. Теодора Алексиева, Zoom studio

Рецензия на журито: „Вечен и монашески. Къщата за гости празнува спокойствието на своята среда. Красив проект, това е единодушното мнение на журито за тази награда“.

2021

Жури: Христос Пасас, архитект, председател на журито, Zaha Hadid, Великобритания

Керем Язган, архитект, управляващ партньор в „Yazgan Design Architecture“, Турция

Брендан Макфарлан, архитект, партньор в JAKOB + MACFARLANE architects, Франция

Адриан Соаре, архитект, съосновател в CUMULUS, Румъния

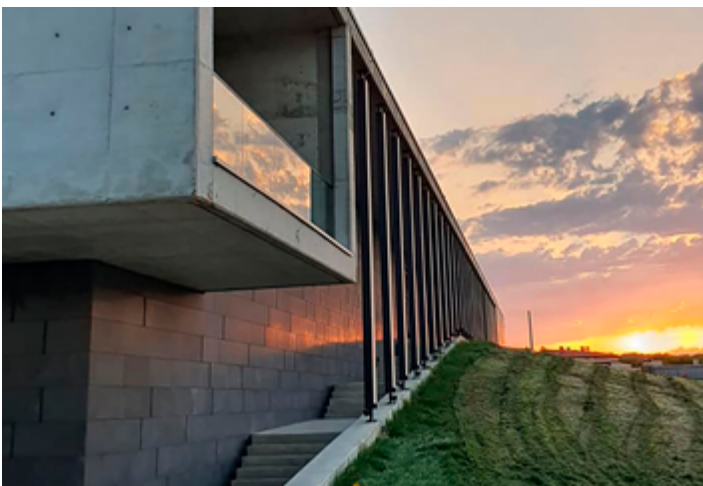

2018 г. „Демократос“ – реновация на актовa зала В ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Свети Влас
на екип арх. Галина Милкова и дизайнер Недко Николов.
*Democratos – Renovation of a nude hall in St. Kliment Ohridski Primary School. St. „Cyril and Methodius“, gr. Sveti Vlas
and team arch. Galina Milkova and designer Nedko Nikolov*

2019 г. – къща за гости „Кастра Рубра“ на екип арх. Тодор Обрешков и „Zoom studio“
Castra Rubra guest house and arch Todor Obreshkov / Zoom studio

2021г. – Винарско имение „Драгомир“ на арх. Тодор Обрешков, арх. Пламен Тодоров, арх. Теодора Алексиева /Zoom studio/
Dragomir winery estate and arch Todor Obreshkov / Zoom studio

2022 г. – „Карин дом“ на „Унас студио“ арх. Биляна Асенова, арх. Саша Чиабати
Karin dom and Unas studio arch. Bilyana Asenova, arch. Saša Ciabatti.

Алиреза Тагабони, архитект, основател на NextOffice, Иран

Агам Хамвани, архитект, основател на „Спора Архитекти“, Унгария

Голямата награда е за проекта Винарско имение „Драгомил“ на арх. Тодор Обрешков, арх. Пламен Тодоров, арх. Теодора Алексиева, Zoom studio

Винарска изба "Драгомил" с парковата среда, оформена около нея, органично и непретенциозно се вписва в природните дадености, ориентирана към красивия хълмист пейзаж с планините на юг и гледката към Пловдив на север. Тя се превръща в своеобразен притегателен акцент, живописно включен в ландшафта като отличителен знак символ на с. Брестник и цялата местност. С новите работни места и множеството туристи, привлечени от нея, едва година след откриването, винарната вече е значим фактор за възраждане и възход на селото.

2022

За първи път се установяват две категории: Стандартни проекти и Културно-историческо наследство

Жури – Културно-историческо наследство

Петър Петров, архитект, директор на НИИКН, председател на журито

Доника Георгиева, архитект, съосновател на Ателие 3, България

Емилия Кълева, архитект, съосновател на Ново архитектурно наследство, България

Проф. д-р Йорданка Кандулкова, архитект, експерт на ИКОМОС, България

Победител е проектът за Централна минерал-

на баня Баня на арх. Чавдар Георгиев, арх. Ирина Атанасова

Рецензия на журито: „Проектът изчерпателно третира всички аспекти на сложната проблематика на ценността, която е от най-високо национално значение. Проявен е отчетлив респект към оригинала и в зоните, където той е запазен, доминира консервационно-реставрационният подход. Новата адаптивна намеса постига функционална добавена стойност чрез деликатен съвременен дизайн, съобразен със стилистиката на оригинала. Изпълнението се откроява с високо качество. Предвид принципния проблем с адаптирането на минералните бани у нас, тази успешна реализация се превръща в стратегически добър пример с високо обществено значение.“

Реализацията е пример за успешна интеграция на културно-историческото наследство в съвременната среда, което е един от основните принципи на устойчивото развитие. Централна минерална баня Баня е забележителен архитектурен образец от началото на ХХ в. и недвижима културна ценност със значимост на национално ниво – по своя мащаб, архитектурно-художествена стойност и символно значение. Чрез проектното решение автентичността е съхранена във висока степен, ценностните характеристики като културно наследство са изявени при съобразяване с изискванията на съвременното общество.

Постигнато е ефективно използване на изключителния потенциал на обекта по отношение на природните ресурси – минерални води и природна среда.

Жури – Стандартни проекти

Рекс Бомбардели, архитект, председател

2022 г. – Централна Минерална баня Банкя на арх. Чавдар Георгиев, арх. Ирина Атанасова
Central mineral bath Bankya and arch Georgiev Design Studio

на журито, асоцииран директор по дизайн
2Portzamparc, Франция

Андреас Варгас, архитект, основател на
VARDAS STUDIO architects + designers

Тодор Обрешков, архитект, основател на „Ин-
вентис“, България

Бернард Щорх, архитект, партньор в PLP
Architecture, Великобритания

Гилма Теодора Гилите, архитект, основател
на DO ARCHITECTS, Литва

Голямата награда е за Карин дом на Унас Сту-
дио, арх. Bilyana Asenova, арх. Saša Ciabatti

Рецензия на журито: „Проект, който обединява
интерактивно, човешки и зряло, като част от
образователния процес, не се нуждае от преко-
мерни обеми, а от чистота и простота“.

Три основни компонента в архитектурната
концепция са определящи за високото ниво на
проекта. А те са;

- В новата сграда на Карин дом природата се
разглежда като педагогически елемент, в тяс-
на връзка с нея не само на открито, но и вътре
в сградата. Благодарение на отворения при-
земен етаж и широките отвори на горните
нива се осигурява постоянна визуална връзка с
външната страна, създавайки потапящи глед-
ки и внасяйки усещането за природа вътре в
сградата.

- Взаимодействие на пространствата. За да се
трансформира хоризонталната циркулационна
зона в качествени пространства за взаимо-
действие, има голям атриум, който свързва
визуално различните етажи и в същото време

позволява изобилие от естествена светлина
вътре. Голямо стълбище свързва различните
нива и допълнително работи като място за
срещи. Освен това интегрирани в стените
има удобни ниши, където човек може да седи,
лежи, споделя и почива. На всеки етаж са раз-
положени ниши, за да се подобри взаимодейст-
вието и комуникацията между деца, учители и
родители

- Двора се възприема като органична пътека,
като „непрекъсната разходка“, която създава
курс за учене. Около тази пътека са организи-
рани различни зони: градина с диви цветя, гра-
динска зона, сензорна пътека и две детски пло-
щадки – за деца под 3 години и за по-големи.
От североизточната страна на сградата има
тиха градина, осигуряваща място за почивка на
работещите в центъра или на родителите,
които чакат да вземат децата си.

В заключение ще подчертая огромното зна-
чение на „Български архитектурни награди“
както за архитектурната общност и въобще
за строителната индустрия, така и за обще-
ството.

Те са награди от професионалисти за профе-
сионалисти.

Те вече са традиция и са с подкрепа от държав-
ните институции, като по покана на КАБ през
2021 и 2022 г. голямата награда беше връчена
от министъра на регионалното развитие и
благоустройство.

Конкурсът „Български архитектурни награди“
провокира не само професионалното развитие
и усъвършенстване, но и активната позиция и
интереса на обществото, включително поко-
лението, родено през 21. век, към характера и
качеството на жизнените пространства.

FOR BULGARIAN ARCHITECTURAL AWARDS 2022

arch. Nina Tancheva

"Bulgarian Architectural Awards" is the most significant professional and non-commercial architectural competition that distinguishes good practices and quality works of architectural art in our country regardless of their budget, size or function. The competition aims to promote the most valuable architectural projects by distinguishing their authors – architects and the uniqueness of their idea with an emphasis on the quality of architecture, aesthetics and innovations. In addition, they are the originality of the concept and the sustainability of the project to improve the quality of life. The projects should stimulate the development of the social, cultural and economic life of local communities by contributing to shaping the modern vision of Bulgarian cities.

This is the main goal of the emblematic competition for the architectural community and for society in general „Bulgarian architectural awards“.

Applications are evaluated by an international jury, which includes established names in architecture.

Leading evaluation criteria are:

- Advantages of the project for improving the quality of life of the occupants, attitude to its surroundings;
- Architectural qualities of the project (of the interior and exterior spaces of the building, the materials used and the role that light plays in the project); * Innovations implemented in the project and how they have influenced architecture;
- Clarity of the organisation from the main planning to the completion of the project – allocations, function, volume;
- Approach to environmental protection: structure, improvement of the surrounding space and energy consumption;
- Inclusion of occupants and their contribution to the realisation of the concept, construction or subsequent maintenance of space;
- Degree of acceptance of the project by its users and local communities;
- Clearly presented concepts laid down in the planning and guiding objectives of the project (sociology, demographics, history, architecture, economics, engineering, anthropology).

The competition „Bulgarian architectural awards“ was established in 2018 by the Chamber of Architects in Bulgaria by a decision of the Management Board and is organized and financed by it. Since then, the competition has been held successfully and annually (without 2020 due to the covid pandemic) without a change in the purpose, criteria, judging and prizes, with one exception. The exception is that in 2022 for the first time a second category was introduced - Cultural and Historical Heritage.

In 2018 is the first edition and has the motto „Bulgarian architecture as part of the European“. This is the year in which Bulgaria holds the Presidency of the Council of the EU.

In 2018, 2019, 2021 and 2022 the grand prizes are for the projects: Democratos – Renovation of a nude hall in St. Kliment Ohridski Primary School. St. Cyril and Methodius, gr. Sveti Vlas and team arch. Galina Milkova and designer Nedko Nikolov ; Castra Rubra guest house and arch Todor Obreshkov + Zoom studio ; Dragomir winery estate and arch Todor Obreshkov + Zoom studio ; Central mineral bath Bankya and arch Georgiev Design Studio ; and Karin dom and Unas studio arch. Bilyana Asenova, arch. Saša Ciabatti.

„Bulgarian Architectural Awards“ are in line with the European and world trends in architecture and its enormous impact on social processes in all their aspects.

I will mention here very briefly about the creative and interdisciplinary initiative New European Bauhaus that connects the European Green Deal to our living spaces and experiences.

The New European Bauhaus initiative calls on all of us to imagine and build together a sustainable and inclusive future that is beautiful for our eyes, minds, and souls.

The first the assessment tool for NEB project is the NEB compass. The NEB Compass is a guiding framework composed by three core values, for decision and project makers wishing to apply the NEB principles and criteria to their activities.

It is possible to develop the competition entirely in the spirit of NEB or as a separate category.

In conclusion, I will emphasize the enormous importance of the "Bulgarian architectural awards" for both the architectural community and the construction industry and society in general. They are awards from professionals to professionals.

They are already a tradition and have the support of state institutions

The competition „Bulgarian architectural awards“ provokes not only professional development and improvement, but also provokes the active position and interest of society, including the generation born in the 21st century, in the character and quality of living spaces.

КОНКУРСЪТ „ЦЕНТРАЛНАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ДОБРИЧ“

Йордан Йорданов – кмет на Община Добрич

Роден е в гр. Добрич на 15.01.1987 г.

Завършва „Schiller International University“, САЩ, специалност MBA-International Business; УНСС, специалност „Икономика“

Кмет на Община Добрич от 2015 г.;

Заместник областен управител на Област Добрич;

Финансов анализатор в JPMorgan & Chase, САЩ;

Бизнес и инвестиционен специалист в MID-Atlantic Finance и Bank of America, САЩ.

Година и половина преди самия конкурс Община Добрич започна подготовка за провеждането му. Целта е цялостна концепция за Централна градска част (ЦГЧ), която е може би най-голямото пешеходно пространство в България, и разработване на идеен проект за бул. „25 септември“, площад „Възраждане“ и площад „Свобода“.

Първо беше направена анкета, чрез сайта на общината, за пряко допитване до гражданите на Добрич за техните предпочитания каква визия трябва да има ЦГЧ и каква функционалност.

Сформирана бе комисия от експерти, общински служители и общински съветници, които да подпомогнат писането на задание.

Направени бяха геодезически проучвания, обследване на всички дървета в центъра на Добрич, взети бяха проби в дълбочина за състоянието на настилата и пластове под нея.

На база всичко това се изготви заданието. Целта на общината – максимално прозрачен и открит конкурс. Ръководството на общината не се намеси в избора на жури и в работата му по самото оценяване.

Основен момент, освен архитектурната стойност на проекта, е спазване на финансовите параметри, зададени от възложителя. Това е изключително важно, за да не се правят впоследствие промени, които ще повлияят на качеството и крайната визия. Изразходването на публични ресурси задължава всяка община да има прагматичен подход и точни критерии, без това да оцветява конкурсното начало.

След излъчване на тримата победители в конкурса, определени от международното жури, възложителят извън процедурата по ЗОП проведе анкета,

отново чрез сайта на общината, с пряко допитване кой от трите проекта харесва на жителите на общината най-много. Така те можеха да изберат от три одобрени като архитектурна стойност проекти.

Гласуваха 4852 човека. Ограничението беше да може да се гласува от едно IP само веднъж. На първо място с 2590 гласа бе избран проектът на „Проектантско бюро Албена“ (прилагам снимка от резултатите).

В центъра на Добрич бе подредена изложба с всички 22 проекта, допуснати до оценка.

На извънредна сесия на Общинския съвет 3-те архитектурни бюра представиха подробно своите разработки.

На редовна сесия съветниците гласуваха становище относно представените проекти. Всяка комисия към ОС представи свое становище, като 80% от тях подкрепиха един от проектите – на Проектантско бюро „Албена“.

Следва втора процедура по ЗОП – подбор между трите най-добри проекта. Подборът се осъществява от възложителя – Община град Добрич.

Процедурата по договаряне започна на 14 февруари 2023 г. Има избран проект – на Проектантско бюро „Албена“.

Какво научихме като община:

1. Конкурсното начало на големите проекти е напълно възможно и си струва да се отстоява това като принцип.

2. Все още има много подводни камъни в тази процедура и затова е необходимо строг контрол на всеки елемент, за да се гарантира безпристрастност.

THE COMPETITION FOR THE CENTRAL CITY PART OF DOBRICH

Yordan Yordanov - Mayor of Dobrich Municipality

The purpose of the competition was to create a comprehensive concept for the central part of the city of Dobrich and to develop a conceptual project for 25 September Blvd., Vazrazhdane Square and Svoboda Square.

First, with a survey, a direct inquiry was made to the Dobrich citizens about their preferences for the vision of the central part of the city.

Geodesic surveys were carried out on the condition of the pavement and the existing tree vegetation.

A committee of experts, municipal officials and municipal councilors was formed to help write the assignment. An independent international jury was selected.

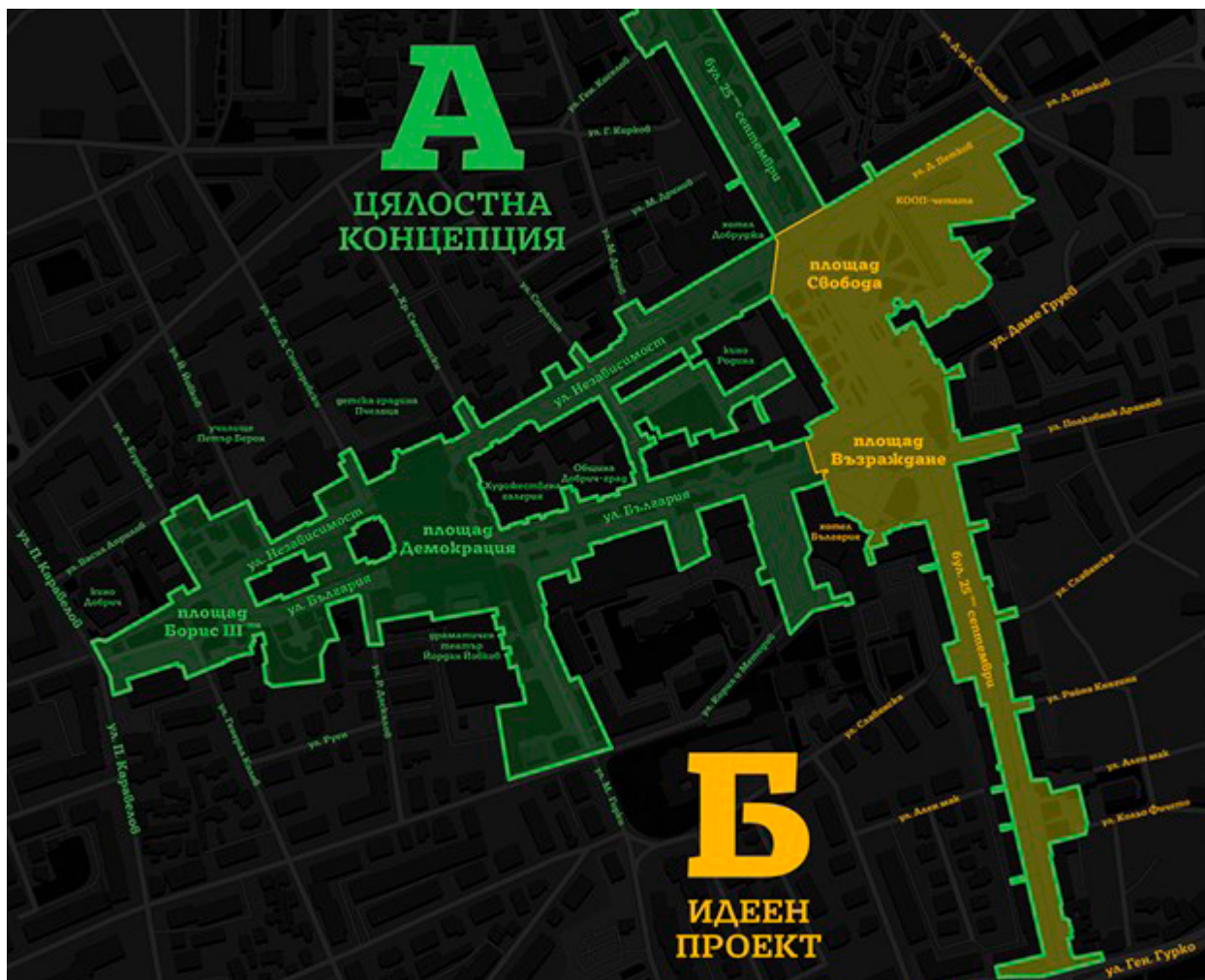
The main requirements of the competition were the architectural value of the project and the financial parameters of the contracting authority - Municipality of Dobrich.

After broadcasting the three winners of the competition, the contracting authority conducted a poll with the residents of the municipality which of the projects approved as architectural value they prefer. 4852 people voted. The project of the Design Bureau "Albena" was chosen in first place with 2,590 votes.

An exhibition was arranged in the Center of Dobrich with all 22 projects accepted for evaluation.

At an extraordinary session of the Municipal Council, the three architectural bureaus presented their developments. At a regular session, 80% of the municipal councilors supported the project of the Design Bureau "Albena".

After the negotiation procedure, the project of the Design Bureau "Albena" was selected.

ЖУРИ

арх. ЛЮБО ГЕОРГИЕВ
arch. LYUBO GEORGIEV

g-р арх. ФАЛМА ФШАЗИ
dr. FALMA FSHAZI

проф. g-р арх. ЮЛИЯ СТАНЧУ
prof. dr.arch. IULIA STANCIU

арх. РУДОЛФ ГРАФ
dipl. ing. arch. RUDOLF GRAF

проф. g-р арх. НОРА
ЛОМБАРДИНИ
prof. dr.arch. NORA LOMBARDINI

инж. арх. АЛЕКСАНДЪР КНИЪР
dipl. ing. arch. ALEXANDER
KNEER

арх. ГЕОРГИ БАЧЕВ
arch. GEORGI BACHEV

арх. ВЕЛИМИР ГЕОРГИЕВ
arch. VELIMIR GEORGIEV

инж. ПЕНЧО КЕРВАНОВ
enгр. PENCHO KERVANOV

Извадка от заданието на конкурса „Централната градска част на град Добрич“

Конкурсът се организира и провежда от ОБЩИНА ГРАД ДОБРИЧ, със седалище и адрес на управление: град Добрич, п.к.9300, ул. „България“ № 12, код по Регистър БУЛАСТАТ: 000852932, представявана от Кмета на общината Йордан Йорданов по реда, определен със Закона за обществените поръчки. Настоящият конкурс се провежда в съответствие с разпоредбите на чл. 18, ал. 1, т. 11 и чл. 80, ал. 1, ал. 3 и ал. 5 от Закона за обществените поръчки (ЗОП).

Обхват и фаза на проектиране

- Зона А - концепция за развитие, благоустройство и дизайн на централната градска част на град Добрич. В обхвата влиза бул. 25-ти септември (от бул. 3-ти март до бул. Добруджа), ул. Димитър Петков (от ул. Дойран до пл. Свобода), пл. Свобода, ул. Независимост (до ул. Любен Ка-

рабелов), пл. Цар Борис III, ул. България, пл. Демокрация, ул. Максим Горки (до ул. Свети Кирил и Методий), пл. Възраждане.

- Зона Б - идеен проект с обхват, бул. 25-ти септември (от бул. Трети март до пл.Свобода), пл. Възраждане, пл. Свобода и ул. Димитър Петков (от ул. Дойран до пл. Свобода).

Конкурсът целѝ да потърси цялостна и устойчива концепция за преосмисляне на централната градска част на град Добрич в обхвата на Зона А (подробно описан по-горе), а за обхвата на Зона Б - следва да се разработи идеен проект. Концепциите следва да предложат организация, благоустройство и дизайн, които да оживят пешеходната зона на града, където липсва активно ползване и да оптимизират възможностите за придвижване и престой в най-оживените зони, като я направят по-привлекателна и комфортна за всички граждани и гости на Добрич през цялата година. Цели се преосмисляне на площадни-

те пространства с приобщаващи, привличащи зони, впитващи традициите и съвременното в многообразието на града. Очакват се аргументирани предложения за цялостно подобряване на градската среда - нейните организация, благоустройство и дизайн. Решенията следва да предлагат подобрения на функциите, екологията и енергийния баланс на проектната територия. Да създадат мултифункционални, целогодишно функциониращи, приобщаващи, уютни и удобни пешеходни пространства за всички граждани и гости на града. С цел смекчаване на климатичните промени, концептуалните решения следва да бъдат базирани на принципите за екологичност, ефективност и баланс.

Концепциите трябва да се съобразят със спецификата на града и характерния градски център, като предложат решения за съвременно развитие на традиционните пространства. Следва да се изведе единна и разпознаваема идентичност за цялата централна градска част. Концепциите е необходимо да предлагат решения за смекчаване на негативните последици от климатичните промени, използвайки природосъобразни и енергийно ефективни решения за намаляване на градския топлинен остров и подобряване на микроклиматичните условия в централната градска част. Концепциите трябва да осигурят възможност за интеграция и техническо обезпечаване на всички прилежащи терени и сгради, като се подобрят връзките между различните части на градския център и се преодолеят специфичните технически и функционални предизвикателства в средата. Следва да се осигури достъпна среда за хора с двигателни, зрителни и слухови проблеми. Идейните проекти за Зона Б следва да демонстрират принципите, залегнали в концепциите и да предлагат конкретни решения за територията. Необходимо е да се осигури хармонична и природосъобразна връзка с парка, в който свършва конкурсната зона. Важно е концепцията и идейният проект да предлагат изпълнимо и икономически целесъобразно решение.

Възложителят има право да води преговори и да избере да възложи и сключи договор за изготвянето на технически и работен проект въз основа на идеен проект с един от тримата участници, класирани на първо, второ или на трето място, след провеждането на процедура по реда на чл.79, ал. 1, т. 9 от ЗОП.

С участието си в настоящия конкурс участниците изрично се съгласяват с условията за авторско право, описани в тази документация. Община град Добрич придобива прехвърлимите имуществени авторски права върху наградените проекти и може да ги запази и използва при спазване на изискванията на закона, като само при отказ на авторите да сключат договор за изработването на технически и работен проект Община град Добрич има право да възложи на трето лице, по изискуемия от закона ред.

Община град Добрич определя максимална прогнозна стойност за реализация на инвестиционния проект (фаза технически и фаза работен проект), разработен въз основа на идейния проект за Зона Б до 9 350 000 лева, без включен ДДС. Участниците са длъжни да посочат и проектната стойност на строежа, която се явява показател за оценка на конкурсните проекти. Идейни проекти, чиято стойност или параметри водят до надхвърляне на прогнозната стойност при реализацията на технически и работен проект, ще бъдат дисквалифицирани.

График на конкурса

- официално обявяване на конкурса - 05.08.2022;
- време за подготовка на цялостна концепция и изработване на проекта - до 30.11.2022;
- краен срок за задаване на въпроси - 20.11.2022;
- краен срок за регистрация и подаване на заявление за участие, чрез електронната страница на конкурса (чрез пълномощник) - 15.11.2022;
- краен срок за регистрация и подаване на заявление за участие, чрез ЦАИС (без пълномощник) - 30.11.2022;
- краен срок за предаване на проектите - 30.11.2022;
- подготовка за журиране на конкурсните материали: 01.12.2022 - 15.12.2022;
- журиране и обявяване на резултатите от конкурса: 16.12.2022 - 19.12.2022.

Възложителят определя следните награди и плащания към участниците в конкурса:

- За класирания на първо място участник парична награда в размер на 50 000 лева;
- За класирания на второ място участник парична награда в размер на 40 000 лева;
- За класирания на трето място участник парична награда в размер на 30 000 лева;
- Две поощрителни награди в размер на 5000 лв. всяка.

ВЪЗЛОЖИТЕЛ – ОБЩИНА ГРАД ДОБРИЧ: инж. Пенчо Керванов – зам.-кмет „Устройство на територията“ и членове: арх. Боряна Станчева – Главен архитект на Община град Добрич арх. Камен Жейнов ланг. арх. Христо Даскалов Както и други експерти от администрацията на Община град Добрич.

ОРГАНИЗАТОР НА КОНКУРСА– „ОПТИМИСТАС“: арх. Явор Панев, арх. Даяна Николова

КОНСУЛТАНТИ: ланг. арх. Александър Петров; уеб-дизайн – УЕБ БАМБУ ООД; превод – Елка Виденова; редактор – Петя Михайлова; Геодезическо и орто-фото заснемане - „Тотал-2000“ ООД – инж. Констадин Батанов; Експертна оценка на дълготрайната растителност – Фондация „Едно Дърво“

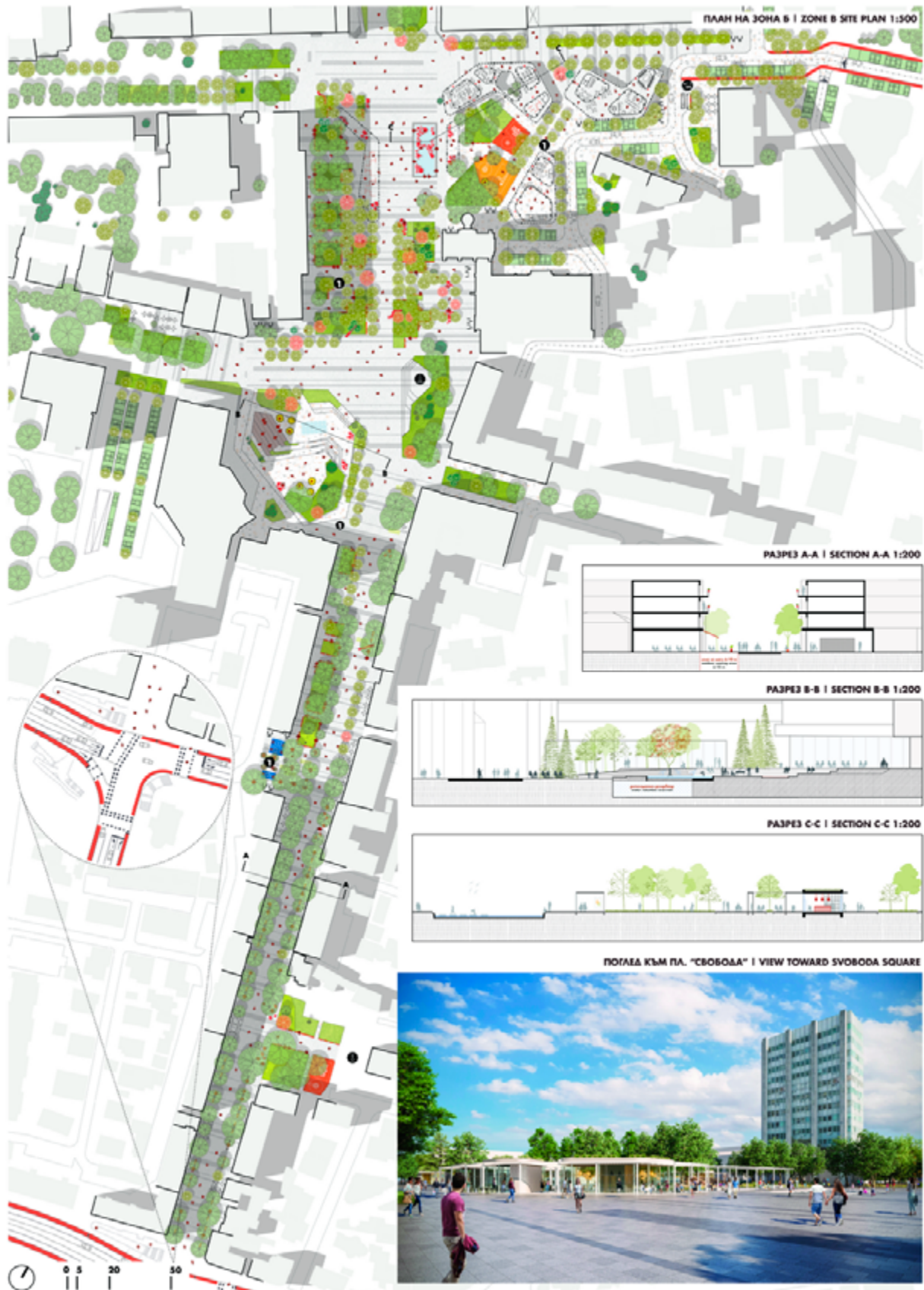
Градски център ДОБРИЧ DOBRICH City Centre

Концепция Зона А | Zone A Concept

ДИЗАЙН ПРИНЦИПИ | DESIGN PRINCIPLES

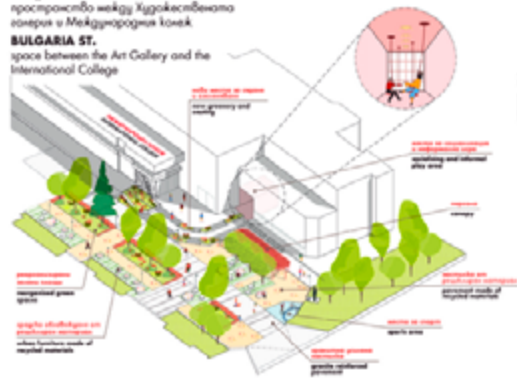
<p>Проектирането на пешеходни пътеки е от първостепенно значение. Проектирането на пешеходни пътеки е от първостепенно значение. Проектирането на пешеходни пътеки е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>
<p>Създаването на разнообразни зони за срещи и срещи е от първостепенно значение. Създаването на разнообразни зони за срещи и срещи е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>	<p>Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение. Добавянето на нови малки структури и мебели в публични пространства е от първостепенно значение.</p>

Градски център ДОБРИЧ
DOBRICH City Centre

Концепция Зона А | Zone A Concept

УЛ. „БЪЛГАРИЯ“
пространство между Художествената галерия и Международния колеж
BULGARIA ST.
space between the Art Gallery and the International College

ПЛ. „ДЕМОКРАЦИЯ“
DEMOKRATSIYA SQUARE

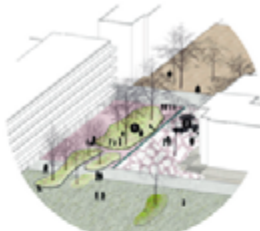
БУЛ. „25 СЕПТЕМВРИ“
25 SEPTEMYRI BLVD.

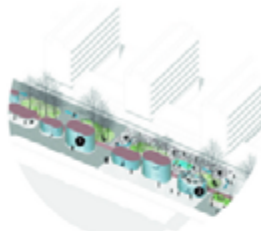
Поглед към пл. „Свобода“ / View toward Svoboda square

ЦЕНТРАЛНА ГРАДСКА ЧАСТ ДОБРИЧ
 зона А / зона А - концепция за развитие и благоустройство

УЛ. НЕЗАВИСИМОСТ
 Проектът показва развитието на зона А до булевард и включва сградите, парковете, благоустрояването и озеленяването на територията.
 1. Зелени площи - дървета
 2. Благоустрояване - тротоари, паркове

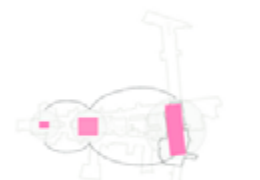
УЛ. 25-ТИ СЕПТЕМВРИ
 Булевардът е изграден чрез интегрирано проектиране с обхващащо всички сградни маси до булевард и включва нова архитектура, озеленяване и благоустрояване на територията.
 1. Зелени площи
 2. Благоустрояване

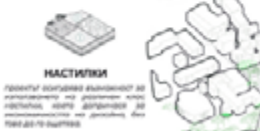
ВЪТРЕШЕН ДВОР
 Проектът включва всички сградни маси до територията на вътрешния двор и включва благоустрояването на територията, озеленяването и благоустрояването на територията.
 1. Благоустрояване
 2. Зелени площи

ПАРКИНГЪТ ЖОТЕЛ ЕШЪЛЪРНО
 Проектът показва развитието на паркинга до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.
 1. Благоустрояване
 2. Зелени площи

ГРАДСКА ТЪХАН
 Проектът показва развитието на градския тъхан и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

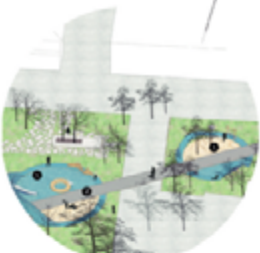

НАСТИЛКИ
 Проектът показва развитието на настилите и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

Концепцията за развитие и благоустройство на територията на зона А е изградена чрез интегрирано проектиране с обхващащо всички сградни маси до булевард и включва нова архитектура, озеленяване и благоустрояване на територията. Проектът включва развитието на паркинга до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

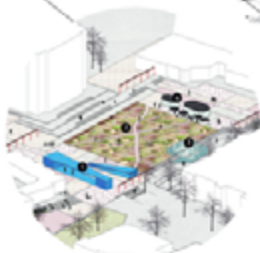
Проектът включва развитието на паркинга до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ГРАДИНКА УЛ. НЕЗАВИСИМОСТ
 Проектът показва развитието на градинката до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.
 1. Благоустрояване
 2. Зелени площи

ПЛОЩАД БОРИС III
 Проектът показва развитието на площада до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.
 1. Благоустрояване
 2. Зелени площи

ПЛОЩАД ДЕМОКРАЦИЯ
 Проектът показва развитието на площада до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.
 1. Благоустрояване
 2. Зелени площи

АНТИЧНИ ОБЕКТИ
 Проектът показва развитието на античните обекти до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.
 1. Благоустрояване
 2. Зелени площи

МИКРОКЛИМАТ
 Проектът показва развитието на микроклимата до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ПОТОЦИ НА ДВИЖЕНИЕ И ПАРИРАНЕ
 Проектът показва развитието на потоците на движение и паркиране до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

НОВИ ОБЕМИ И ЕЛЕМЕНТИ
 Проектът показва развитието на новите обемни елементи до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ЕТАПНОСТ НА ИЗПЪЛНЕНИЕ
 Проектът показва развитието на етапността на изпълнение до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ЗОНА Б
 Проектът показва развитието на зона Б до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ЗОНА А
 Проектът показва развитието на зона А до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ЗОНА А
 Проектът показва развитието на зона А до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ЗОНА А
 Проектът показва развитието на зона А до булевард и включва благоустрояването и озеленяването на територията.

ЦЕНТРАЛНА ГРАДСКА ЧАСТ ДОБРИЧ

зона Б - генерален план и благоустройствени решения

генерален план зона Б

Съществуващо и проектирано общо съоръжение от тип „Солариум“ на „Добричград“ АД. Проектът за реконструкция, модернизация и разширяване на съоръжението е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД. Проектът за благоустройство на зоната е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД. Проектът за благоустройство на зоната е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД.

Изпълнение
 Изпълнението на всички мероприятия в зоната е изготвено от Проектна група „Добричград“ АД. Проектът за благоустройство на зоната е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД. Проектът за благоустройство на зоната е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД.

детски площадки
 Детските площадки са изготвени от Проектна група „Добричград“ АД. Проектът за благоустройство на зоната е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД. Проектът за благоустройство на зоната е изготвен от Проектна група „Добричград“ АД.

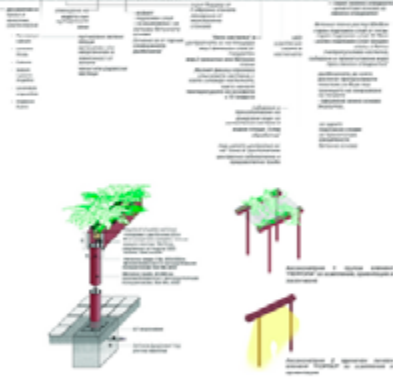
ЦЕНТРАЛНА ГРАДСКА ЧАСТ ДОБРИЧ

зона Б - фрагменти, детайли, водещи зони

Оваа слика ја прикажува централната градска зона во Добрич, каде се комбинираат современи архитектонски елементи со традиционални градски карактеристики. Присуството на фонтаната и пешачките патеки создаваат привлеклива средина за граѓаните.

Деталите на црвените метални структури се дизајнирани да бидат функционални и естетски пријатни. Тие не само дефинираат просторот, туку и служат како седишта и заштита од сонце.

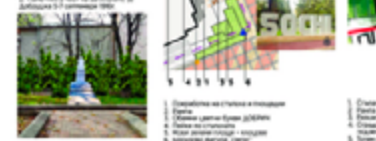
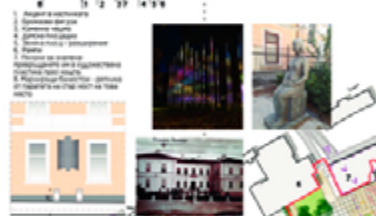
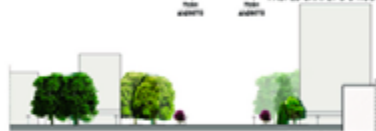

Сите детали се дизајнирани да бидат функционални и естетски пријатни. Тие не само дефинираат просторот, туку и служат како седишта и заштита од сонце.

ЦЯЛОСТНА КОНЦЕПЦИЯ ЗА РАЗВИТИЕ, БЛАГОУСТРОЙСТВО И ДИЗАЙН НА ЦЕНТРАЛНАТА ГРАДСКА ЧАСТ НА ГРАД ДОБИРИЧ И ИДЕЕН ПРОЕКТ ЗА БУЛ. 25-ТИ СЕПТЕМВРИ, ПЛ. ВЪЗРАЖДАНЕ И ПЛ. СВОБОДА

КОНЦЕПЦИЯ- ПРИЛОЖЕНИЕ

- ЛЕГЕНДА СТРАДИ**
1. Кв. „Добрич“
  2. Община Добрич
  3. Регулаторен дан
  4. Консервативен кв. „Добрич“
  5. Кв.Т и общинска „Доба Тоба“ и др.
  6. Двор на общината „Свети Йоан“
  7. Базилката „Свети Йоан“
  8. Народно читалище „Св. Кирил и Методий“

КОМПЮТЕНА БА ЗАДАЧАТА ИЛИ ПРОЕКТИВНО ОПИТИЕ НА РАБОДИТЕ ТИПОВЕ ГРАДСКИ ПРОСТРАНСТВА / ИМПРОВИЗАЦИЯ / ИМПРОВИЗИСТЕН

ГРУПА	КАТЕГОРИЯ	ОПИСАНИЕ	МАТЕРИАЛИ И ТЕХНОЛОГИИ	ЦВЕТОВА ПАЛИТРА	ВИЗУАЛИЗАЦИЯ
А	1	Пешеходна зона	Пешеходни пътеки, тротоари	Сиво, бяло	[Image]
	2	Зелена зона	Паркове, зелени острови	Зелено, черно	[Image]
	3	Транспортна зона	Улицни платна, булеварди	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	4	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]
B	5	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	6	Зелена зона	Паркове, зелени острови	Зелено, черно	[Image]
	7	Транспортна зона	Улицни платна, булеварди	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	8	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]
C	9	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	10	Зелена зона	Паркове, зелени острови	Зелено, черно	[Image]
	11	Транспортна зона	Улицни платна, булеварди	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	12	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]
D	13	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	14	Зелена зона	Паркове, зелени острови	Зелено, черно	[Image]
	15	Транспортна зона	Улицни платна, булеварди	Сиво, бяло, зелено	[Image]
	16	Зона за паркиране	Паркинги, места за паркиране	Сиво, бяло, зелено	[Image]

ПРИМЕРНА СЕРИЯ ЗА ВЪЛНОСТ НА ПОДМАТИНА БА ЗАСТРАВАЩИТЕ ДЪРЕТА

УЛИЦА	ВИД ДЪРЕ	ВИСОЧИНА	РАЗСТОЯНИЕ	ОПИСАНИЕ
БУЛ. 25-ТИ СЕПТЕМВРИ	1	2.5м	5м	Липа
	2	3.5м	7м	Явор
	3	4.5м	9м	Бряст
	4	5.5м	11м	Дъб
ПЛ. ВЪЗРАЖДАНЕ	5	2.5м	5м	Липа
	6	3.5м	7м	Явор
	7	4.5м	9м	Бряст
	8	5.5м	11м	Дъб
ПЛ. СВОБОДА	9	2.5м	5м	Липа
	10	3.5м	7м	Явор
	11	4.5м	9м	Бряст
	12	5.5м	11м	Дъб

„ТЪМНАТА РАБОТА“ ИЛИ НА ВИДИ 4

„ПРЕХОДНА ОБЛАСТ ЗОНА 4“

„ПЛАНИРАНЕ ПРЯКО ПРЪД СТРОИТЕЛНИТЕ РАБОТИ“

„ОТКАСОВИТЕ РАБОТИ“

„ПРИМЕРИ ОТ ДОБРИ ПРАКТИКИ“

ИДЕЕН ПРОЕКТ - ФРАГМЕНТИ И ДЕТАЙЛИ

ФРАГМЕНТИ ОТ ФОНТАНИ ПЛ. „СВОБОДА“ И ПЛ. „ВЪЗРАЖДАНЕ“

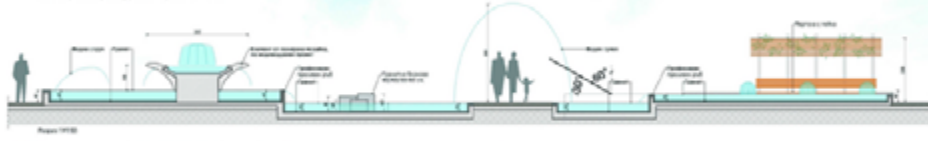

НОВИ ФОНТАНИ И ВОДНИ ПЛОЩИ

Концепцията за фонтаните на пл. „СВОБОДА“ е базирана на идеята за воден център, който да служи за място за социализация и рекреация. Проектът включва няколко водни басейна, които са свързани помежду си чрез водопроводна мрежа. Водата е подавана от подземни резервоари, оборудвани с филтриращи системи, които гарантират високо качество на водата.

ПЛ. ВЪЗРАЖДАНЕ

Пл. „ВЪЗРАЖДАНЕ“ е проектирано като място за социализация и рекреация. Проектът включва няколко водни басейна, които са свързани помежду си чрез водопроводна мрежа. Водата е подавана от подземни резервоари, оборудвани с филтриращи системи, които гарантират високо качество на водата.

- Легенда:**
- 1. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 2. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 3. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 4. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 5. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 6. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 7. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 8. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 9. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 10. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 11. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 12. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 13. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 14. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 15. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 16. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 17. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 18. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 19. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)
  - 20. Базейн за детски басейн (0,5х0,5 м)

МАТЕРИАЛИ: Използват се различни материали за облицовка на басейните и околната среда. Проектът е разработен с оглед на безопасността и здравето на хората, които ще използват басейните.

МАТЕРИАЛИ: Използват се различни материали за облицовка на басейните и околната среда. Проектът е разработен с оглед на безопасността и здравето на хората, които ще използват басейните.

ЗА ПЛЕНЕРА „АРТ ЗОНА ХАСКОВО“

Нина Танчева

Откритите пространства са обществени зони с различни функционални и културни аспекти. Те имат основни предимства като активни зони, с добавена растителност и водни елементи, за отдых и забавления, които дават усещане за по-малко изолация и повече въображение. Откритите пространства са и естествена вентилация на градската среда, което спомага за оптимизиране на климата в градовете.

През 2022 г. САБ – Дружество Хасково, КАБ – Регионална колегия Хасково, с активната подкрепа на Община Хасково, организираха и проведоха Пленер АРТ ЗОНА ХАСКОВО за идеен проект за архитектурно и художествено оформяне на мястото на Покрития книжен базар в центъра на град Хасково.

В пешеходната зона в центъра на гр. Хасково се намира построеният през 2004 г. т.нар.

Покрит книжен базар на площ 356 кв. м, заобиколен от три страни от пешеходни улици с интензивен поток от хора, а като гръб е висока сляпа фасада на бивше кино с каменна облицовка с фигури и 4 търговски обекта, свързани с нея. Главният пешеходен поток е по алеята на север, която е част от групов паметник на културата от местно значение – Стара търговска структура „Чаршията“.

Но това ценно пространство пустее под поликарбонатно покритие върху метална конструкция и не се използва по първоначална идея за продажба на книги, картини и др. Вместо това виждаме няколко дузини детски играчки, разположени директно върху плочките на земята, а почти цялата площ е заета от празни метални маси. Най-общо казано, пространството няма естетичен вид, не привлича пешеходния поток и променя негативно климата под покритието.

Целта на пленера е да представи на обществеността на град Хасково най-добрите архитектурни идеи и пространствени визии за реализиране на Арт зона в пешеходния център на града с акцент върху иновациите в дизайна и устойчивата архитектура, както и да попомогне взаимодействието между архитектурната общност и Община Хасково за изпълнение на стратегическите общински планове и програми за устойчиво градско развитие.

Заданието

Предоставя пълна творческа свобода на участниците в пространственото оформление на мястото на съществуващия Покрит книжен базар и превръщането му в Арт зона без ограничения в избора на концепция за преоформлението му или концепция за изцяло ново архитектурно решение.

Покрит книжен базар в Хасково - съществуващо положение / Covered book bazaar in Haskovo - existing situation

Конкурсните проекти трябва да предложат оригинална и работеща идея за пространствената зона с преливащи функции, която да допринесе за обогатяване визията и съдържанието на централната пешеходна градска зона и обогатявайки я градоустройствено и естетически.

Да създадат пространство за споделяне на артистичен талант и творческо вдъхновение, място за опознаване и съпричастност към света на различните видове изкуства, които да я превърнат в любимо място с притегателна сила и облик.

Да организират място за отмора, срещи и ср. и като разширение на пешеходната зона на града по време без мероприятия. Да предвигят, по преценка на авторите, декоративни и художествени акценти, цветово решение, мултимедия и гр.

Проектът следва да кореспондира и да се вписва хармонично в околната среда на алеите и сградите около тях, като представи вижданията на автора за намеса по отношение на архитектура, конструкция и благоустройство на територията на зоната. Да осигурява възможност за лесно трансформиране на пространството за различни видове дейност на открито, като например: артистични ателиета за деца, художествени изложби и инсталации, камерни музикални концерти, театрални, танцови и гр. представления, срещи с автори, представяне на книжни издателства, на занаятчийски изделия, възможност за светлинно шоу, музикално оформление и други, свързани с културната програма на града.

Критериите

1. Архитектурните качества на проекта: оригинална концепция, организация на пространствата, използвани материали, роля на светлина, цвят и гр.
2. Функционалност на пространствата, лесна трансформация между функциите при извършване на дейности и през времето без дейност.
3. Хармонично вписване в средата и отношението към сгради и пешеходни пространства.
4. Комфорт и иновативност на решенията.
5. Екологичност на решението и на използваните

материали, лесна поддръжка.

Журието

Председател: проф. г-р арх. Тодор Булев, председател на УС на САБ, и членове – арх. Владимир Милков, председател на УС на КАБ, арх. Константин Димов, член на УС на КАБ, арх. Веселин Серкеджиев, член на УС на САБ, арх. Десислава Стоянова, съосновател на архитектурно студио „Мото“, арх. Делчо Делчев, съосновател на Сдружение „Трансформатори“, арх. Тодор Грозев, главен архитект на Община Хасково

На 5 август 2022 г. беше официално обявен пленерът на сайта на САБ, КАБ и Община Хасково. Участваха 6 проекта: арх. Георги Тангарджиев, арх. Стойчо Добрев, Студио „Нага“ (арх. Три такова, арх. Събев и к.арх. Мирчева), арх. Манол Манолов, арх. Михаил Дянков и арх. Минчо Стоянов.

На 8 октомври 2022 г. в зала „Хасково“ на Община Хасково участниците докладваха своите проекти пред журието, представители на медиите и културната общност.

След обстойно запознаване и дебати журието класира проектите: първо място – студио „Нага“, второ място – арх. Манол Манолов и трето място – арх. Михаил Дянков.

Оценявайки качествата на първопремираните проекти, журието единодушно реши те да се доразработят, доразвият и представят отново за допълнително разглеждане.

На 2 декември бяха представени окончателните идейни проекти. След дълъг и оспорван дебат журието класира трите проекта отново в същия ред.

В разговор на журието с кмета на гр. Хасково г-н Станислав Дечев се стигна до решение: два проекта, съответно на студио „Нага“ и на арх. Манол Манолов, да бъдат изложени в сградата на Община Хасково и след обсъждане и гласуване от граждани, артистичните общности и общинските структури в град Хасково да се избере проектът, който ще се реализира.

За проектите

Идейният проект на студио „Нага“ представя визуално преливащо площадно пространство, което грабва със своята органичност. Предлага

студио „Haga“ – макет studio Nada - model

студио „Haga“ – Визуализация studio Nada- visualization

арх. Манол Манолов - Визуализация1 / arch. M. Manolov - visualization1

арх. Манол Манолов - Визуализация2 / arch. M. Manolov - visualization2

арх. Михаил Дянков - Визуализация1/arch. M. Dyankov visualization1

арх. Михаил Дянков - Визуализация2/arch. M. Dyankov visualization2

га гъвкавост в промяната на начина на ползване в течение на времето, лесно обособяване на отделни кътове и зони, които могат да бъдат монтирани, размествани и премахвани, а паната, окачени между металните пилони, дават своеобразен „гръб“ за изложби на картини и табла, както и сглобяем екран превръща зоната в кино на открито или сцена за лекции, презентации, представления, литературни четения, камерни концерти, изява на улични музиканти и др. Пилоните, погредени в кръг, заграждат по-малко, частно пространство за провеждане на различни видове ателиета, кръгове за споделяне и събеседване, четене на поезия, йога практики, демонстрации и др. При липса на събития пространството предлага кътове за сягане и срещи, за малки изяви, като запазва своята цялостност и атрактивен дизайн и обособява привлекателно площадно пространство. Наличието на сух фонтан е допълнителен позитив за функционалността и притегателната сила на мястото. Разпределението на колоните отговаря на сценариите за използване, но гъстотата им поражда въпрос дали отговаря на мащаба на зоната.

Изборът на интензивен червен цвят е в унисон с концепцията на авторите за символична връзка с бившето кино и червения килим като съвременна емблема на киното, но едва ли помага на климата в пространството с малко растителност и малки тенти за засенчване.

Идейният проект на арх. Манол Манолов представя визуално линейно насочено пространство, преливащо в кръгла сцена. Впечатлява сценарият, при който, преминавайки покрай изложбените пана, потокът от хора достига акцента в него, т.е. сцената.

Запазването на съществуващата метална структура от колони и греди създава основа за многостранно използване чрез окачване и погреджане на различни съпътстващи атрибути за различни видове изложби. Решението предлага ясно функционално разделение и с акцент върху провеждането на мероприятия, свързани с изложби, сценични изкуства или дискусии от различен характер. С частично покритие с пергола с озеленяване и пълно покритие над сцената върху запазената метална структура от колони. Предвидена е растителност и мал-

ка чешма за подобряване на климата на пространството.

Под въпрос е запазването на 10 см подиум, както и ограждането на сцената от юг поставят, които отделят пространството от пешеходната зона и частично възпрепятстват свободното и разнообразно движение на хората в пешеходния поток.

Идейният проект на арх. Михаил Дянков грабва с визия с модерна насоченост чрез използване на мултимедия.

По отношение и на трите проекта липсваха идеи за използване на впечатляващата сяпа фасада на бившето кино, например за 3Д мапинг.

Изключително много благодаря на журито за професионалната работа по време на двете журирования за характеристиките на проектите и на вдъхновената и креативна работа (по проектите) на всички участници в пленера.

Искам да подчертая пълната подкрепа (включително финансова) и ангажираност: на Община Хасково в лицето на кмета на Хасково г-н Станислав Дечеv, на УС на САБ и арх. Тодор Булев, който инициира идеята за пленера в неформална среща-разговор с архитекти от Хасково, и на УС на КАБ и арх. Владимир Милков.

Изграждането на АРТ ЗОНА ХАСКОВО с характер на открито площадно пространство с културни аспекти, чиито естествени граници са фронтовете на околното застрояване, би станало катализатор за обогатяване живота в квартала, който е част от груповия паметник на културата „Чаршия“, архитектурно-художественото му оформяне и превръщането му в Арт квартал, обединяващ минало и бъдеще.

Позитивната и професионална атмосфера с много дискусии, която излъчи при провеждането си пленера Арт зона Хасково показва категорично необходимостта от архитектурни курсове, които повдигат дискусийни въпроси от функционално и естетическо ниво (в това число управление, разнообразие, околна среда, усещане за място, икономичност) в развитието на градската среда и ги решават успешно.

FOR THE PLENAIR ART ZONE HASKOVO

arch. Nina Tancheva

Open spaces are public areas with different functional and cultural aspects. They have main advantages as active areas, with added vegetation and water features, for recreation and entertainment, giving a feeling of less isolation and more imagination. Open spaces are also natural ventilation of the urban environment, which helps optimize the climate in cities.

In 2022 SAB - Society Haskovo, KAB - Haskovo Regional Collegium with the active support of the Haskovo Municipality, organized and held the Plein air ART ZONE HASKOVO for a conceptual project for the architectural and artistic design of the site of the Covered Book Bazaar in the center of the city of Haskovo.

The assignment

It provides complete creative freedom to the participants in the spatial design of the site of the existing Covered Book Bazaar and its transformation into an Art Zone without restrictions in choosing a concept for its reshaping or a concept for a completely new architectural solution.

The competition projects must propose an original and workable idea for the spatial area with overflowing functions, contributing to enrich the vision and content of the central pedestrian urban area, and enriching it urbanistically and aesthetically.

To create a space for sharing artistic talent and creative inspiration, a place to get to explore and empathize with the world of different types of arts, to turn it into a favorite place with attractive power and appearance.

The criteria

1. The architectural qualities of the project: original concept, organization of spaces, materials used, role of light, color, etc.
2. Functionality of the spaces, easy transformation between the functions when performing activities and during the time without activity.
3. Harmonious fit in the environment and the relationship to buildings and pedestrian spaces.
4. Comfort and innovative solutions.
5. Environmental friendliness of the solution and the materials used, easy maintenance.

On October 8, 2022, in the Haskovo Hall of the Haskovo Municipality, the participants reported their projects to the jury, representatives of the media and the cultural community.

After extensive introductions and debates, the jury ranked the projects: First place – Nada studio, second place – arch. Manol Manolov and third place - arch. Mikhail Dyankov.

Evaluating the qualities of the first-prized projects, the jury unanimously decided that they should be further elaborate, further developed and presented again for further consideration.

On December 2, the final conceptual design were presented. After a long and contested debate, the jury ranked the three projects again in the same order.

In a conversation of the jury with the mayor of the town of Haskovo, Mr. Stanislav Dechev, a decision was reached: two projects, respectively of studio Nada and arch. Manol Manolov, to be exhibited in the Haskovo Municipality building and after discussion and voting by citizens, artistic communities and municipal structures in the city of Haskovo, to choose the project that will be realized.

About the projects

The conceptual project of Studio Nada presents a visually overflowing square space that captivates with its organicity. It offers flexibility in changing the way of use over time, easy separation of individual corners and areas.

The conceptual project of arch. Manol Manolov presents a visual linear directed space flowing into a circular scene. Impressive scenario, where passing by the exhibition panels, the flow of people reaches the accent in it, i.e. the scene.

Many thanks to the jury for their professional work during the two juries, for the characteristics of the projects, and to the inspired and creative work /on the projects/ of all the participants in the plein air.

I would like to emphasize the full support /including financial/ and commitment: of the Municipality of Haskovo in the person of the Mayor of Haskovo - Mr. Stanislav Dechev, the Board of SAB and Arch. Todor Bulev, who initiated the idea for the plein air in an informal meeting-conversation with architects from Haskovo, and the Board of the KAB and arch. Vladimir Milkov.

The construction of the HASKOVO ART ZONE with the character of an open square space with cultural aspects, whose natural boundaries are the fronts of the surrounding development, would become a catalyst for enriching life in the neighborhood, which is part of the group cultural monument "Bazaar", its architectural and artistic design and transformation into an Art District, uniting past and future.

The positive and professional atmosphere with a lot of discussions that radiated during the plein air Art Zone Haskovo event clearly showed the need for architectural competitions that raise discussion questions from a functional and aesthetic level /including management, diversity, environment, sense of place, economy/ in the development of the urban environment, and solve them successfully.

GOLDEN CUBES AWARDS 2020/2023 РАБОТНА ПРОГРАМА „АРХИТЕКТУРА И ДЕЦА“ КЪМ МЕЖДУНАРОДНИЯ СЪЮЗ НА АРХИТЕКТИТЕ (МСА)

Магдалина Ръжева

Арх. Магдалина Ръжева има магистърски степени по „Архитектура“ и „Архитектурна теория и критика“ от Университета по архитектура строителство и геодезия. Ръководи собствено архитектурно студио „Арх Поинт“ в София. През 2011 г. тя е съосновател и председател на „Детска архитектурна работилница“ – сдружение с нестопанска цел, което има за цел да вдъхнови и емоционално да ангажира децата в дейности свързани с архитектурата. Представител на Съюза на архитектите в България в работната програма на Международния съюз на архитектите „Архитектура и деца“ от 2014 г. „Детска архитектурна работилница“ е носител на награда на МСА в конкурса „Golden cubes awards“ през 2014 г.

UIA Architecture & Children Golden Cubes Awards са основани в чест на хората и организациите, които помагат на децата и младите хора да разберат архитектурата. Наградите се организират на всеки три години от работна програма „Архитектура и деца“ към МСА. Основната цел е да бъдат открити, насърчени и подкрепени частни лица и организации, които поставят основите на ранната архитектурна култура и помагат на децата и младите хора да разберат архитектурния гизайн и процесите, чрез които се оформя нашата околна среда.

Наградите протичат в два кръга – национален и международен, и са разделени в четири категории – училища, организации, печатна медия и аудио-визуална медия.

За поредна година Съюзът на архитектите в България, който е българската организация представител в Международния съюз на архитектите, проведе националната селекция за конкурса Golden Cubes Awards. В началото на март жури в състав: председател проф. г-р арх. Тодор Булев, арх. Магдалина Ръжева – представител на САБ в работната група на МСА „Архитектура и деца“, арх. Веселин Алексиев, Боряна

Зафирова – педагог и Рагостина Попова – медиен специалист се събра, за да оцени най-добрите български проекти и да номинира по един във всяка от постъпилите категории. Журито беше впечатлено от разнообразните дейности и творчески подход, които проектите демонстрираха. Отчетено беше влиянието на ковид пандемията през последните няколко години, което неминуемо е затруднило организациите при работата им с деца.

След внимателно запознаване и обсъждане на съдържанието на отделните участия бяха избрани да продължат в международната фаза на конкурса и да бъдат включени в изложбата на работната програма на МСА „Архитектура & Деца“ по време на конгреса на МСА в Копенхаген, юли 2023 г., следните проекти:

Категория „Училища“

Име на проекта: „Трансформация на изоставено пространство в „Къща за игра“ или Как децата да научат какво е архитектурен план?“, училище, ЧНУ „Селестен Френе“, гр. Бургас

Екип: арх. Десислава Стоянова, арх. Елисавета Чакърова, Христина Карабелова (учител), Цвете

мелина Негелчева (учител) и родителите Мая Богомилова, Мария Байчева, Елена Панайотова, Ивелин Атанасов.

Кратко описание на проекта: Представеният образователен модул е част от годишния учебен план по архитектура на училище „Селестен Френе“ в Бургас. Основната цел е да създаде в децата нагласата, че могат да бъдат отговорни и активни участници в подобряване на средата си на живот. Допълнителни цели са запознаването на децата с основни архитектурни понятия като план и мащаб, трениране на абстрактното им и пространствено мислене, развиване на креативност, умения за работа в екип и умения за самоорганизация. Използваните образователни методи са проблемно базирано обучение, учене чрез преживяване и мултидисциплинарност. В рамките на няколко занимания децата откриват сами значенията на понятията „архитектурен план“ и „мащаб“, изрисуват площадка (основа) от изоставена сграда, така че да се преобрази в изградено пространство със свободен достъп на деца, декорирано като жилище с отделни стаи и обзавеждане.

Категория „Организации“

Име на проекта: „Децата на Варуша Юз“, VT Ивентс, гр. Велико Търново

Екип: арх. Силвия Нешкова, арх. Дарина Стаматова, Мая Иванова, Снежана Михайлова, Катерина Милушева (учител)

Кратко описание на проекта: „Децата на Варуша Юз“ е една от доброволческите инициати-

ви, възникнали по време на проекта „Отворен град“, който се фокусира върху формирането на силна общност и активизиране на социалния и културен живот във великотърновския исторически квартал Варуша Юз. Инициативата стартира през пролетта на 2022 г. с поредица от 3 архитектурни работилници за 5-7 клас на местното малцинствено училище. По-късно е инициатирано събитие с алтернативен подход към децата от квартала и се провежда работилницата „Мечта за Варуша Юз“, която е част от пилотния обществен фестивал „48 часа Варуша Юз“. Семинарът е воден от местни архитекти, дизайнери и художници, вдъхновени от методите на учене чрез преживяване, създаване на място чрез временни интервенции и въвлечане на деца в решаването на градски проблеми.

Журито остана впечатлено и оцени усилията на двете проекта в категория „Организации“, които не бяха номинирани, но имат потенциал да бъдат развити и да участват в следващото издание на конкурса:

- „Архитектурни ателиета за деца“, Стара Загора, Nebula Coworking Space – арх. Михаела Захариева, Силяна Божилова, Костадин Капсзоз, Александра Цветкова

- „T.I.S.I. Temporary Interventions for Sustainable Impact“, Варна, Ре-аниматори – арх. Чавгара Николова, арх. Константин Димов и арх. Невена Вълчева, Силвия Чакърлова (урбанист), Нурхаб Реджеб (урбанист), Камен Стоянов (художник), Катарина Свобода (художник) и Ивелина Иванова (художник), Роберт Баръмов (куратор)

GOLDEN CUBES AWARDS 2020/2023 UIA ARCHITECTURE AND CHILDREN WORK PROGRAM

arch. Magdalena Razheva

The UIA Architecture & Children Golden Cubes Awards were founded to honor the people and organizations that help children and young people understand architecture. The awards are organized every three years by the "Architecture and Children" work program at the UIA. The main aim is to discover, encourage and support individuals and organizations that lay the foundations of early architectural culture and help children and young people understand architectural design and the processes by which our environment is shaped. The "Union of Architects in Bulgaria", which is the Bulgarian organization - representative in the International Union of Architects, held the national selection for the Golden Cubes Awards. The members of the jury - chairman Prof. Dr. Todor Bulev, arch. Magdalena Razheva - representative of the SAB in the working group of the MCA "Architecture and Children", arch. Vesselin Alexiev, Boryana Zafirova - pedagogue and Radostina Popova - media specialist chose to continue in the international phase of the Awards and to be included in the exhibition of the UIA WP "Architecture & Children" during the UIA congress in Copenhagen, July 2023, the following projects:

Category "Schools" - TRANSFORMING AN ABANDONED PLACE INTO A „HOUSE“ PLAYGROUND AND LEARNING WHAT IS „AN ARCHITECTURAL PLAN“, "Celesten Frene" school, Burgas

Category "Organizations" - "CHILDREN OF VARUSHA SOUTH", VT Events, Veliko Tarnovo

Победител в категория „Училища“ – Трансформация на изоставено пространство
 В „Къща за игра“, ЧНУ „Селестен Френе“, гр. Бургас
 Winner in the „Schools“ category - „Transforming an abandoned place into
 a „House playground“, „Celesten Frene“ school, Burgas

Победител в категория „Организации“ - „Деца на Варуша юг“, гр. Велико Търново
 Winner in the „Organizations“ category - „Children of Varusha South“, Veliko Tarnovo

„Архитектурни ателиета за деца“, Стара Загора / „Architectural Atelier for children“, Stara Zagora

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ

проф. арх. Тодор Кръстев, г. а. н.
г-р арх. Ирена Спиридонова
арх. Дима Иванова

Тодор Булев
АРХИТЕКТУРНОТО
ФОРМООБРАЗУВАНЕ

Тодор Булев
ЛАНДШАФТНА
АРХИТЕКТУРА

Ландшафтна архитектура

Ландшафтна архитектура на паркове

Тодор Булев
СЪВРЕМЕНА
АРХИТЕКТУРА

Aesthetics of architecture

ТОДОР БУЛЕВ

ЕСТЕТИКА
НА
АРХИТЕКТУРАТА

TODOR BOULEV

БУЛАРХАРТ

ТОДОР БУЛЕВ
ЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТО
СОФИЯ

БУЛАРХАРТ 2018

ТОДОР БУЛЕВ
И ИЗКУСТВОТО

ЗА ЕСТЕТИКАТА НА АРХИТЕКТУРАТА И НОВАТА КНИГА НА ПРОФ. Д-Р АРХ. ТОДОР БУЛЕВ

Тодор Кръстев

Проф. арх. Тодор Кръстев, г. а. н., София. Професор по Опазване на културното наследство в Университета по архитектура, строителство и геодезия (София). Почетен член на Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места - ИКОМОС и почетен председател на ИКОМОС/България. Член на Академия ИКОМОС. Експерт на ЮНЕСКО и ИКОМОС за Световното наследство с мисии за оценка и мониторинг във Франция (Папския дворец в Авиньон, Историческия център на Лион), Германия (Музеен остров в Берлин), Унгария (Авеню Андраши), Русия (Московски Кремъл, Санкт Петербург, Соловецки архипелаг, Ферапонтов манастир, Ярославл), Украйна (Київ, Львов), Албания (Берат), Черна гора (Котор), Босна и Херцеговина и др. Автор на многобройни архитектурни и урбанистични проекти и публикации в България и в чужбина. Лауреат на международни и национални архитектурни конкурси.

Обект на внимание е книгата на проф. д-р арх. Тодор Булев „Естетика на архитектурата“. Веднага трябва да кажем, че тя представлява само част от неговата мащабна изследователска стратегия, недостатъчно позната на публиката. Книгата е своеобразен синтез на вече публикуваните „Пет книги за изкуството архитектура“ в периода 2015-2020 (петата от тях включва три тома), с общ обем от около 3000 страници. Скромните и делови издания, без показан полиграфски лукс, ясно говорят, че те нямат представителна функция, а отговарят по-скоро на силна вътрешна необходимост. Но как да си обясним тази забележителна научна последователност и изследователска енергия, концентрирани върху един централен научен обект – изкуството архитектура?

Едно възможно обяснение се крие във факта, че изследването на този обект представлява лайтмотив на целия професионален живот на проф. Булев. Началото е поставено с дисертационния му труд „Художествени проблеми, свързани с формиране на градовете и селата в България“ (Москва, 1973). През 70-те години бях пряк свидетел на неговите упорити иновативни проучвания върху естетическите характеристики на най-високите пространствени равнища (ЕТУП на НРБ, НИПИТУ). По-късно след-

ват публикациите „Естетически проблеми на съвременния град“ (1982) и др., както и серия от териториално-устройствени, урбанистични и архитектурни проекти, илюстриращи научните му пристрастия. Друго обяснение е, че тези пристрастия са формирани от неговата професионална ерудиция, широката му научна осведоменост, силното му любопитство към други полета на познанието.

Има и още едно обяснение – характерът на Тодор Булев (доколкото го познавам), неговия неистов, задъхан, нетърпелив стремеж бързо да обхване – вербално и графично, обекта на изследване в цялата му непостижима широта, да изясни всичко, да не пропусне главното, да потърси отговори в други науки, като пресече храбро междинните полета между тях. В това отношение виждам определена аналогия между научния му подход и проектантските му визии за градове и сгради – също толкова свободни, необременени и спонтанни. Приемам, че този изследователски и творчески темперамент е важен за бързо обхващане на всички страни на едно обширно и сложно цяло. Същевременно съзнавам, че той носи и определени рискове: за пропускане на някои проблеми в дълбочина, за известна схематичност и умозрителност, а също и за твърде комплициран речник, в стре-

межа да се пренесат подходи и понятия от други науки в полето на архитектурата. Някъде това става за сметка на комуникативността на текста, като на отделни места рискува да го направи непроницаем за една по-широка публика. Това особено се отнася до синтезния финален продукт „Естетика на архитектурата“, където посланията от предишните пет книги са силно компресирани. Ако мога така да се изразя, тази книга представлява „концентрат с висок градус“, който може би е по-добре да се използва като дижестив, отколкото като аперитив (по известната френска, но не и българска формула).

От друга страна, именно този характер и подход на автора му е позволил да направи някои важни прозрения, успешно проникващи в сърцевината на интегралния феномен Архитектура. Той ги нарича „опорни точки“ на своята научна конструкция, но това са също и опорни точки на неговите вътрешни убеждения. Ето някои от тях.

- Преди всичко авторът е убеден, че за изучаването на едно сложно и противоречиво явление като архитектурата трябва да бъде

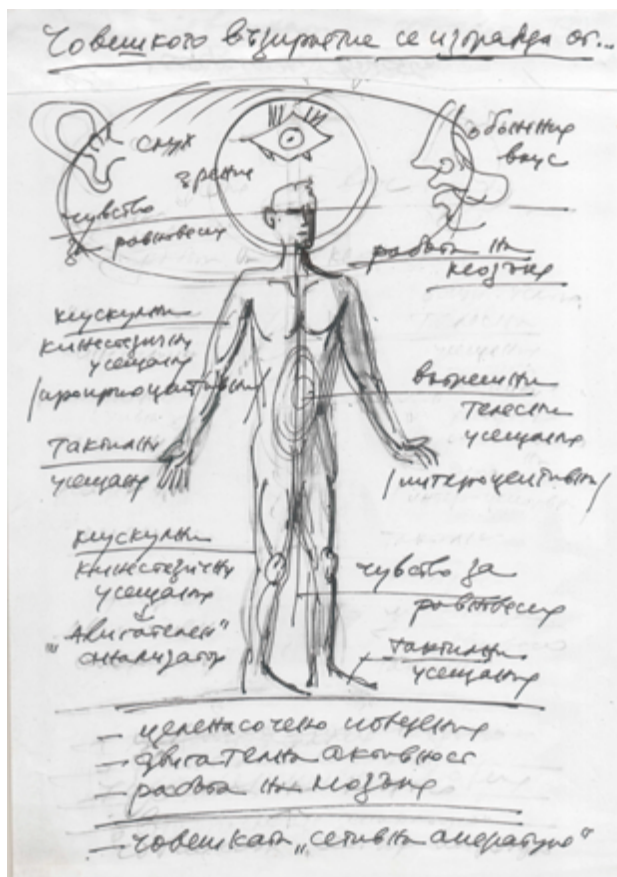
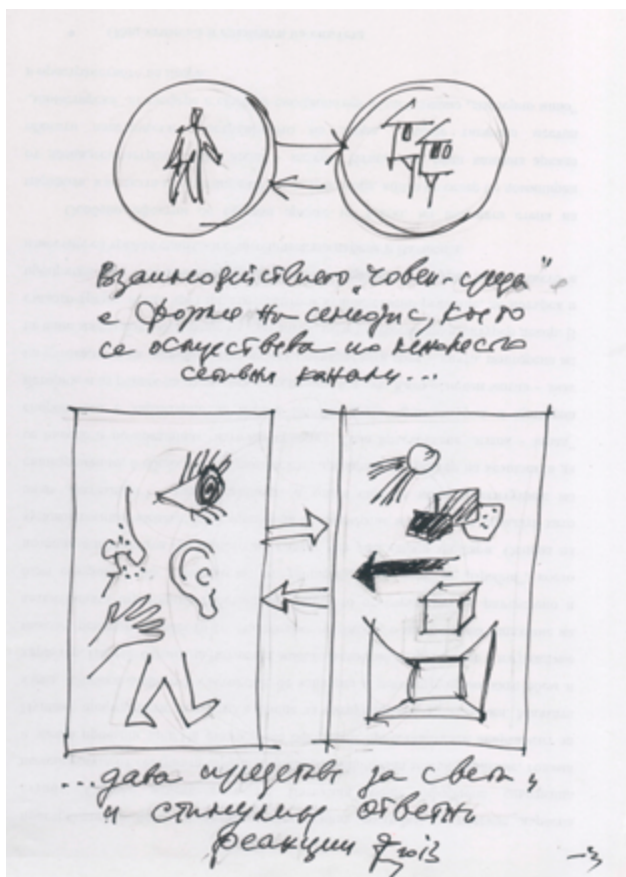
прилаган системно-структурен, холистичен – цялостен, интегрален подход. За него това е много важно условие. И е прав.

- Заслужава внимание генералното убеждение на автора, че чрез архитектурата човек твори красота в борба с хаоса, че архитектурата е художествено творчество от особен тип. Той настоява за чистота на понятието „архитектура“ – за него „грозна архитектура“ е оксиморон, това просто не е архитектура. Архитектура е само това, което ражда красота.

- На тази база авторът приема с основание, че естетиката на архитектурата представлява единство, баланс между форма и съдържание. При това в основата на архитектурното съдържание е комплекс от обществено значими ценности – материални и духовни, съдържанието е „ценностно ориентирано“. В случая използваният аксиологичен подход е напълно уместен.

- Това го води към много важния извод, че архитектура не е само сградата и комплексът от сгради. Архитектура могат да бъдат

Авторски скици на арх. Т. Булев от книгата „Естетика на архитектурата“.

всички пространствени нива – селището, територията, ландшафтът. Нарича ги „макרוструктурни обекти“, подлежащи на естетическа организация.

- В този смисъл авторът разглежда архитектурата като универсален модел, който оказва влияние върху всички дейности, професии и продукти, участващи в изграждането на средата. Архитектурната среда е в състояние да интегрира различни творчески изяви. Това определя съвременната роля на архитекта като главен координатор в организацията на средата.

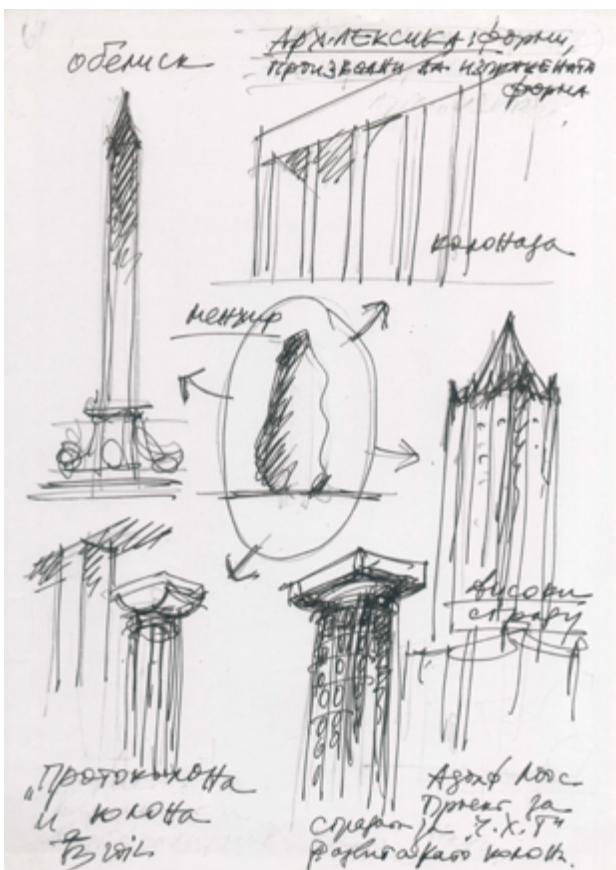
- Особено ценно е приложението на семиотичен подход, който изяснява изискването за комуникативност на архитектурата и нейния художествен език. Анализирайки структурата на езика (фонетика, лексика, синтактика, семантика и прагматика), авторът изследва динамиката в развитието на архитектурния процес. Според него, за да се реализира комуникативността на архитектурата, необходима е обществено формирана „естетическа парадигма“ (определена като „устойчива общност от първични естетически нагласи“), както и

споделени от твореца и обществото „естетически идеали“ („свкупност от представи за красота“). Това би осигурило „обща кодове“, „обща вектори на обществено ценното“ – общи между посланието и възприемащите, между архитект и потребител, за да могат те да се срещнат в мечтаната от проф. Булев „естетическа ситуация“.

- И тук според автора идва ролята на архитектурната наука, за да подпомогне реалното архитектурно развитие, като обоснове и дефинира тези „вектори“ и ги внуши на обществото. Със своята научна стратегия проф. Булев успешно се стреми да направи именно това.

Впрочем виждаме същия стремеж и при групи съвременни български автори, също вперили поглед в Архитектурата.

Например проф. г-р арх. Георги Станишев изследва различните страни на феномена архитектура с особено внимание върху неговите непознати области, гранични с групи дисциплини. В книгата му „Архитектурни теории в монолози 1985-2015“ забелязваме аналогични

„вектори“ в монолитите на световни архитектурни мислители. В монографията му „Архитектурна теория и критика“ архитектурата също се разглежда от ъглите на различни изследователски полета: философия, социология, културология, архитектурна практика и гр. Много интересен е и неговият принос относно взаимоотношенията между център и периферия, между глобалното и локалното в общия архитектурен контекст (проф. Булев също засяга тези въпроси, без да се позовава на груги автори. Впрочем Г. Станишев не фигурира в неговата библиография).

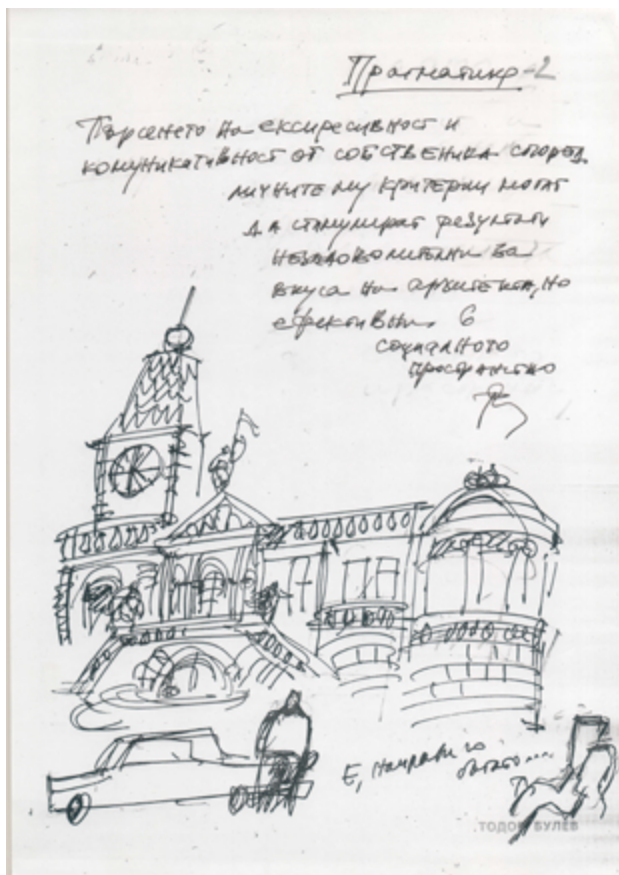
От своя страна, проф. г-р арх. Бойко Кадинов също работи за реабилитирането на субективното индивидуално архитектурно послание на уникалния творчески акт, за да бъде осъзната иманентната същност на архитектурата и нейната принадлежност към изкуствата. Той предлага архитектурата да надхвърля своите собствени граници, да осъществява „трансгресии“ към други творчески области, особено към груги изкуства (Б. Кадинов също не фигурира в библиографията).

Ще си позволя да спомена и своя собствен опит

от 1979 (след активен период на проектиране в Районна проектантска организация Бургас) – опит да си обясня феномена архитектура именно като особен вид изкуство. Тогава избрах груг, по-различен път – чрез същността, структурата, психологията на архитектурното творчество, и продължавам да вървя по този път.

Проф. Булев споменава и груги български автори, които са работили или работят в полето на архитектурната теория: Иван Попов, Рашел Ангелова, Методи Класанов, Елена Христова, Георги Папагалов, Стефан Попов, Добринна Желева, Благовест Вълков. Всички те представят различни гледни точки, но всички признават същността на архитектурата като изкуство, с груги думи, споделят повече или по-малко въпросните „общии вектори“.

Можем да се запитаме: защо тогава днес у нас, при тази масирана научна защита, архитектурата има незавиден статут на безличен посредник в инвестиционния процес, на техническа дейност или просто на бизнес, твърде далече от изкуството, без особен обществен престиж? Защо липсва институция, която да

защитава същността на архитектурата като изкуство (ще се съгласим, че такава не е нито МРРБ, нито Министерството на културата). Защо липсват Национална програма и Закон, които ясно да дефинират нейната принадлежност към културата?

Проф. Булев в края на своята книга предлага известни обяснения на този парадокс, свързани с действието на актуални фактори с обективен характер като глобализацията, днешната хаотична множественост на творческите подходи, обръкващата липса на еднородност в архитектурното мислене и поведение, липсата на единни естетически стилове, канони и кодове, общи за твореца и за потребителя и пр. Всичко това безспорно затруднява комуникативността на архитектурата и допринася за неразбирането на нейната същност.

Има обаче и друго обяснение. Всеки автор днес, а и винаги досега, най-често дълбае в своето собствено изследователско поле, без особени контакти с останалите. Липсват трайни връзки между изследователите, липсва активен професионален дискурс, липсват изследователски мрежи, достатъчно силни и консол-

идирани, за да въздействат върху политики, законодателство, управление, както и върху медиите, общество, образование, архитектурна практика и критика. В този смисъл включването на други автори в една библиография трябва да оценяваме не само като въпрос на научна куртоазия, а и като подадена ръка към другите в мрежата.

При тази картина трудно можем да очакваме у нас в близко бъдеще документ като финландската Програма за политика в архитектурата, 1997, основана на трите класически стойности на архитектурата: полезно, устойчиво и красиво, както и на идеята, че „архитектурата е огледало на културата“.

Едва ли можем да очакваме скоро и български Закон за архитектурата, по подобие на френския Закон за свободата на архитектурата и културното наследство от 2016, както и на още по-стария, но действащ Закон за архитектурата от 1977, чийто член 1 гласи: „Архитектурата е израз на култура“.

Интересно кога ще видим техни български анализи?

АВТОРЪТ ЗА СВОЯТА КНИГА

Тази студия се основава на три мои оптимистични убеждения.

Първото – това е увереността ми, че човечеството е необходим връх в еволюцията на материята, затова то има своята роля в нейното развитие, по-точно своята антиентропийна мисия.

Второто – че естетическото усвояване, красотата са част от тази мисия, защото красотата е начин да разбираме и променяме света според нашите висши цели, според нашата човешка мярка; защото корените на красотата са дълбоко в същността на нещата като човешка и природна ценност. Когато Достоевски казва: „красотата ще спаси света“, той според мен има предвид именно ролята на тази дълбока връзка, благодарение на която красотата е израз не само на обществено и природно ценното (в развитието на обществото и природата), но и става необходим вектор в сътворяването на тези ценности.

Третото – че архитектурата има особена

роля за бъдещето на красотата, защото представлява универсален модел на естетически практики, главно в жизнената среда, но и не само в нея! Това е така, защото, чрез архитектурата, човек твори красотата, реално преобразува света и в същото време създава нова, сложна, паралелна духовна реалност, чрез многопластово въздействащия ни архитектурно-художествен език, способен да изрази в архитектурно-художествената творба богатство от ценности, мисли и емоции. Затова, и от утилитарната необходимост да има покрив над главата си, човекът създава изкуството-архитектура.

Да, съвременността е дълбоко противоречива, размиваща критериите за добро и зло, правилно и неправилно, красиво и грозно. Но ако тези граници и критерии изчезнат окончателно, ние ще загубим и човешкото в себе си, ще загубим ориентирите на развитието си.

Затова и светът трябва да спаси красотата. Опитам се да го обясня с тази книга и вярвам, че към тези мои убеждения няма да останат безразлични и моите читатели.

проф. д-р арх. Тодор Булев

ON THE AESTHETICS OF ARCHITECTURE AND THE NEW BOOK OF PROF. DR. ARCH. TODOR BOULEV

Prof. arch. Todor Krastev, D.Sc.

Prof. dr. arch. Todor Boulev is working on the aesthetical problems of architecture and environment from the beginning of his scientific and professional career. In the study "Aesthetics of architecture" are summarized many of his previous studies and, especially, the principles developed in his previous book in five volumes "The art of architecture" ("Essence", "Form", "Language", "Composition", "Practice"). Here, also, are examined the nature of architectural form, the feature of architectural impact and beauty in architecture, architectural language, composition and being. The author advocates the systemic approach to the architecture and the environment, the psychology of perception and the semiotic approach as a basis for the aesthetical impact of architecture. On these methodological foundations, the author considers the architectural approach as basic and universal for the various space complexes, but also manifests its diversity and specific expression in territories, landscapes, towns and cities, buildings, exterior and interior spaces. Finally, some observations on the development and artistic pursuits in contemporary architecture are formulated.

ARCH. TODOR BOULEV ABOUT HIS BOOK

Prof. arch. Todor Boulev, Ph.D.

"This study is based on three of my optimistic beliefs. First - this is my conviction that mankind is required peak in the evolution of matter, so it has a role in its development, particularly its anti-entropy mission. The second - that the aesthetic activities, the beauty are parts of this mission, because beauty is a way to understand and change the world, according to the human higher purposes, according to our human measure; because the roots of beauty are deeply in the nature of things, such as human and natural value. When Dostoevsky said: „Beauty will save the world“, it, in my opinion, must be understood, that beauty is not only an expression of social and natural values (in the development of society and nature), but also the vector, needed in the creation of these values. Third - that architecture has a particular role in the future of beauty because it is a universal model of aesthetic practices, mainly in the living environment, but not only there! This is because, through architecture, man creates beauty, actually transformed the world and at the same time creating new, complex, parallel spiritual reality through multi-impactive our architectural and artistic language capable to express in architectural work a wealth of values, thoughts and emotions. Therefore, from a utilitarian necessity to have a roof over his head, man creates the art of architecture. Yes, modernity is deeply contradictory, with fuzzy criteria of good and evil, right and wrong, beautiful and ugly. But if these limits and criteria disappear permanently, we shall lose and the human in ourself, we shall lose the milestones of development. Therefore, the world must rescue the beauty. I tried to explain in this book, and I believe that my beliefs to those ideas will not remain indifferent and my readers“.

ПАРАЛЕЛНИ РЕАЛНОСТИ ВЪВ ВИЗИЯТА НА ОБЩИТЕ ВХОДНИ ПРОСТРАНСТВА ПРИ МНОГОФАМИЛНИТЕ ЖИЛИЩНИ СГРАДИ В БЪЛГАРИЯ.

Ирена Спиридонова

Д-р арх. Ирена Спиридонова е родена в град София през 1975 г. Завършва второто си висше образование през 2005 г. в Архитектурен факултет на УАСГ – София, България. През 2008 г. започва работа като хоноруван асистент към катедра „Жилищни сгради“, Архитектурен факултет на УАСГ, както и в катедра ГИТА, Архитектурен факултет на ВСУ „Любен Каравелов“. През 2011 г. постъпва като редовен асистент в катедра ГИТА, Архитектурен факултет на ВСУ Любен Каравелов. През 2015г. защитава дисертация на тема „Жилищни комплекси от затворен тип“ в УАСГ, катедра „Жилищни сгради“. От същата година е главен асистент в Катедра ГИТА на ВСУ „Любен Каравелов“. През 2005 г. печели наградата на САБ за Дипломен проект: „Обновяване на жилищен квартал Западнен парк“ – град София“. Автор е на статии, публикувани в списание „Експозе“, Годишник на УАСГ и списание „Архитектура“. Водещ проектант на реализирани търговски и жилищни сгради, както и реализирани множество интериорни решения. Член е на КАБ с пълна проектантска правоспособност.

Входното пространство е носител на първото и най-непродубедено впечатление за сградата независимо дали тя е еднофамилна, многофамилна или обществена. Най-често възприемаме елементите от интериора на това пространство погсъзнателно. Влиянието, което те оказват, е свързано с първоначалното ни усещане за уют, лукс, а в някои случаи за бедност и мизерия.

Цветовете и материалите, които се използват при оформянето му, настилките и осветлението, чистотата, са част от предпоставките за това възприятие. В определени случаи тези пространства съвместяват повече от една функция като провеждане на събрания на входа, оставяне на обявления, разполагане на пощенските кутии на обитателите, а макар и рядко, се използват дори като изложбени площи.

Понякога тези пространства са претенциозни с луксозното си изпълнение и създават усещане за индивидуалност и превъзходство у собствениците на апартаменти в сградите, в които

се намират. В други случаи са занемарени, неподдържани, мръсни или с разрушени и изтърбушени стени, подове, тавани. Конкретната статия обхваща входните пространства в многофамилните жилищни сгради и тяхното различно, често пъти диаметрално противоположно излъчване, което оказва влияние на обитателите им или на техните гости.

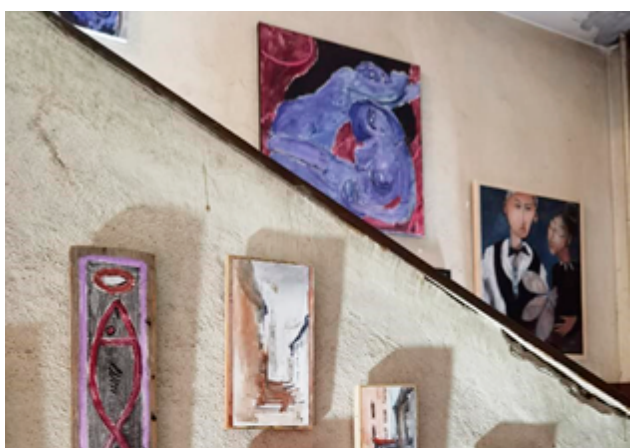
Законът за управление на етажната собственост урежда обществените отношения, свързани с управлението на общите части на сгради в режим на етажна собственост, както и правата и задълженията на собствениците, ползвателите и обитателите на самостоятелни обекти или на части от тях. Традиционно у нас етажната собственост и нейният режим имат силно социално-икономическо значение, което е породено от множество фактори като социално положение на обитателите, финансови възможности, местонахождение на сградата и др. Те имат своето историческо и икономическо обяснение.

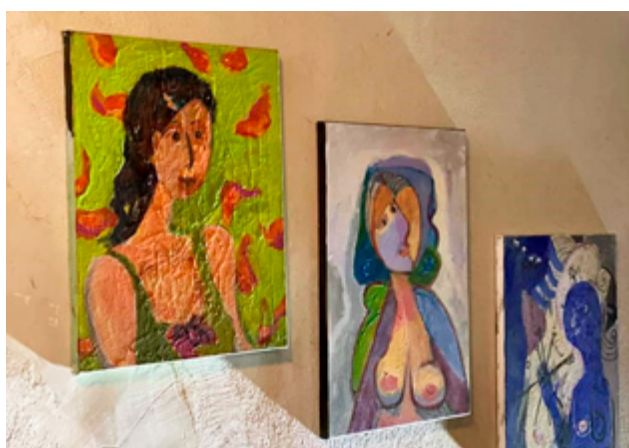
Стълбищно пространство в многофамилна жилищна сграда в жк „Люлин“, София, архив

Входно пространство на ул. „Любен Каравелов“ 17, гр. Добрич. Снимка инернет, архив

Входно пространство на малка жилищна сграда, претворено във временна изложба, гр. София. Снимка Василена Георгиева

Входно пространство на малка жилищна сграда, претворено във временна изложба, гр. София; Снимки Василена Георгиева

След неколkokратно забавяне и частична промяна в предварителните условия през 2023 г. МРРБ обяви началото на програмата за саниране на жилищни сгради от Плана за възстановяване и устойчивост, която включва и обновяване на входните пространства и коридорите в многофамилните жилищни сгради, спечелили финансиране. Допустими кандидати по процедурата са всички многофамилни жилищни сгради, които се управляват по реда на Закона за управление на етажната собственост (ЗУЕС) и са проектирани преди 26 април 1999 г.

Съвсем логично общото входно пространство и коридорите при многофамилните жилищни сгради спадат към общите части на сградата. Тези общи части, чиято грижа е колективна и се определя от възможностите и желанието на собствениците на недвижими имоти в нея. Именно това е причината много от тези пространства в днешно време да изглеждат занемарени и изоставени. По различни причини, най-вече социално-икономически, достигането

до общо решение за поддържането на общите части на входа и изпълнението на тези решения в много случаи се оказва невъзможно. Често обитателите на многофамилни жилищни сгради, особено на по-големите от тях, прилагат индивидуален подход за поддържането на общите пространства, като със собствени сили и средства се опитват да облагородят поне тази част от тях, която е в непосредствена близост до собствените им апартаменти. Такъв подход е често срещан в крайните квартали на градовете, а също обичайно при строителство, реализирано преди над 25-30 години.

Резултатът от подобна дейност „на парче“ обикновено е незадоволителен от естетическа гледна точка. Често контрастите и различните подходи при ремонтните работи в едно и също пространство подсилват усещането за мизерия и безизходност. Невъзможността на много от обитателите да участват в събирането на средства за поддържане на общите части често е причина за занемаряването на тези

Входно пространство на малка жилищна сграда, претворено във Временна изложба, гр. София. Снимка Василена Георгиева

места и за техния неугледен и изоставен вид. В много случаи ремонтите, които се извършват са с подръчни материали, и са крайно недостатъчни, за да бъде постигнат единен облик на съответното пространство. Обичайно в многофамилните жилищни сгради трудно се постига съгласие по въпросите, които касаят общите части на етажната собственост. Почти винаги на дневен ред е трудното, а често невъзможното събиране на средства за поддръжката им.

Като възможност за намиране на решение, като своеобразна провокация и „събуждане“ на обитателите от тяхната апатия и безнадеждност е търсенето и съвместяването на различни културни функции в общите входни пространства на многофамилните сгради.

Един такъв пример е превръщането на входното пространство на жилищна сграда в гр. Добрич в галерия на българската история и слава.

Друг пример е реализираният през 2020 г. в малка жилищна сграда в София авторски проект на

Василена Георгиева и Валерия Цанкова „Изложба във Входа“. В рамките на два гена е проведена първата от планираната серия изложби във входове на жилищни сгради, които целят да изследват потенциала на входното пространство като място за изкуство, естетика и социални контакти. Първото от тази серия събития събира по етажите на жилищната сграда различни видове изкуство – картини, фотографии, дизайнерски лампи и книги

Реализацията на тази идея е доказателство за важността на изкуството в живота на хората и способността му да променя пространството. То е един от възможните пътища за претворяване на средата, която обитаваме.

В последните години при проектирането и изпълнението на голяма част от новите многофамилни жилищни сгради все повече се отделя внимание на интериора на входното пространство и общите части на сградата. От една страна, това е признак за повишаване изискванията на хората към средата на обитаване, както

Съвременно Входно пространство В многофамилна жилищна сграда „Карамел“, Строителна компания „Инфинити Пропърти“. Снимка личен архив

и на развитието на обществото като цяло. Това също може да бъде тълкувано като осмисляне на своеобразната визуална връзка и неделимост на общото от частното пространство, като например общо коридорно пространство, разглеждано в контекста на общата етажна собственост и отделните апартаменти, до които води то, чиято собственост е частна. Т.е. не е логично да се интересуваме само от комфорта и визията на собствения си апартамент, а ежедневно и многократно да преминаваме през занемарени и изоставени общи входни пространства и коридори.

Срещат се множество примери на луксозно изпълнени общи части на нови жилищни сгради, с модерни, съвременни интериори, дори надхвър-

лящи изискванията на бъдещите си обитатели. Обикновено хората, които притежават недвижими имоти в тях, са финансово подготвени за по-високите разходи за поддръжката на общите части. В повечето случаи за обслужването на такива сгради се наемат фирми, които да извършват подобна дейност, както и да се занимават с организацията и събирането на месечните такси, като по този начин всички живущи се поставят при еднакви условия и никой няма повече ангажменти и не отделя повече време от останалите съсобственици.

Все повече се акцентира на модернизацията на сградите, на търсенето и изпълнението на по-качествени индивидуални, интериорни решения. Разчита се на използването на скъпи ма-

териали, подсигурава се надежден контрол на достъп, проектират се по-големи входни пространства с луксозна и често претенциозна визия. В много от новите, съвременни жилищни сгради усещането за естетика и лукс става все по-важно в намирането на подходящи интериорни решения. За разлика отпреди повече от тридесет години, когато тенденцията е била за еднаквост на сградите и техните вътрешни пространства, в настоящето все повече се търсят индивидуални решения, както вероятно след години интериорните решения на жилищните сгради ще бъдат съвсем различни. Преди в проектирането масово се е залагало на сигурни и многократно прилагани архитектурни решения.

В днешно време все повече се наблюдава желанието на хората да живеят в сгради, които създават усещане за ексклузивност и принадлежност на обитателите си и ги отличават от останалата част от обществото. Сгради, които сами по себе си са акцент в градската среда, носители на специфична и модерна за съвремието ни архитектура.

Изборът за това каква среда да обитаваме и посочените до момента примери са тясно свързани с процеса на социализация на отделния индивид, а именно процесът на формиране и изграждане на човешката личност. Една от теориите за социализация е, че човешките индивиди се раждат равни и в зависимост от социалната среда се изгражда различността.

Местата, които обитаваме, общите пространства в жилищните ни сгради са част от средата, която ни заобикаля всеки ден и която неминуемо ни влияе. Реалният процес на живот и дейност на човека е този, който изгражда и формира човешката личност. Социализацията на личността се извършва в дейностния процес. Много често приемаме тази среда за даденост или се съсредоточаваме върху подобренито на собствеността си, без да си даваме сметка, че общите пространства, общите части, които обитаваме, влияят на развитието ни като човешки индивиди, както и на цялостното ни поведение.

Литература

Булев, Т. „Изкуството архитектура“. – В: Интернет списание за култура „Арт Диалог“, ISSN 2367-8801, 2016, бр. 3.

Генова, Б. „Санитарне на панелните комплекси в Берлин в търсене на нова идентичност“. – Годишник на УАСГ, том 52, 2019, бр. 4, с. 995.

Генова, Б. „Апартаментни сгради“, ISSN 978-954-90993-8-6, 2010, първо издание.

<https://www.chernomore.bg/a/10-bulgaria/209443-vhod-na-blok-v-dobrich-se-prevarna-v-galeriya-na-balgarskata-istoriya-i-slava> (05.01.2023)

PARALLEL REALITIES IN THE VISION OF COMMON ENTRANCE SPACES IN MULTI-FAMILY RESIDENTIAL BUILDINGS IN BULGARIA

Arch. Irena Spiridonova, Ph.D.

The carrier of the most unprejudiced impression of a building, is the entrance space, regardless of whether it is single-family, multi-family or public. We perceive the elements of the interior space, subconsciously. The influence they have is related to our initial sense of comfort, luxury, and in other cases, poverty and misery.

Part of the prerequisites for this perception are the colors and materials used in its design, flooring and lighting, cleanliness. In certain cases, these spaces combine more than one function. Often they are pretentious with their luxurious execution and create a feeling of individuality and superiority in the owners of apartments in the buildings in which they are located. In other cases, they are neglected, unmaintained, dirty, or have broken and battered walls, floors, or ceilings. Entrance spaces in multi-family residential buildings and their different, often times diametrically opposed appearance affecting their occupants is what this specific article is about.

УСПЕШНИ ПРАКТИКИ ПРИ РАЗШИРЕНИЕ НА СГРАДИ ЧРЕЗ НАДСТРОЯВАНЕ

Дима Иванова

Арх. Дима Иванова се дипломира през 2013 г. в УАСГ, гр. София. Работи като проектант от 2013 г. Докторант в УАСГ към катедра „Технология на архитектурата“. Изследователската ѝ дейност разглежда съвременните тенденции при разширение на сгради чрез надстройкаване. Интересите ѝ са в областта на реконструкция на сгради, устойчиво градско планиране, опазване и адаптация на архитектурното наследство, история и теория на архитектурата, фотография. Участвала е в международни студентски обучения, практики и конкурси. Член на КАБ с ППП, член на САБ.

Градът е сложна система, която непрекъснато се променя и разраства. Прогнозира се, че до 2050 г. две трети от световното население ще живее в градове. Стихийното разрастване на градовете и нуждата от жилища поставя предизвикателства пред архитекти и урбанисти да измислят стратегии как увеличението на градската гъстота да става по един хармоничен, екологичен и икономичен начин.

В отговор на тази нужда обновяването на покривните пространства на сградите чрез надстройкаване на сгради се е превърнало в успешна практика в много европейски градове. Чрез вертикалното разширение на сгради се осигурява по-голяма гъстота на обитаване, увеличава се жилищната площ без допълнително разрастване на градовете, подобрява се енергийната ефективност на съществуващите сгради и се постига по-устойчива градска среда. Проучването се базира на метода case study (изследване на случаи) чрез посещения на обекти и интервюта с практикуващи архитекти. Разглежда се тен-

денциите при надстройкаване на сгради от градоустройствена, архитектурна и технологична гледна точка в контекста на Виена, Париж, Барселона, Женева и Лозана.

1. Обитаемите покриви на Виена

Градоустройствени фактори. Надстройкаването на сгради има огромен потенциал във Виена. Изследвано е, че около 30 000 сгради във Виена могат да бъдат надстроени. От реализирането на подобни проекти интерес имат както общината, така и гражданите. От една страна, се увеличава гъстотата на обитаване и се създават допълнителни жилища, а от друга, се прави цялостно обновяване на сградата.

От уличната регулация новата покривна равнина трябва да следва наклон от 45 градуса с максимална височина от корниза на сградата до 4,5 м. Една трета от дължината на фасадата може да е с наклон до 72 градуса. По този начин надстройкаването остава зад главния корниз на

Фиг. 1. Нагорояване на сгради, Obenauf архитекти, Виена / Fig. 1. Rooftop extensions, Obenauf Architects, Vienna

Фиг. 2. Нагорояване на сгради, BWM архитекти, Виена / Fig. 2. Rooftop extensions, BWM Architects, Vienna

Фиг. 3. Възможности за нагорояване преди и след приемането на закона ALUR от 2014 г.
Fig. 3. Rooftop extension possibilities before and after the ALUR Law of 2014

сградата, не се натрапва от нивото на улицата и не засенчва околните сгради. В определени случаи се правят изключения. Например, ако съществуващият покрив е с наклон по-голям от 45 градуса, тогава се допуска новата покривна равнина да е със същия наклон. Също така при по-високи съседни сгради надстрояването може да достигне тяхната височина и да покрие калканните стени.

Архитектурно решение. Обемното решение е в пряка зависимост от градоустройствените параметри. Най-често се прилага надстрояване като атиков или мансарген етаж, както и пристрояване към вътрешния двор. Сградите, които се надстрояват във Виена, са от периода на историцизма, т.нар. Grunderzeit Hauser¹ от XIX в. Тези сгради се характеризират с носещи стени от тухлена или каменна зидария, с височина от 4 до 6 етажа, с ритмично разположени отвори и богато орнаментирани фасади. Обикновено са с дълбочина от 12 м като по средата преминават коминните тела. Освен надстрояване се предвижда цялостно саниране на сградата, изграждане на асансьор и разширяване на жилищата към вътрешен двор чрез пристрояване на тераси. В най-общия случай добавеният обем следва композиционните оси на сградата. Детайлът и материалите, които се използват, са контрастни. Новото е видимо без да се натрапва. Надстрояването се вписва хармонично в градския пейзаж на принципа на интегрираното свързване² (фиг. 1 и 2).

Технологично решение. Сградата се обследва най-внимателно. Най-често се предвиждат усилвания във фундаментите, както и изграждането на стоманобетонна плоча 15-20 см на последния етаж, която разпределя усилията и укрепва сградата. Използват се предварително изготвени дървени конструкции, както и в съчетание с метални и стоманобетонни конструкции.

2. Надстрояването на сгради в Париж като стара традиция

Градоустройствени фактори. Традиционно сградите в Париж се надстрояват. Още след демографските промени вследствие на Индустриалната революция през XVIII в. и настъпилата остра жилищна нужда много сгради в Париж се надстрояват по няколко пъти скоро след тяхното построяване. Максималната kota корниз постепенно се увеличава през различните етапи на развитие на града. Според градоустройственото проучване около 9000 от общо 75 400 парцела

¹ Grunderzeit architecture – стил в архитектурата, който се развива през XIX в. в Австрия

² Иванова, Д. (2022). Съвременни тенденции при разширение на сгради чрез надстрояване – теоретична постановка. – Архитектура, 3-4/2022, с. 131-132.

в Париж могат да бъдат обект на надстрояване. С приемането на закона ALUR през 2014 г. се създават благоприятни законодателни условия за изграждането на нови жилища без да се увеличава застроената площ. Новият закон стимулира надстрояването на сгради, като премахва коефициента на интензивност на застрояване (COS – Coefficient d'Occupation des Sols) и позволява задигане на височината на сградата до kota корниз на съседните по-високи сгради и покриване на калканни стени (фиг. 3).

Архитектурно решение. Сградите, които обикновено се надстрояват, са от края на XIX и началото на XX в. Сградите, строени през XIX в., са т.нар. сгради Hausmann³. За тях е характерно, че са с масивни носещи стени, имат монументална, богато орнаментирана фасада с тригелна композиция, двукрили френски прозорци, мансарген покрив. Надстрояването най-често е чрез отгърпване зад главния корниз, като атиков/мансарген етаж или като продължение на сградата. Използват се контрастни материали, големи остъклявания с цел да се олекоти обемът над масивната сграда. Надстрояването се вписва хармонично в градската среда (фиг. 4).

Друг тип сгради, които се надстрояват, са еднотапни и многоетапни жилищни сгради, строени след Втората световна война. При тях обикновено се прилага надстрояване чрез обгърщане, когато сградата не се отличава с особени архитектурни качества. Нова фасадна обвивка преминава през всички фасади на сградата. По този начин се увеличава жилищната площ и се подобряват топлоизолационните качества на сградата. Доминира обемът на надстрояването (фиг. 5).

Технологично решение. Прилагат се конструкции от дървесина заради по-ниското им тегло, бърз монтаж и високата технологичност. Използват се фабрично изготвени дървени рамки и CLT⁴ панели. В зависимост от носимоспособността на сградата се правят усилвания, които включват усилване на фундаментите и изграждане на платформа от метална конструкция на последния етаж, която разпределя товарите от добавения обем.

3. Случаят Барселона

Градоустройствени фактори. Градоустройствената зона Eixample⁵ в Барселона, т.нар. „разширение“ на Барселона на Илдефонс Серда, е изградена през втората половина на XIX в. Серда проектира нова градска част като разши-

³ Haussmann architecture – стил в архитектурата, който се развива в Париж през XIX в.

⁴ CLT – cross-laminated timber

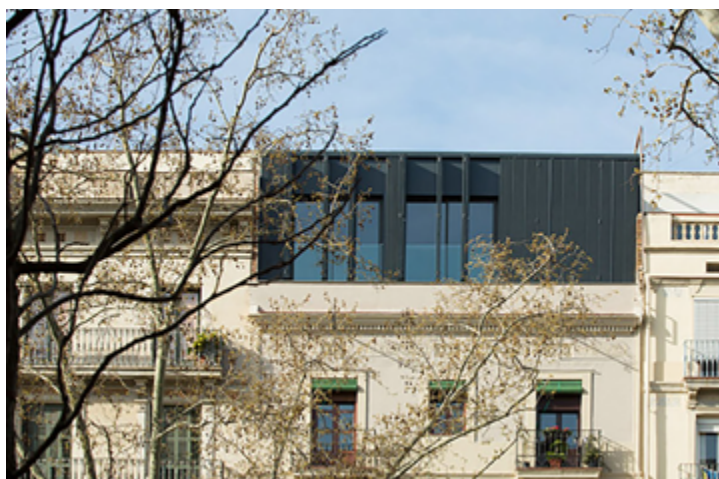
⁵ Eixample – означава разширение на каталунски.

Фиг. 4. Надстройкаване на сгради, Париж / Fig. 4. Rooftop extensions, Paris

Фиг. 5. Надстройкаване на сгради, Париж / Fig. 5. Rooftop extensions, Paris

Фиг. 6. Надстройкаване на сгради, La Casa por el Tejado архитекти, Барселона / Fig. 6 Rooftop extensions, La casa por el Tejado Architects, Barcelona

рение на средновековния център на Барселона с широки, просторни, прави булеварди, които образуват правоъгълна мрежа. Между булевардите се формират квадратни квартали около 133/133 м, които се скосяват под 45 градуса и образуват вътрешен двор. Еixample се характеризира с много сгради в стил ар нуво като Каза Мила, Каза Батло на Гауди. Първоначално сградите са проектирани с по-малка височина, която постепенно се увеличава. Испански проектантите изследват възможностите за обновяване на покривните пространства в Еixample и установяват, че около 1800 сгради, чиято покривна площ е около 800 000 кв. м, може да бъде трансформирана и превърната в обитаема.

Архитектурно решение. Надстроените обеми в Еixample обикновено покриват калканните стени на съседни сгради и са развити като продължение на съществуващата сграда, следвайки композиционните оси на сградата, плътна част и отвор. Използват се контрастни материали като метални и дървени облицовки. Добавеният обем се отличава от старото, но въпреки това се вписва хармонично в градската среда (фиг. 6).

Технологични възможности. Технологията за надстрояване представлява използване на фабрично изготвени модули, които се монтират с кран върху сградата. Сградите в Еixample в Барселона са с плосък покрив. Премахват се складове, ненужни инсталации, както и горният слой на покривната конструкция. Постига се баланс между премахнато и добавено тегло. Индустриализираният метод се характеризира с прецизност на изпълнението, лека конструкция и бърз монтаж. Използването на готови модули е иновативно решение, тъй като в кратки срокове може да се реализира надстрояване в гъсто населена зона.

4. Швейцарският модел – Женева и Лозана

Градоустройствени фактори. Според проучване на кантона на Женева при обновяване на покривните пространства чрез надстрояване могат да бъдат изградени около 10 000 жилища. Законът Loi L 10088, приет през 2008 г. в Женева, дава възможност за надстрояване на сгради. С този закон за зона 2 и 3 в Женева допустимата височина на сградата се увеличава с 6 м с изключение на сградите, които са със статут на паметник на културата. Разработени са т.нар. „индикативни карти“ на зони в Женева, които показват потенциала на надстрояване на сгради в зависимост от няколко фактора – градоустройствен, архитектурен,

икономически и конструктивен. Кантонът на Женева също така е разработил критерии за оценка на градската среда при надстрояване, които се базират на градоустройствения метод ABCD на Бруно Маршан. Този метод предлага градоустройствен анализ в четири стъпки: А – анализ на зоната, В – анализ на квартала, С – анализ на уличния силует, D – анализ на сградата⁶. Провеждането на този анализ аргументира обемното решение на надстрояването и гарантира хармоничното му вписване.

Архитектурно решение. След като са изследвани възможностите за надстрояване и са изработени подобен тип карти, в тях попадат сгради от различни исторически периоди. В зависимост от това и архитектурните решения, които се прилагат, са най-разнообразни. Може да се каже, че често се прилагат вертикални разширения на сгради, строени след Втората световна война. Това са жилищни и административни сгради, при които чрез надстрояване се прави цялостно саниране и подобряване на енергийната ефективност на сградите. Използват се надстроявания като продължение на сградата чрез отгръпване за фасадната плоскост, както и чрез обгръщане с нова фасадна обвивка (фиг. 7).

Технологични възможности. Швейцарската лаборатория LAST (Laboratory of Architecture and Sustainable Technologies) към швейцарския университет EPFL разработва модулна система за конструкции от дървесина, която да се адаптира към определена типология сгради. Проектът Work Space Project има за цел да представи иновативна, модулна, изработена в заводски условия конструктивна система, която може да бъде адаптирана към различни конструктивни схеми и да позволява голяма гъвкавост. Проучването включва реализирането на обект в Лозана, Швейцария. Сградата, където е приложена експерименталната надстройка, е типична офисна сграда от 70-те години на XX в. със стоманена конструкция с конструктивни полета през 4,80 м. Проучена е типологията на офисни и учебни сгради с различни конструктивни полета от 3.10 до 8.00 м и е разработена модулна конструкция от дървесина, която може да се адаптира към различните конструктивни полета⁷ (фиг. 8).

6 Marchand, B., Joud, C. (2019). *Surelevations: Conversations urbaines*

7 Dind, A., Lufkin, S., Rey, E. (2018). *A modular timber Construction System for the Sustainable Vertical Extension of Office Buildings. (2018). Vol. 2, Issue 3, September 2018, MDPI*

Фиг. 7. Надстройкаване на сгради, Женева / Fig. 7. Rooftop extensions, Geneva

Фиг. 8. Work Space Project, Лозана / Fig. 8. Work Space Project, Lausanne

Заключение

Според Григор Дойчинов „центърът е не само културно-историческа ценност, но и един растящ и пулсиращ град, който се развива с далекосрочни визии и чувствителност към наследената обемно-пространствена структура, което включва и ново строителство“. Градът е постоянно променяща се и развиваща се система, в която съжителстват време, пространство и материя. Отношението към контекста и неговата оценка е отговорност на архитекти и урбанисти, но и възможност да създадат един по-устойчив град, който съчетава старо и ново. Обновяването на покривните пространства чрез надстрояване се е превърнало в успешна практика в много гъсто населени европейски градове. Осъзнат е потенциалът на неизползваемите покриви и днес те са превърнати в обитаеми пространства. Това дава следните теоретични и практични възможности:

- да се проучи потенциалът за надстрояване у нас;
- да се направят промени в нормативната уредба;
- да се стимулират подобни политики у нас.

Направеното проучване дава основа за бъдещ професионален дебат за функционално използване на покривното пространство, нормативна актуализация и провеждане на устойчиви политики.

Библиография

1. Дойчинов, Г. *Интегритетът на града*. (2020). списание Архитектура 5-6, 2020, София, с. 56
2. Иванова, Д. (2022). *Съвременни тенденции при разширение на сгради чрез надстрояване – теоретична постановка*, сп. Архитектура 3-4/2022, с. 129-133
3. APUR, *Constructing better and more sustainable buildings: the effect the Access to housing and modern urban planning, ALUR law – will have on the development of buildings in Paris*. (2014). <https://www.apur.org/en/our-works/constructing-better-and-more-sustainable-buildings-effect-access-housing-and-modern-urban>, последно посетен на 10.06.2022
4. Artes, J., Wadel, G., Marti, N. (2017). “Vertical Extension and Improving of Existing Buildings”, *The Open Construction and Building Technology Journal*, 11, (Suppl-1, M4) 83-94
5. Dind, A., Lufkin, S., Rey, E. (2018). *A modular timber Construction System for the Sustainable Vertical Extension of Office Buildings*. (2018). Vol. 2, Issue 3, September 2018, MDPI
6. Dufour, D. (2019). *Etude des surelevations a Geneve 2008-2018*. EPFL, <https://infoscience.epfl.ch/record/272286>, последно посетен на 10.06.2022.
7. Mairie de Paris. (2016). *Surelever son immeuble, Habiter Durable*, Edition 1, <https://api-site.paris.fr/images/85422>, последно посетен на 05.06.2022г.
8. Marchand, B., Joud, C. (2019). *Surelevations: Conversations urbaines*
9. *Republique et canton de Geneve, Departement de l'amenagement, du logement et de l'energie, Office des autorisations de construire, Surelevation d'immeubles de logements Methode d'evaluation des requetes en autorisation de construire Guide et Directives*, (2016).
10. Salhofer, V. (2019). *Architectural Photographs: Typology of attics and superstructures in Vienna*, 7th International Conference, *Contemporary achievements in civil engineering 23-24*. April 2019. Subotica, Serbia

SUCCESSFUL PRACTICES IN BUILDING EXTENSION THROUGH SUPERSTRUCTURE

arch. Dima Ivanova

The city is a complex system that transforms, evolves and enlarges. It is estimated that by 2050 two thirds of the world population will live in cities. The growing urban sprawl and the housing shortage challenge architects and urban planners how to achieve urban densification in a sustainable and economic way.

Some urban planning policies envision the potential use of the upper parts of cities. The rooftop extension of buildings provides a compact city model contrary to sprawl models and is a strategy for a resilient city. The upward extension of buildings has become a successful practice in many European cities that ensures urban densification with „no net land take“ approach and improves the energy and functional performance of buildings. The following study is based on a case study method through site visits and interviews with architects. The study observes the rooftop redesign and renewal strategies in Vienna, Paris, Barcelona, Geneva and Lausanne from urban, architectural and technological point of view.

ГОДИШНИНИ

ЗА АРХ. АГОП КАРАКАШЯН
арх. Евгения Кукушева

100 ГОДИНИ АРХИТЕКТИ
„НИКОЛОВ И НИКОЛОВ“
арх. Илиян Николов

ТВОРЧЕСКИ ПОРТРЕТ НА АРХ. АГОП КАРАКАШЯН АРМЕНСКАТА АПОСТОЛИЧЕСКА ЧЕРКВА В СОФИЯ

Евгения Кукушева

Архитект Агоп Каракашян е роден в Румъния през 1930 г. Учи в Добрич. През 1950 г. завършва Строителния техникум „В. Левски“ във Варна. Висше образование по специалност „Архитектура“ получава шест години по-късно в ИСИ, София.

Разпределен е на работа в Добрич. Една година е ръководител сектор „Благоустройство“. Напуска, за да открие първото в града проектантско бюро – „Калкулативно бюро“ към „Стройкантора“ в Толбухин. Впоследствие то става филиал на „Главпроект“, Варна, след което е преименувано на Окръжна проектантска организация през 1958 г. Там архитект Каракашян проектира многобройни разнородни обекти, около 50 еднофамилни и двуфамилни къщи в града и окръга.

През 1960 г. се премества в София в „Заводпроект“. От 1961 г. работи в „Главпроект“ като групов ръководител и главен проектант до 1973 г. В този период по някои негови проекти са построени: поликлиники и болници в Разград, Сухогол, Курило, Раднево, Перник, Котел, Михайловград и София; Творческа база на българските художници в София; Исторически музей в Брацигово; жилищен блок в Ямбол; хижа на връх Ком; „Морски клуб“ в Луковит и др.

През 1973 г. заминава за Етиопия, където е ръководител в местната проектантска организация и известно време е съветник по архитектурните въпроси на министъра на благоустройството и строителството. До края на 1979 г. изработва проекти за столицата и различни градове на африканската държава за жилищни комплекси с икономични апартаменти; жилищни блокове по булеварда към летището, представителен блок със супермаркет срещу Централния стадион и модернизация на самия стадион; терасовидна административна сграда; „Харамби“ хотел; многофункционална зала с 800 места; сградата на Окръжния съвет в Мазаа; хотел-ресторант в Асаб; многофункцио-

арх. Агоп Каракашян

нална зала за изложби и международни срещи в Ауаса; резиденция на Императора и Губернатора на провинция Сигамо; предприятие за хляб; пет градоустройствени плана за Ирга Чафе, Дила, Онаго, Негеле Борена и Меки.

След завръщането си в България две години работи последователно в КАБ, НИТПИ по ЗС към МНЗ и „Главпроект“. Там завършва служебната си кариера през 1990 г. като контролен специалист.

Свободно практикуващ архитект през следващите години, той продължава да създава проекти за възпоменателни паметници в Добрич и София и параклис в Русе. Самостоятелно и в колектив участва в множество наши и международни конкурси. Рисува и твори скулптури от пластмасови тръби.

Арменската апостолическа православна черква „Св. Богородица“

Преди повече от 100 години арменската общност губи своята, построена още през XVII в. черква в София. Между 1936 и 2022 г. за целите на църковните служби е пригодена молитвена зала в Арменския културен дом на бул. „Тодор Александров“. Изграждането на нов храм се превръща в кауза, за което тридесет години се събират средства от дарения.

На 17.03.2003 г. от ДАГ е одобрен работният проект на арх. Азоп Каракашян и инж. Любомир Колев за Арменска апостолическа православна църква на ул. „Лайош Кошут“. Решението за възлагане е взето десет години по-рано, след конкурс във връзка с международните чествания на 1700-годишнината от приемането на християнството като държавна религия през 301 г. от първата страна в света – Армения. Полагането на 16-те основни камъка на храма се извършва през 2006 г. Започва строежът.

Ограничените размери на петното в „Дебърската“ градинка, между улиците „20-ти април“ и „Ивайло“, съществуващите дървета, парковото обкръжение и тясната улица определят плановото решение. В него съжителстват богатото наследство на Армения със съвременните архитектурни тенденции. Застроената площ е 310 кв.м, разгърнатата застроена площ е 700 кв.м, а височината е 24,12 м.

Основната храмова част е фланкирана от североизток с помещенията за свещенослужителите – олтар с предолтарна площадка, стая за кръщенета, стая с малък олтар за свещеник, стаи за църковна утвар и архив. С оглед повече място за богомолците е потърсена гъвкава трансформация чрез приобщаване на притвора към молитвената зала посредством сгъваеми врати. Същият подход е използван и при терасата пред главния вход.

На второ ниво, над притвора и над част от залата, се простира балкон, от който се осъществява връзката с камбанарията.

В подземното ниво е разположена зрителна зала с почти същия брой места като основната зала на кола нула. Към нея са предвидени освен вътрешната вита стълба в преддверието и самостоятелен достъп отвън. Тя има сцена и анекси – бюфет, канцелария, технически и санитарни помещения за посетители и персонал.

Осмоъгълните форми на молитвената зала, олтарната група и входната част са в символна съвършена симетрия като в древно арменско изкуство. Фасадите са също в подчертан

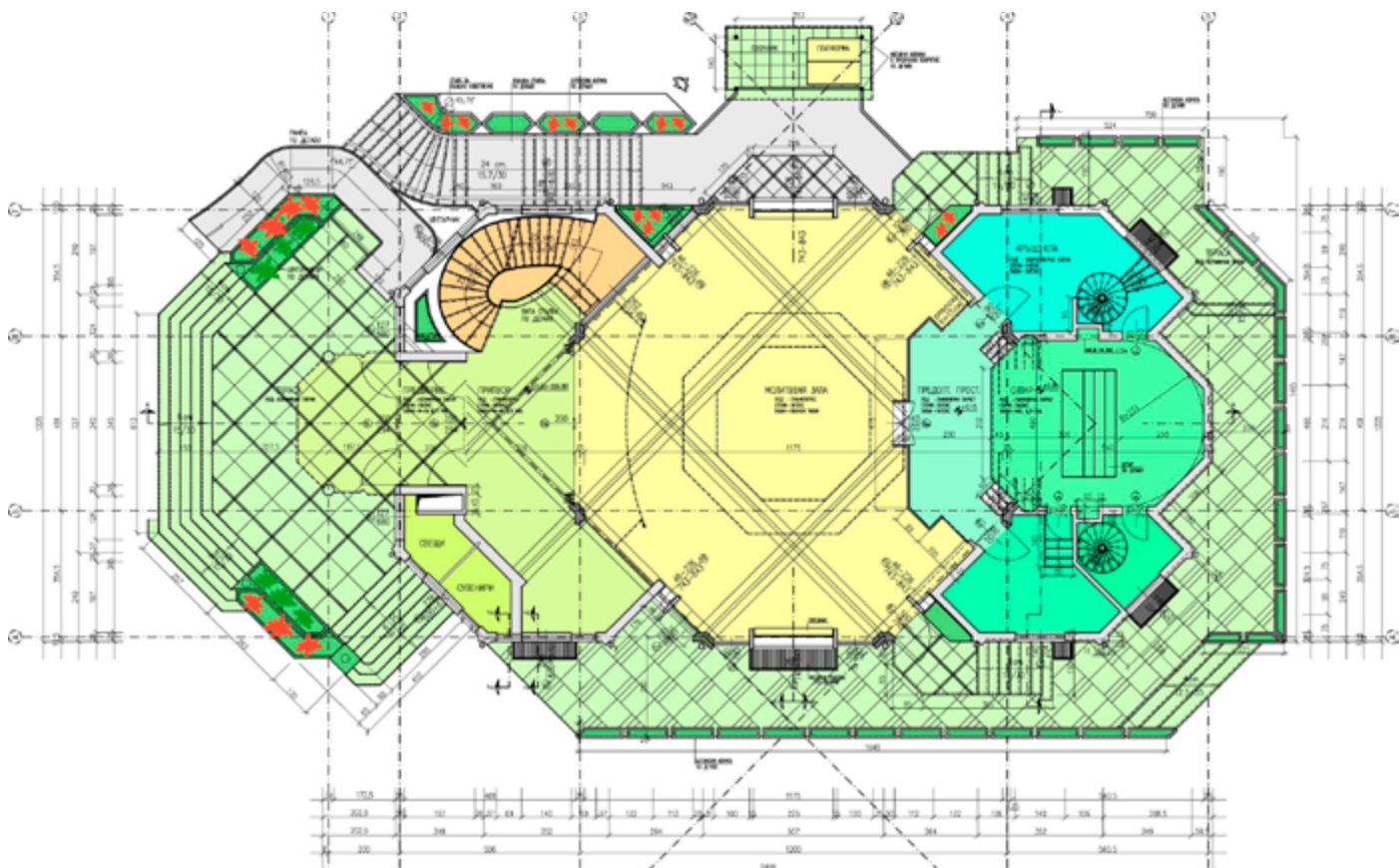
Арменската апостолическа православна черква „Св. Богородица“
"The Armenian Apostolic Orthodox Church „St. Mother of God“

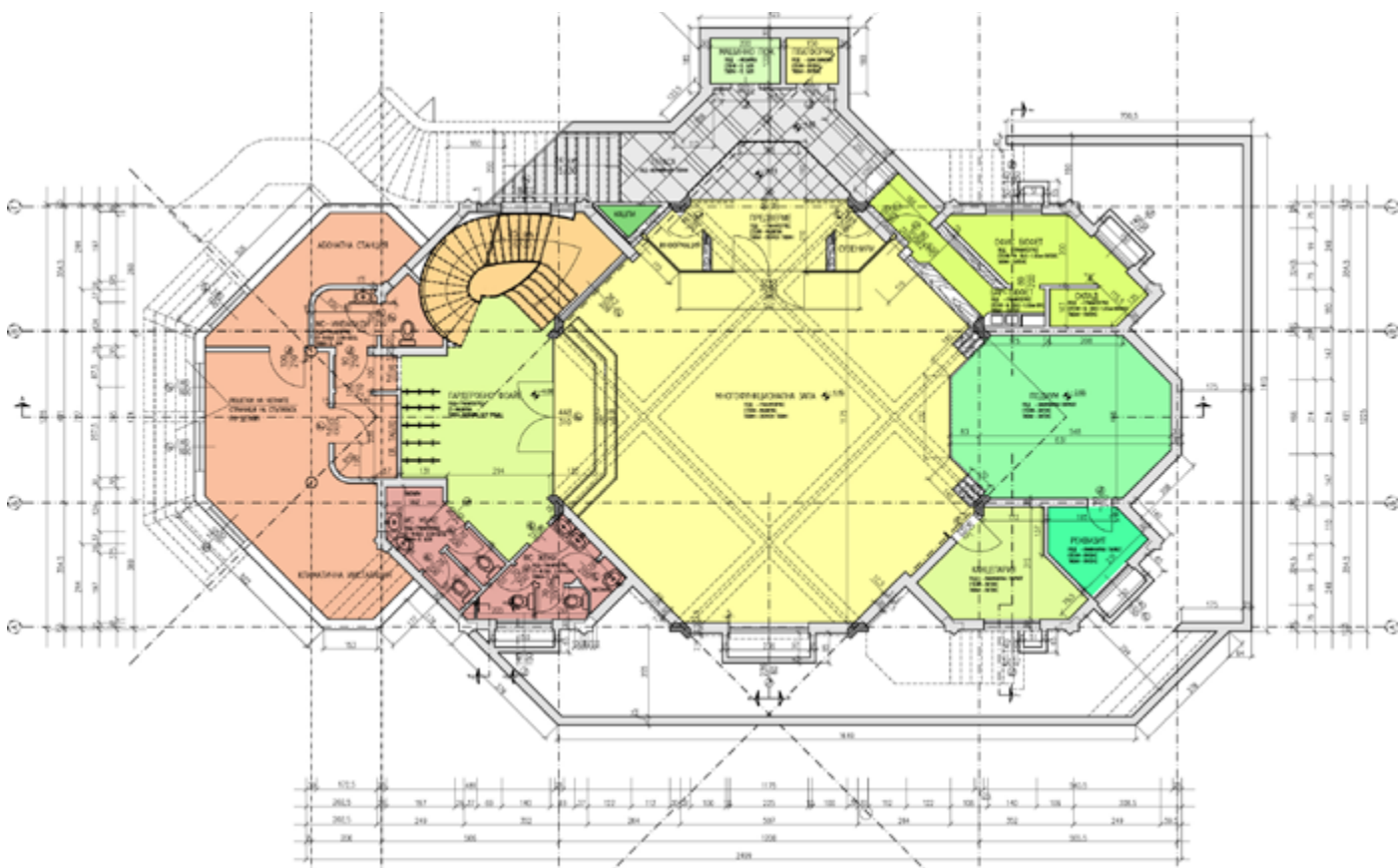
Молитвена зала, олтар / prayer hall, sacrifice

Молитвена зала, Вход / prayer hall, entrance

Ниво-молитвена зала / Level-Prayer Hall

Ниво-многофункционална зала / Level-multipurpose hall

арменски стил. Триъгълните завършеци на стениите във височина, характерни за кръстокуполните черкви, дават възможност и покривите да участват в зрителното възприятие и да обогатят общото въздействие на сградата.

Спазен е и арменският църковен канон, според който кулата камбанария е по-ниска от централния купол.

Чрез цветовете нюанси на богатото остъкляване се получават характерните за християнската религия кръстове, минаващи върху двата етажа.

За външно и вътрешно оформяне на сградата са използвани голяма палитра съвременни материали и арменски туф.

Проектантът е намерил блестящо решение на разпределенията, фасадите и обемно-пространствената композиция, съчетавайки вековните напластявания на националното арменско наследство със съвременната архитектура. Сградата има внушително излъчване, без да се натрапва с обема си, като същевременно са осигурени изискуемият брой места.

Арменската апостолическа православна църква „Св. Богородица“ отваря врати през юни 1922 г.

За архитектурния проект и реализацията арх. Каракашян получава наградата на Столична община за ярки културни постижения в областта „Архитектура, опазване на културното наследство и естетизация на градската среда“.

Арх. Евгения Кукушева, завършила „Опазване на архитектурното наследство“, специалност „Архитектура“ в УАСГ.

Специализира „Реставрация, методи за намеса и социализация на сгради – паметници на архитектурата“ във Франция и Испания и „Алтернативни източници на енергия и използването им“ в Испания.

Работи като проектант в „Транспроект“ и „Арх и Арт“.

Експерт в Направление „Архитектура и градоустройство“ на Столична община в отдел Градски дизайн, реклама и публични пространства. Член на комисии и експертни съвети.

В „Билборг“ е проектант и координатор на проекти. После е проектант на свободна практика. Сега работи в САБ.

Създател на сдружение „Архитектурно наследство“ към САБ.

Прави разработки за „Културни маршрути на територията на Балканския полуостров“ към ИКОМОС, „Социологическо проучване за архитектурата на посткомунистическото общество“ към Института по социология на БАН, презентации по теми за архитектурното наследство. Пише статии за архитектурата и изкуството.

CREATIVE PORTRAIT OF ARCH. AGOP KARAKASHYAN ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH IN SOFIA

arch. Evgenia Kukusheva

More than 100 years ago, the Armenian community lost its church in Sofia, built in the 17th century. Between 1936 and 2022, a prayer hall was adapted for the purposes of church services in the „Armenian Cultural House“ on „Todor Alexandrov“ Blvd. The building of a new temple became a cause for which funds were collected from donations for thirty years.

On 17.03.2003 the DAG has approved the working project of arch. Agop Karakashyan and Eng. Lyubomir Kolev for the „Armenian Apostolic Orthodox Church“ on „Lajos Kossuth“ Street. The award decision was made ten years earlier, after a competition, in connection with the international celebrations of the 1700th anniversary of the adoption of Christianity as the state religion in 301 by the first country in the world, Armenia. The 16 foundation stones of the temple were laid in 2006. Construction begins.

The designer has found a brilliant solution to the distributions, facades and volumetric spatial composition, combining the centuries-old layering of the national Armenian heritage with modern architecture. The building has an imposing appearance without imposing its volume, while at the same time providing the required number of seats.

The Armenian Apostolic Orthodox Church „Holy Mother of God“ opened its doors in June 1922.

For the architectural project and realization arch. Karakashyan received the award of the Metropolitan Municipality for outstanding cultural achievements in the field of „Architecture, preservation of cultural heritage and aestheticization of the urban environment“.

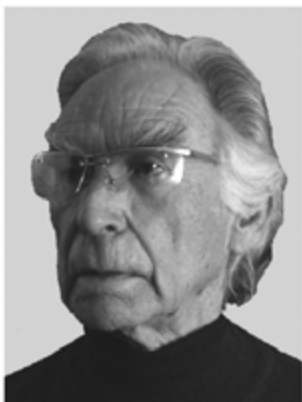
*Арменската апостолическа православна черква „Св. Богородица“
The Armenian Apostolic Orthodox Church „St. Mother of God“*

100 ГОДИНИ АРХИТЕКТИ „НИКОЛОВ И НИКОЛОВ“

Илиян Николов

ИЛИЯ НИКОЛОВ 1887-1940

ПАВЕЛ НИКОЛОВ 1922-2009

ИЛИЯН НИКОЛОВ 1951

ПАВЕЛ НИКОЛОВ 1987

За начало на проектантската дейност в семейството сме приели 1922 – годината, в която дядо ми **Илия Николов (1887-1940)** приключва образованието си в Мюнхенската политехника, Германия, завръща се в България и след кратка общинска работа открива свое частно проектантско бюро (което възстановихме през 1990). Запазили сме оригинални бланки на това бюро върху хартия с воден печат, както и уреди за чертане и консумативи на Faber-Castell, с които то се е снабдявало ежегодно директно от производителя. Поради ранната смърт на дядо ми данни за неговите проекти и реализации (той се е занимавал и с предприемачество и строителство) не достигнаха до нас в задоволителна пълнота.

Следващото поколение – баща ми **Павел Илиев Николов (1922-2009)** – като гимназист прекарва често в бюрото на дядо, а след военна служба в Школата за запасни офицери продължава професията като студент в първия випуск на появилата се през 1943 г. специалност „Архитектура“ към Висшето техническо училище в София. След последвалите политически промени новата власт премахва частната практика и баща ми стартира професионалния си път (1948) едновременно със създаването на държавния проектантски институт „Главпроект“ (първоначално „ПРОГРЕ“) – като сътрудник (заедно с малко

по-младия Никола Николов) на Георги Овчаров (1889-1953). След смъртта на големия български архитект двамата му сътрудници завършват архитектурно-декоративните работи на неговия последен обект – Дунав мост (Русе – Гюргово, 1954).

Още с ранните си реализирани сгради – *Балнеосанаториум (Наречен, 1954)* и *Почивен дом на Народното събрание* (по-късно „Парк хотел“, курорт „Дружба“, сега „Св. св. Константин и Елена“, 1959), баща ми заявява намерение за сериозно професионално присъствие в архитектурата¹.

Непосредствено след завръщането му от фронта (пролетта на 1945) баща ми е изключен като студент (после възстановен) заради „буржоазен произход“ и „антикомунистическа дейност“. Много по-късно (след 2010) се сдобих с копие от неговото досие като наблюдаван от Държавна сигурност (ДС, 1950-1960). Поради наличието на това досие няколко предложения на Съюза на архитектите да му бъдат присъдени „Димитровска награда“ и звание „Заслужил архитект“ не бяха реализирани „по политически причини“.

Планиране на курорт „Язовир Батак“

Решение за реализиране на курорта възниква през 50-те г. Баща ми проектира последовател-

но Общ градоустройствен план (1956) и Подробен застроителен план (1957) на курорта, както и отделни сгради на почивни домове и вили, някои от които са реализирани. Идеята обаче не получава очакваното развитие и през 60-те г. тази задача е изоставена.

От този обект до пенсионирането си баща ми работеше заедно със своя неизменен сътрудник – Стефан Лазаров, син на големия български скулптор Иван Лазаров, превърнал се в близък семеен приятел, когото аз наричах „чичо“ (което след моята поява в „Главпроект“ се превърна в негов прякор).

Преустройства на сградата на Народното събрание, София

В края на 50-те г. баща ми сътрудничи на Борис Йолов (1913-1971, съавтор на Станчо Белковски за Телефонната палата в София и автор на хотел „Тримонциум“ в Пловдив), който по това време заема поста главен проектант на „Главпроект“ и комуто е възложено преустройство на вече амортизираната историческа сграда на Народното събрание. Поради прекомерна заетост Йолов прехвърля текущата работа по тази задача изцяло на баща ми (тогава на 38 г.). А когато признава пред „звездния“ състав на експертния съвет, приел проекта за ново оформление на пленарната зала (И. Васильов, Д. Цолов, Г. Овчаров, С. Овчаров, И. Данчов), че автор не е той, възлагат работата по сградата на баща ми, която той продължи чак до края на 80-те. Освен обновената *Пленарна зала* (1962), той е автор и на новите *Зала-изток*, *Зала-запад* и *Зала-огледална* (1977), цялостно преустройство, свързано с климатизация на сградата (1982, което наложи едновременно строителство и проектиране на място в продължение на две години), нови *гардероби към Северното фоайе* (1982), *декоративни гранитни тротоари* околовърст (1987), цялостно *префасадиране* на сградата – гипсови щукатури, нови гранитни цокли, както и вариант за цялостна подмяна на фасадната мазилка с облицовка от врачански камък (1987, нереализиран) и проект за нови художествени мраморни подове на представителните интериори (1989, нереализиран).

Методично провежданата през годините „внимателна архитектурна намеса“ (основно в интериора) в сградата, гравена от майстори (К. Йованович, Й. Миланов, П. Койчев), е пример за респект и стремеж към съзвучие с наследство, то, наложен трайно от баща ми.

Всички проекти по преустройствата на сградата след 1978 г. бяха разработвани и реализирани и с мое участие. В по-нови времена – 2009 г. – се появи необходимостта от привеждане на сградата в съответствие с изискванията за достъпна среда, за което получих възлагане. Сложно изработеният проект, вкл. със сериоз-

ни конструктивни и инсталационни изменения (съгласувани с НИПК), с които предложих два варианта за изграждане на асансьор в красивото северно фоайе – атриум (по проекта на П. Койчев, 1928) остана нереализиран.

С това близо половинвековните непрекъснати фамилни занимания със сградата (1962-2009) приключиха, засега.

Планиране на град Свищов и неговия нов център

По времето на Народната република повечето от градовете у нас, освен главен архитект на общината (с административни функции), имаха и свой „архитект главен проектант“ (с творчески функции). Така през 70-те и 80-те г. баща ми беше главен проектант на град Свищов и ръководител на колектив, който разработи: Общ градоустройствен план (1971), Застроителен план на центъра (1972), Застроителен план на Студентския град (1974) и Устройствен план на Селищна система Свищов (1980).

Проектът за нов център на града беше обявен от тогавашното Министерство на архитектурата и благоустройството за еталон на среден град у нас. В основата на замисъла е Г-образен централен пешеходен площад, повдигнат над нивото на естествения терен (превърнат в обширен подземен паркинг) и фланкиран от основните обществени сгради: новоразширената Сграда на Висшия финансово-стопански институт (днес Стопанска академия, автор Д. Цолов, 1936) и нови сгради с акцент историческата Часовникова кула (майстор Богдан, 1763). За съжаление, голяма част от този градоустройствен замисъл остана нереализирана (вкл. подземният паркинг, респ. предвиденото повишено пешеходно ниво на площада, както и сградите по източния фронт).

Освен на градоустройствените проекти баща ми е автор и на основните нови сгради в града: Двухално кино с библиотека (1968), Партиен дом (1972, по-късно сграда на Общината), Ритуален дом (1972, нереализиран), Жилищна сграда кв. 52 (1973), Търговски център и Подземен търговски център (1973, нереализирани), Градски народен съвет (1973, нереализиран), Културен дом на химика (1974, нереализиран), Театър с библиотека (1978, заместил Културния дом на химика, нереализиран), Жилищна сграда със сладкарница и магазини кв. 73 (1979), Съдебна палата (1984, нереализирана).

Реализираните сгради илюстрират характерния маниер на своя автор: пластичност на формата (гравитираща към „архитектурен брутализъм“, но омекотена с каменна облицовка в комбинация с дърво, вместо видим бетон – баща ми предпочиташе определението „поетичен брутализъм“), както и стремеж към тотално композиционно единство и съплочи-

Пленарна зала на Народното събрание, 1962

Двузално кино, гр. Свищов, 1968

х-л „Шератон“, гр. София, 1986

Жилищна сграда, гр. Свищов, 1979

Партиен дом, гр. Свищов, 1972

неност (интериор/екстериор, цяло/детайл и синтез на изкуствата).

Моите проектантски приноси при разработването на проекта за Театър с библиотека и при проекта и реализацията на Жилищна сграда, кв. 73 доведоха до това, че за първи път баща ми ме призна официално за свой съавтор и аз започнах да се подписвам в анкетките на съответните чертежи.

Балнеосанаториум (резиденция) Банкя

В средата на 70-те г. възложиха на баща ми проект и реализация на Балнеосанаториум в Банкя, обслужващ най-високопоставените държавни дейци. Разположена сред обширен парк, двуетажната сграда съдържа представителна приемна част със столова, рекреационна зона с кинозала, балнеоложка част с покрит басейн и хотелска част с шест апартамента и шест стаи. Малко след въвеждането в експлоатация (1977) комплексът беше неофициално превърнат в частна резиденция на Т. Живков (без да е проектиран за това) до самия край на тоталитарния режим.

От архитектурна гледна точка това е шедьовърът на баща ми. За държавна сграда, от висш ранг в онзи период, той постигна майсторски баланс между репрезентативност и интимитет, между архитектурни, паркови и монументални изкуства.

Тук характерната за него пластичност на формата достига своя апогей, а каменните облицовки (приложени към заоблени форми) бележат виртуозно техническо изпълнение.

За съжаление, „кармата“ на тази реализация постановови първоначално пълна липса на популяризиране поради „секретното предназначение“ на обекта, а впоследствие тотално изоставяне (и до днес) в разруха и забвение...

Преустройство на сградата на хотел „Балкан“, София

Преустройството на амортизираната сграда на Гранд хотел „Балкан“ (Д. Цолов, 1955) беше възложено с граждански договор на баща ми непосредствено след като беше пенсиониран (1982). Емблематичният столичен хотел беше включен в патримониума на „Интерхотели“ (държавно предприятие за луксозни хотели, надхвърлящи нивото на тогавашния „Балкантурист“). Аз и моят състудент Евгени Кондарев бяхме командировани на място в хотела като сътрудници на баща ми. Първоначално завършихме идеен проект за обновление на сградата по програма на френската хотелска верига „Мередиан“, но след това беше избран груг франчайзодател – „Шератон“, и проектът беше преработен. Последва едновременно проектиране на място

и строителство (главен изпълнител фирма АСТ-Австрия), което приключи през 1986 г. Във фазата на реализация на проекта към нас тримата се присъединиха и други колеги от „Главпроект“: Камен Стоилов, Валери Вrabчев, Венцислав Керимов, както и Фердинанд Щотер (Австрия), Каролина Зайдман и Скарлет Зидарова – последните трима за оформление на част от интериорите.

Преустройството на сградата включи няколко основни теми: пълно функционално реструктуриране във връзка с изискванията на „Шератон“, ново оформление на интериорите, цялостна подмяна на дограмата, изграждане на тераси пред главната фасада, които да овладеят голямата генивелация на площад „Св. Неделя“, и козирка над главния вход. Основната теза на баща ми като главен проектант беше: „минимална намеса с респект към наследството на Д. Цолов и стремеж към допълващи решения по начин, какъвто вероятно самият първоначален автор би желал да направи“.

Други обекти

Освен споменатите по-мощабни задачи баща ми има и други обекти, в които също присъства неговото разбиране за функционална чистота, елегантна форма и завършена композиция. Бих посочил: Пет жилищни сгради (Ямбол, 1959), Жилищна сграда (София, бул. „Евлоги Георгиев“ 1964), Сграда на Държавния съвет на РБ (София, конкурсен проект на мястото на Двореца 1978), Рамка на НДК – надстрояване на кв. 359 (София, проект 1979).

От времето преди да осъзная, че ще бъда третото поколение в нашата проектантска фамилия (*Илиян Павлов Николов – р. 1951*), имам съхранени спомени от „Главпроект“ – работното

място на баща ми, което преди сградата срещу зала „Универсиада“ се намиреше в центъра на София – срещу Двореца (Национална художествена галерия) – днешната сграда на „БНП Парисба“. Като ученик ходех там често, хранех се на обед в стола. Помня внушителното стълбище, високите етажи, чамовите чертожни маси с дървени линеали и опънати с габърчета чертежи върху паус, макетите, белите престилки на проектантите... Първият ми отчетлив спомен за строеж, на който баща ми ме е водил (бил съм около 12-годишен), беше преустройството на Пленарната зала на Народното събрание. След още 12 години вече бях архитект в ателието на баща ми и работех и по част от обектите, които споменах по-горе.

Първият ми самостоятелен обект е Офис сграда на БКС (благоустройство и комунално стопанство, Свищов, 1981). Композицията на тази сграда (боравеца с елементите на застаряващия към онзи момент език на модернизма: хоризонтализъм, плосък покрив, ленточно остъкляване, отделяне от терена чрез колонада в областта на пробива в партера, но и с едностранствено стълбище, цялостно остъклено към пластично терасиран вътрешен двор и др.) се изля спонтанно, от един път, без трудни проектни търсения. С реализирането на тази сграда беше поставено началото на моята самостоятелна дейност.

Търговски център, Кърджали

Дипломната си работа (Търговски център, Видин, 1976) избрах поради желанието да участвам в обявения за предстоящ национален конкурс за Търговски център в Благоевград (1976, съвместно с Е. Кондарев и Д. Добрев получихме награда – откупка). Три години по-късно с Е. Кондарев по-

Обекти на арх. Илиян Николов / Objects of arch. Iliyan Nikolov

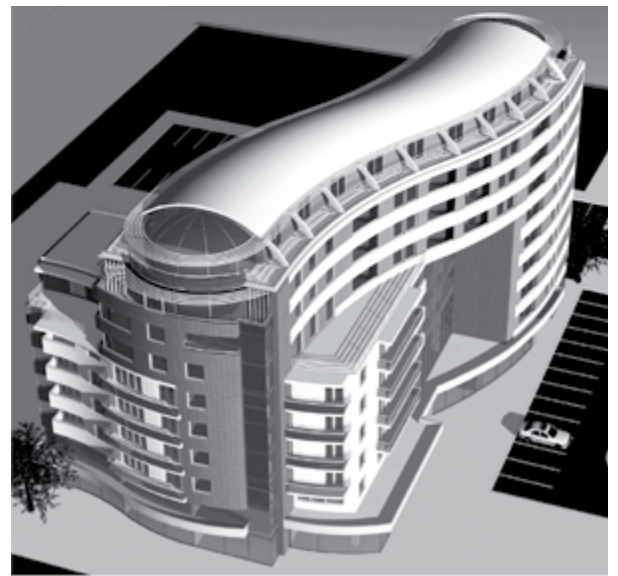
Преустройство х-л „Шератон“, гр. София, 1982-2022

Пленарна зала на СОС, гр. София, 1998

„Сан Стефано плаза“, гр. София, 2016

Сграда „Мастерфикс“, гр. София, 2007

Verbindung, Виена, 2014

лучихме първа награда на национален конкурс за Търговски център, Кърджали (1979, 120 участници) и проектът ни беше възложен от Централния кооперативен съюз (ЦКС). Това даде повод за реализиране (със съответните усложнения по „политически причини“) на моята специализация на тема „Архитектурни и урбанистични проблеми на търговската активност в социокултурните центрове и ансамбли на Франция“ (1982, Париж и Монпелие). Задълбоченото проучване на място на шестте най-модерни за онова време европейски търговски центъра ми дадоха основание да предложа нова концепция за проекта: два (побългарени) „търговски локомотива“ – универсален магазин и битов комбинат, развит между тях открит „мол“, фланкиран от фирмени (поради липсата на специализирани, частни) магазини, допълнен с търговски пасаж зад хотел „България“ и заведения за хранене, както и (вероятно за първи път у нас) мултиплекс и боулинг, както и двуетажен паркинг. Разработката обхваща частта от центъра на града, освободена от премахнатото военно поделение. Адаптираната към българските условия „западна концепция“ беше съчетана със стремеж към „национално формообразуване“ (търговски пасаж, напomniaщ възрожденска чаршия със скатни покриви, както и скатният втори етаж на универсалния магазин). Възложителят възприе напълно предложената от мен нова концепция и разработеният цялостен идеен проект беше официално одобрен от Община Кърджали. Напрежението, породено от „възродителния про-

цес“, както и радикалната промяна след 1989-а прекратиха това инвестиционно намерение – напълно разработеният по всички части работен проект за първия етап (половината) на комплекса остана нереализиран.

Разширение на сградата на „Главпроект“, София

С Е. Конгарев спечелихме обявения между архитектите на „Главпроект“ вътрешен конкурс за Разширение на сградата (1982). Към съществуващата срещу зала „Универсиада“ композиция от 50-те: високо (11 ет.) и ниско (6 ет.) паралелепипедно тяло, коридорна система, ленточно остъкляване, съединени с еднотажно остъклено фоайе с главен вход към пицета в ъгъла на двете фланкиращи улици, прибавихме ново – трето, трапецовидно, широкоплощно (3 ет.) тяло с покривна градина. След няколко еволюиращи варианта през 1986 г. ръководството на „Главпроект“ поиска приетият последен проект за монолитно изпълнение да бъде преработен за изцяло сглобяемо строителство (носеца конструкция и полове тип „спирола“ на голяма ос 7.20 x 7.20 м и едноразмерни пластични фасадни панели 3.60 x 3.60). Сградата беше готова в груб строеж към края на 1989 г., когато „Главпроект“ (и държавата) практически фалира и реализацията беше преустановена. Незавършеният строеж (с известни междинни модификации) просъществува още три десетилетия (!), след което беше разрушен от нов собственик на терена.

The Wight Swan, Виена, 2014

Преустройство на магазин „Детмаг“, София

Преустройство на емблематичния за социалистическия период магазин, разположен в жилищна сграда в центъра на столицата (ул. „Съборна“, автор И. Васильов, 1950-те г.), беше една от първите задачи, възложени на възстановеното ни частно бюро. Основна тема на останалия нереализиран проект от 1991 г. беше окрупняване на търговското пространство и изнасяне на комуникацията между двете търговски нива в нов остъклен обем около главния вход. Година по-късно беше възприета нова концепция – разделяне на обекта на шест независими двуетажни луксозни маркови бутика, вкл. Cartier, Ermanno Scervino и др. (2008). Освен вътрешните преработки, съобразени с различните изисквания за корпоративен дизайн, беше реализирана и пестелива намеса по фасадата. В последвалите години на експлоатация и появилите се нови наематели бяха осъществени и някои нови фасадни оформления (главно на рекламните аксесоари), реализирани от други автори.

Пленарна зала на Столичен общински съвет (СОС), София

До 1998 г., когато реализирахме обекта, при всичките произтичащи от това неудобства, сесията на СОС се провеждаше в наети зали на НДК. Своевременно беше назряла идеята за преустройство на подпокривния етаж на сградата на Общината, ул. „Московска“ № 33 (бивша сграда на Интендантството при Двореца, автор

Васильов & Цолов, 1935) за нуждите на СОС и неговата администрация ми възложи този проект. Проектирах Зала с форма на амфитеатър, осветен от север през стъклописи на художника Никола Буков – Букчето, с отворена към нея галерия за журналисти/зрителни. Обзавеждането (банки за съветниците и президиум), както и ламперията зад президиума възложих за изпълнение на фирма ОРТ, която изпълни виртуозно моите проекти (извити гървесни плоскости и месингови вложки). Богато профилираният гипсов таван, както и избраните полилеи от чешки кристал пренесоха атмосферата на оригиналната сграда и в новата зала.

Считам за особено символично за нашата практика, че успех да прибавя успешната направа на пленарната зала на Столичния общински съвет към реализираното по-рано от моя баща преустройство на пленарната зала на Народното събрание...

Сграда „Ропотамо Плаза“, София

Този проект, свързан с разрушаването на ресторант „Ропотамо“ (бул. „Цариградско шосе“, автор В. Вълчанов, 50-те г., което коментирах лично с него), въпреки само 30-те си етажа, беше обявен от някои медии за „първия небостъргач у нас“ (2007), което ми донесе 9 години усилия и вълнения (2004-2013), но остана само на хартия.

Верен на своя начин на проучване, разработих

цялостно (разпределения, разрези, фасади) последователно над 30 различни варианта (ниски варианти – 3/5 ет., в мащаба и с елементи на съществувалия ресторант „Ропотамо“, варианти с височината на близката сграда на БОДК – 12/15 ет., и високи варианти – до нормативно възможните 30 етажа). Преминах и през метаморфозата на различни функции – от офис сграда, през жилищна сграда и смесена функция, до различни хотелски сгради, вкл. официално договорен вариант по изискванията на „Хотели Интерконтинентал“ – проект, докладван от мен и приет от европейската централа на хотелската верига в Лондон.

През цялото време съществуваше изявена опозиция на проекта, основана на ненамеса в градоустройственото статукво на жк „Яворов“ – първия жилищен комплекс на столицата (В. Вълчанов, 50-те г.). Въпреки разработените и защитавани многобройни и доста различни варианти, вкл. спечелено съдебно дело, сграда там, за лошо или за добро, не можа да бъде реализирана.

Комплекс „Сан Стефано Плаза“, София

С моите приятели Ст. Добрев и Ф. Захариев спечелихме първа награда на частен архитектурен конкурс (2004, 6 участника) и възлагане на проект за многофункционален комплекс върху терена на бившата пивоварна на братя Прошек (6,5 дка срещу сградата на БНТ).

Дейността на пивоварната (без статут на паметник на културата) беше прекратена още в края на 70-те г., а имотът (съгласно одобрения от СОС и НС план) попадеше в многофункционална устройствена зона. Това предопредели заданието на частния инвеститор: комплекс от жилища, офиси и редуциран търговски център с локално значение. Основни елементи на архитектурната интерпретация на тази приета постановка, която нашият колектив предложи, беше: превръщане на ул. „Сан Стефано“ в пешеходна (между „Цариградско шосе“ и „Шейново“); подчертан главен вход в търговската част в ос на високата сграда на БНТ; озеленена покривна градина на покрива на търговската част, като изкуствен двор в основата на периферно (към двете улици) застрояване с жилища и офиси; разчупване на едрите обеми в мащаба на околното застрояване; обособяване на самостоятелен обем в ъгъла „Сан Стефано“/„Шейново“ като архитектурна реплика на разрушената пивоварна, съдържаща двуетажна бирария, именувана „Прошеково пиво“ – носител на историческия спомен на мястото; осигуряване на изискуемото паркиране в 4 (!) под-

земни нива (500 паркоместа).

Реализацията продължи 8 години, с прекъсвания и смяна на инвеститора. Обектът беше отличен като „Сграда на годината“, категория „Многофункционални комплекси“ за 2016 г.

Преустройства на хотел „Балкан“, София

Нека отбележа мимоходом, че архитектурната ми съдба е свързана с преустройства и на сградата с магазините Детмаг, ул. „Съборна“ (автор И. Васильов) и на сградата със Зала СОС, ул. „Московска“ (автори И. Васильов & Д. Цолов) и на сградата на хотел „Балкан“ (автор Д. Цолов)...

За работата ни по хотела, в периода 1982-86, споменах по-горе. След 1990 г. „София Хотел Балкан“ АД беше приватизирано (първоначално от Daewoo Motor), а през 2004 г. собствеността премина в гръцки ръце и стартира втори етап на преустройства, който продължава и до днес. До 2015 г. хотелът оперираше под бранда Sheraton, а днес под този на The Luxury Collection на Marriott Int.

Първа задача след приватизацията беше надстрояване на източната тераса към Ротондата „Св. Георги“ със Зала Роял (2007) – поливалентно пространство с възможност за разделяне на три части, с нови тоалетни и асансьорна връзка с централната кухня. Предизвикателството да добавя нов обем и фасада към построеното от Д. Цолов реших чрез умерено модернизирани форми в синхрон с оригинала. (Моят проект за интериор на залата в духа на постигнатото през 80-те остана и до днес, уж временно, нереализиран.)

Прибегнах до контрастни изразни средства (стъкло, инокс) при следващата задача – нови обеми върху терасите към пл. „Света Неделя“ и нова козирка над главния вход (2008). По този начин „интroversията“ замисъл на оригиналния първи етаж (1955) беше окончателно преодолян и сградата се разтвори към околното пространство, което навлезе в интериора. Временно там бяха обособени магазини без вътрешна връзка с хотела, но впоследствие (2019) тези обеми бяха свързани с тези на Ресторанта и Лоби-бара, които поради това получиха ново качество.

Междувременно усилията се съсредоточиха и върху преустройства на интериора: двете симетрични затворени помещения към входното фоайе около главния вход (Бизнес център и Багажно) превърнах в нова Рецепция (2008) и Бижутериен корнер (2012) – отворени към

фоайето чрез нови арки, повтарящи оригиналните на Д. Цолов в съседство, което не само обогати пространството, но изглеждат сякаш са съществували така от самото начало. Подобен ефект постигнах и с новата версия на Лоби-бар (2008), чието триделно анфиладно членение на мястото на бившата богато развита Рецепция оформих в духа на оригиналната сграда (вкл. с нови пиластри – повторение на оригиналните на Д. Цолов, и нов стъклен таван, симулиращ естествено горно осветление в затвореното пространство). Това решение на Лоби-бара по-късно беше преработено по нов начин.

Генетично заложили в сградата са: относително малка площ на типовата хотелска стая и в същото време разточителни етажни комуникационни пространства (вкл. коридори с широчина до 3,20 м). След 2014 г. започнахме методично преустройство на жилищната част с уголемяване на стаите за сметка на коридорите и фоайетата (от което стаите започнаха да печелят, но общите пространства започнаха да губят). Бившите административни помещения на 7-ми подпокривен етаж превърнахме в нови хотелски стаи с атрактивни тераси (чрез едноразмерни пробиви в оригиналния скамен покрив, 2021), които скоро станаха предпочитани от клиентите.

Към непрекъснатото разработване на нови подобекти: преустройство на Казиното, нови тоалетни към общите части, СПА с басейн и фитнес, Конферентни зали, Магазин „Нидо Boss“ добавям и различните промени в стопанските и обслужващите части. Удивително

е, че по нашите проекти преустройствата на хотел „Балкан“ не спират вече 40-години (!).

Други обекти

В моята практика присъстват (повечето реализирани) и проекти за 10 жилищни сгради, 4 банкови сгради, 10 магазина, 3 търговски сгради „Нисан/Рено“, Френски езиков център, както и два конкурсни проекта, които свързвам с особено творческо удовлетворение: Софийска градска художествена галерия (2002, ул. „Гурко“ 1, първопремиран проект) и Офис сграда Абротей (2002, до Руската църква, София).

Преди да настъпи времето за обсъждане на бъдещето на моя първороден син (Павел Илианов Николов, р. 1987), самият той обяви, че също ще се захване с архитектурата. След благодатни години на обучение в архитектурния факултет на Виенския технически институт (TU-Wien, 2011–2019) и Павел-младши стартира дейността си в семейното проектантско бюро. Освен самостоятелното разработване на няколко интересни архитектурни конкурса (в т.ч.: Catwalk, Италия 2015, и „Програма Навън“, София 2021), както и някои по-малки жилищни обекти, той се включи в семейната фирма с реализацията на преустройството на 7-ми етаж и проектите за нов СПА център и нови фасадни надписи за сградата на хотел „Балкан“.

От януари 2022 г. най-младият наследник на фамилната дейност пое официално и управление на вече 32-годишното ни, нововъзстановено проектантско бюро.

100 YEARS OF "NIKOLOV AND NIKOLOV" ARCHITECTS

arch. Iliyan Nikolov

It has been 100 years since Iliya Nikolov (1887-1940) received his diploma from the Technical University of Munich, Germany in 1922 and began the transmission of the business from father to son for four generations.

The profession was inherited by Pavel Nikolov (1922-2009) - from the first graduating class of architects educated in Bulgaria, Iliyan Nikolov (b. 1951) - from the Faculty of Architecture in Sofia and Pavel Nikolov Junior (b. 1987) - from the Faculty of Architecture of the Technical University of Vienna.

The published material describes some of the more significant objects from the work of the members of the architectural family Nikolov & Nikolov.

КНИГОПИС

ЗА „БЯЛА КНИГА“ – ТОМ II

**ЗА НАУЧЕН СБОРНИК – „АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА
АРХИТЕКТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ПЪРВИТЕ
ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА ХХI ВЕК“**

**ЗА АЛБУМ „АРХИТЕКТУРАТА НА ПЛЕВЕН
ОТ МИНАЛОТО ДО ДНЕС“**

арх. Кирил Русков

ЗА КНИГАТА „МИТ ВГРАДЕН В КАМЪК“

g-p арх. Пламен Генов

“БЯЛА КНИГА НА БЪЛГАРСКИЯ АРХИТЕКТУРЕН МОДЕРНИЗЪМ” – ТОМ II

В този, втори том на „Бяла книга на българския архитектурен модернизъм“ се акцентира върху модерното българско градоустройство.

То не винаги е „модернистично“, т.е. не във всичките си изяви отразява принципите на архитектурния модернизъм в градоустройството, но да се откъснат отделните по-изявени „модернистични“ изяви от общата картина на развитието от 1878 г. до днес, би било неправилно и ненужно. Безспорно ние трябва да открием отделни ансамбли като жк „Захарна фабрика“ (от началото на 40-те години на XX в.) или центъра на Монтана (от 60-те години), ансамбъла на НДК (от 70-те години), центъра на гр. Смолян (от 80-те години). В същото време и те не трябва да се разглеждат изолирано от общото развитие на урбанистичните пейзажи с характерната им образно-естетическа многопластовост.

Трябва да приемем, че в огромното мнозинство от градоустройствени операции, особено след 50-те години на XX в., постулатите на архитектурния модернизъм се чувстват понякога по-ярко, друг път по-приглушено, чувстват се и промените, настъпили в самия модернизъм през 70-те – 80-те години (когато силно е изразено влиянието на т.нар. „постмодернизъм“). Но не по-малко интересни са образните натрупвания, в отделните ансамбли, с преплитащи се влияния на исторически развилия се градски културен пейзаж, на различни подходи и към формообразуването на самите ансамбли.

Тези сложни за анализирани процеси са третираны с вещина в студиите на доц. г-р арх. Ясен Къосев и доц. г-р арх. Станчо Веков, които се публикуват тук. Живка Валявичарска представя задълбочено изследване върху качеството и възможността за социализация на „Братската могила“ в Пловдив, което може да се разглежда като пилотно за този тип обекти.

Радвам се, че в краткото време между издаването на първия и сегашния, втори том, на „Бялата книга“, се появи изследването на Общинското предприятие „София-план“ за обектите на архитектурния модернизъм в София, което е представено тук от авторите: г-р арх. Анета Василева, г-р арх. Емилия Кълева, арх. Даяна Николова. И ако в този материал са предложени, то в други, представени тук публикации, се илюстрират вече заявени обекти на българския архитектурен модернизъм.

Втори том се допълва с кратки очерци за редица видни творци на модерната българска архитектура, дело на арх. Петър Андреев и ст.н.с. г-р арх. Мария Миркова.

За наше огромно съжаление и болка, през тази година ни напуснаха двама авторитетни членове на Редакцияната колегия: проф. г-р арх. Константин Бояджиев и ст.н.с. г-р арх. Петко Еврев. Затова, с решение на УС на САБ, към Редакцияната колегия бяха включени доц. г-р арх. Ясен Къосев и доц. г-р арх. Станчо Веков, които са добре известни и авторитетни изследователи на урбанистичната и архитектурната теория и практика. Те се включиха с голямо желание и успех в работата по втория том на „Бяла книга“. Надявам се общата ни работа да продължи и по планирания да излезе до средата на 2024 г. трети том.

Изданието „Бяла книга“ том II е част от поредица, издавана от Съюза на архитектите в България и е регистрирано като научно издание в НАЦИД.

Прегovor към „Бяла книга“ – ТОМ II

НАУЧЕН СБОРНИК – „АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ НА АРХИТЕКТУРНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В ПЪРВИТЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА ХХІ ВЕК“

Висшето архитектурно образование е с важна, в много отношения дори определяща роля за формирането на бъдещите архитекти. Начинът, по който се подготвят бъдещите архитекти, подготвеността, с която те навлизат в професионалния живот изграят голяма роля и за тяхното участие в изграждането на материалната жизнена среда, затова те имат важно професионално и съответно обществено значение. Затова състоянието и проблемите на архитектурното образование трябва да се следят не само в държавното управление; те трябва да са постоянна грижа както на пряко ангажираните в преподаването на специалност „Архитектура“ архитекти, така и на архитектурната общност.

Воден от тези безспорни постановки САБ пое инициативата да организира кръглата маса „Проблеми на архитектурното образование в първите десетилетия на ХХІ век“.

В този форум, в който успяхме да привлечем редица наши водещи преподаватели и теоретици, си поставихме задачата да изявим множеството „вътрешни“ проблеми на архитектурното образование в момента и ги разгледаме от различни гледни точки, но също така и да разширим темата за архитектурното образование извън стените на университетите, да разгледаме широк кръг същностни характеристики на архитектурното образование. Така се поставиха темите за учебните програми, появата на нови дисциплини и специалности, възможното профилиране на архитектурното образование в различните университети, придобиването на практически умения в хода на обучението, „обратната връзка“ със студентите, архитектурното образование на децата, пограстващите, гражданството.

Така проведената дискусия под формата на кръгла маса получи изразена теоретико-практическа насоченост. Тя по преценка на САБ трябва да е първата крачка към изграждане на по-широки и трайни контакти и общ живот в академичната архитектурна общност. Затова и като неин резултат и приложение бе замислен и реализиран този научен сборник с материали от Кръглата маса. Разчитаме чрез неговото публично представяне изложените гледни точки да се популяризират, развият и обогатят, като се обсъдят и разработените

въз основа на дискусията и приложени тук основни изводи за състоянието и „Актуалните проблеми на архитектурното образование в първите десетилетия на ХХІ век“.

Научният сборник „Актуални проблеми на архитектурното образование в първите десетилетия на ХХІ век“ съдържа текстове на г-р Ивана Рагонова (МОН), чл.-кор. проф. арх. Атанас Ковачев, г.а.н., доц. г-р арх. Ясен Кьосев, доц. г-р арх. Юлия Илиева, доц. г-р инж. Росица Петкова-Слипец, проф. г-р арх. Георги Георгиев, проф. арх. Тодор Кръстев г.а.н., доц. г-р арх. Милена Ташева, доц. г-р арх. Елена Димитрова, доц. г-р Диана Йорданова, доц. г-р арх. Евгения Димова, проф. г. изк. Благовеста Иванова, доц. г-р Александра Иванова, г-р арх. Пламен Генов, г-р арх. Анета Славова, арх. Магдалина Ръжева, арх. Виктор Дамов, арх. Теодор Узунов, к.арх. Валентина Сказко, к.арх. Владимир Бонев. Обобщенията и изводите в края на сборника са изготвени от проф. г-р арх. Тодор Булев, проф. г-р арх. Валери Иванов, проф. арх. Тодор Кръстев г.а.н. Сборникът е регистриран като научно издание в НАЦИД.

Предговор към сборника

АЛБУМ „АРХИТЕКТУРАТА НА ПЛЕВЕН ОТ МИНАЛОТО ДО ДНЕС“

Близко десет години имах голямото желание да направя албум за архитектурното наследство на Плевен, събирах материали и правех снимки, намерих стари пощенски картички в семейния архив. Отлагах заради други проекти – двата албума за Старите жилищни сгради на София и Архитектурните забележителности на София, които реализирахме с моя колега проф. д-р арх. Чавдар Ангелов. Вече съм в напреднала възраст и се колебаех за проекта за Плевен. Тук искам да изкажа и своята благодарност към младия колега арх. Данаил Мачев, който ми даде импулс и насърчи да завърша това дело, което днес предоставям на вашето внимание.

В настоящия албум си поставих задачата главно да покажа в снимки и текст архитектурни образци след Освобождението, по-точно от началото на XX век до края на 1990 г. (до края на „социалистическия период“). За по-пълна картина в края на албума представям и малко примери на обекти, реализирани след 1990 г., главно от по-младото архитектурно поколение. Представени са над 205 обекта с повече от 290 илюстрации и

текст на български и английски.

Заслужава да споменем имената на няколко от доайените в създадената държавна проектантска организация – архитектите Живко Петев, Борис Конов, Никола Кашев, Марин Попов, Зачко Зачев и др. и на първите млади попълнения архитекти в периода 1955 -1965 г. Любомир Сеченски, Михаил Караязов, Кирил Русков, Николай Николов, Георги Кочков, Константин Гулишев, Иво Петров, Пламена Цачева, Иван Стефанов и др.

Албумът е разделен на няколко части: Въведение с кратки исторически бележки, схематична карта за развитието на града, карта на центъра, показваща припокриването на градския център преди Освобождението с днешния център. Също така и няколко архивни снимки от стари пощенски картички.

В албума основно са използвани авторски снимки, а така също и няколко снимки на Venus AIR Photography, Иван Недев, Димчо Бондоков и други автори, публикувани на различни места, но без обозначение за авторство, за което благодаря.

арх. Кирил Русков

ЗА КНИГАТА „МИТ ВГРАДЕН В КАМЪК“

Какво се изследва? Изследват се митове и свързани с тях замъци, катедрали, манастирски комплекси в западния край на Европа от Средновековието и след това – до времето на Романтизма в Англия. Как например бихме могли без познаване на съпътстващата официалната религия на Франция мит да разберем защо църквата на Маглен в Париж отвън е езически храм, а вътре католическа катедрала. Изследват се и митове, странствали по земите ни, превърнати във вълшебна приказка от перото на Пенчо Славейков, Петко Ю. Тодоров, Антон Страшимиров, и свързани с тях църкви, мостове, кладенци, чешми. Без познаване на тези вълшебни приказки е невъзможно да се обясни древната ритуална строителна практика на възраждането на „стопан“ в градежа и откриването на цивилизационната област, в която Източна Европа среща Запада, а слънчевият Юг на Западна Европа – нейния мъглив Север. Изследванията ни показват, че самочувствието на цели народи израства от посткласически митове, превърнали се в национални – мита за крал Артур (Артур и рицарите на Кръглата маса), самочувствие, въплътено се в разпознаеми, световноизвестни сгради и съоръжения.

Архаика срещу Романика? Не винаги намирането на митични ситуации, изследването им като живописани / живописни платна и като врагени в древен текст е основание да се мисли, че е възможно да се намери изначалната нишка, позволила да се изплете митологичната тъкан на средновековната мъдрост – често определяна от безбуквени хора като невежеството на „тъмните“ векове. Реабилитирането ѝ в тази монография като мъдрост, преодоляла мъдростта на елинистична Гърция и тази на имперски Рим, но и мъдростта на Ренесанса, следва и от това, че я откриваме наново в Романтизма на Англия във форми, които ни очароват и днес. Мъдрост, изваяла се в стволите от нервюри, разцъфнала в огнените цветове на пламтящата готика, устремяват погледа ни към съкровени тайни на естеството. Свикнали да боготворим Ренесанса, забравяме, че преди него, в самото начало на християнството, в човешката гуша е стъпвала тържествено, тежко, церемониално романика-предготика. В замъци от камък все още чуваме трите удара от жезъла на майордома – гласът му обявявал влизането на поредните аристократи по кръв. Следва готиката – нейните травеи, контрафорси, остри счупени гъзи, издигали духа на западния човек – пилигрим дори до Бог,

който направо от Него получавал рицарското си звание – така ставал сподвижник не на крал, а на самия Бог. Пламтящата готика е знамето на окончателната победа на доброто над злото на полето Армагедон – човешката гуша. Пламъците на тази битка изгаряли неблагородния дух, за да останат само благородните души. Пъстроцветните пламъци на изгарящата мъдрост на пламтящата готика пречупвали катедралните стъкла-витражи на розетите ѝ и подът на катедралите бил посипван - постилан от цветовете на онази гъза от Старозаветната книга, символ на „сделката-договор-завет“ между човек и Съдател – мост над потопните води, чрез който сме възстановили свободната си воля, за да може отново да грешим, без отново да бъдем залети от тях.

Книгата е комплимент към допълнил книгата с картини в масло художник Рагка Караиванова от Бургас. Кметът на Бургас Димитър Николов и Председателят на Общинския съвет г-р Севдалина Турманова също подпомогнаха. Първият – в края при представянето на книгата, втората – в самото ѝ начало.

г-р арх. Пламен Генов

ВЪЗПОМЕНАНИЯ

ЗА АРХ. ЕЛЕНА ТОТЕВА
Теодорина Ангеловска-Майснер

ЗА АРХИТЕКТ ЕЛЕНА ТОТЕВА

Теодорина Ангеловска-Мајснер

Елена Тотева е родена в Бургас, но семейството живее в София. Тя завършва Руската гимназия в София, тъй като Немската гимназия е била закрита по това време, но изучава активно немски език по желание на баща си. След гимназията е приета в МЕИ (днес Технически университет) в София, но през 1963 г. се прехвърля да следва архитектура във ВИСИ (днес УАСГ). Завършва специалност „Архитектура“ през 1967 г. с дипломен проект на тема „Проект за крематориум в София“. Елена Тотева се гордееше, че редица от именитите български архитекти са ѝ преподавали, като професор Стефан Стефанов, професор Иван Доросиев, професор Иван Татаров.

Веднага след завършването си архитект Тотева е поканена на работа в софийския Институт за мебели и обзавеждане (ИМО). Там тя открива призванието си и любовта си към вътрешната архитектура и обзавеждане. През периода 1968-1969 г. архитект Тотева придружава съпруга си във Виена (Австрия) и работи като проектант към известната традиционна фирма за мебели „Тонет“. След завръщането си в София продължава работа към ИМО и се издига до длъжност главен архитект на отдел. Архитект Тотева се занимава с проектирането на мебели за вътрешния пазар и чужбина (страните на бившия СИВ и Западна Европа), като проследява технологичния процес на производство и качество в Базата за развитие и внедряване на ИМО и обикаляйки мебелните заводи из страната. Архитект Тотева подбира мебели за изложението на ДСО „Мебел“ на Международния панаир в Пловдив и е част от екипа на мебелната палата. Тя посещава ежегодните международни мебелни панаири в Кьолн (Германия) и Бърно (Чехословакия), следейки редовно световните тенденции при мебелите и интериора, за да бъдат внедрени при проектирането и производството на български мебели. Един от големите проекти на ИМО по това време, в които тя участва активно, е цялостното вътрешно обзавеждане на новостроящата се Правителствена резиденция в Бояна. Архитект Тотева участва в проектирането на вътрешните пространства и на мебелите, като извършва и авторски надзор.

арх. Елена Тодорова Тотева
20.09.1939 – 15.11.2022

През 1977 г. архитект Тотева се насочва към теоретична и научна дейност и започва работа към КНИПИТУГА, дирекция „Дизайн и интериор“. На базата на богатия си практически опит тя става ръководител на група и се занимава с теоретични разработки, свързани с теория на пространствата, цветовете, типологията сгради и пр. След преминаването на КНИПИТУГА към КНИПИИАТ „Главпроект“ архитект Тотева продължава дейността си към Научна дирекция „Дизайн и интериор“ и става автор и ръководител на многобройни научни разработки и публикации по темата.

През 70-те и 80-те години архитект Тотева се занимава активно и с допълнителна частна практика. Нейно дело е цялостното вътрешно обзавеждане и мебели на Градската галерия в София (в колектив с Николай Тодоров и Мария Вачева), вътрешното обзавеждане и мебели на почивните домове на САБ в Арбанаси, Коприившица, възрожденски къщи в Стария град на Плов-

див. Тя проектира вътрешното обзавеждане на многобройни домове в София, разработвайки проекти за изпълнението на мебелите в дневна, детска и юношеска стая, както и модерната кухня. Специално внимание обръща на употребата на цвят в пространствата и при мебелите, на осветлението (проектира осветителни тела), както и на декорацията на помещенията. Архитект Тотева се занимава активно със синтеза на архитектурата с другите изкуства, интериора и архитектурния дизайн. През 70-те години тя става част от редакцията на списание „Наш дом“ за интериорен дизайн и лайфстайл, заедно с проф. арх. Александър Доросиев, Валя Райкова, Владимир Несторов, художниците Димитър Механджийски и Румен Скорчев.

През 1984 г. архитект Тотева е поканена на работа в Комитета за култура (с ранг на министерство) като Директор 1-ва категория на Дирекция „Инвестиции“. Тук тя се занимава и отговаря за всички обекти на културата в страната, като провежда инвеститорски контрол и пътува из цялата страна, наблюдайки дори на нови обекти в Странджа.

През периода 1988-1991 г. архитект Тотева поема длъжността Главен архитект на община Илинден, занимавайки се с удоволствие с градоустройство и изучавайки в детайл съответните градоустройствени норми и закони, като работи активно с дирекциите към Столичната община.

През 80-те години архитект Тотева работи допълнително като хоноруван асистент към катедра „Вътрешно обзавеждане“ във ВИАС. Тя участва редовно в държавните комисии за син-

тез към САБ. За активната си професионална дейност архитект Тотева е наградена с „Орден на труда“ – Златен през 1986 г. и със Златна значка от САБ през 1989 г.

След 1991 г. архитект Тотева се посвещава на семейството си, но продължава и частната си практика. Разработва многобройни проекти на еднофамилни къщи, включително обзавеждането им, вътрешното обзавеждане на много апартаменти, както и обзавеждането на магазин за традиционна китайска медицина на улица „Алабин“ в София.

Архитект Тотева е обществено активна през целия си живот и се вълнува от темите за несправедливостта в света. Тя продължава активната си обществена дейност като общински съветник към Столичния общински съвет (СОС) и става настоятел на читалище „Аура“ в София. През 1997 г. като представител на американската НПО „Help Bulgaria“ се занимава с насочването на средства към сиропиталища в страната. През целия си живот архитект Тотева се старее да помага на нуждаещите се, непрекъснато да се образова и да е в крак с нашето динамично време. Дори и по време на тежкото си боледуване тя не престава да се интересува от развитието на съвременния свят и да се учи от опита на по-напредналите страни и отдава много време на обичта си към художествената литература и публицистиката, четейки непрекъснато до последния си дъх.

Архитект Елена Тотева бе космополит и представител на художествено-творческата интелигенция в София, но преди всичко прекрасен човек. Ще ни липсва много!

Национален исторически музей, мебели

Национален исторически музей, интериор

3ААА 2
VIB. mp. Xp. - VIB.

Софийска градска художествена галерия, 1977 г.

АРХИТЕКТУРА ARCHITECTURE

Magazine
for architectural creativity,
architectural theory and criticism
YEAR SEVENTY

1 - 2

2023

Edition of the Union of Architects in Bulgaria. "Architecture" magazine is included in the National reference list of modern Bulgarian scientific publications with scientific peer review /NACID/.

Circulation: 1000

Address: 1504 Sofia, 11 Krakra str., e-mail: sab@bularch.org, www.bularch.eu
ISSN 0324-1254

Editorial board:

Prof. Arch. Borislav Borisov, D.Sc. - Chairman
Prof. Alexander Kyosev, Ph.D.
Prof. Arch. Valery Ivanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Land. Arch. Velyana Naydenova, Ph.D.
Prof. Arch. Veselina Penevska, Ph.D.
Prof. Arch. Georgi Georgiev, Ph.D.
Assoc. Prof. Arch. Elena Ivanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Arch. Iskra Dandolova, D.Sc.
Prof. Arch. Rositsa Nikiforova, Ph.D.

Responsible editor: arch. Evgenia Kukusheva

Graphic design and preprint: The egg adv. agency, office@theegg.bg

Proofreader: Lora Sultanova

Print: Multiprint OOD

First and fourth cover: "Trinity Building", Burgas

Second cover: top Buzludzha, a monument of the Bulgarian Communist Party, 1981

Third cover: "Aleko Konstantinov" street, Burgas

FOR ARCHITECT GEORGI STOILOV	4
DECISIONS OF OF THE BOARD OF UAB	4
MEMORIAL SPEECH OF THE CHAIRMAN OF THE BOARD OF THE UAB <i>Prof. arch. T. Boulev, Ph.D.</i>	5
ARCHITECT GEORGI STOILOV - A PHENOMENON IN MODERN BULGARIAN ARCHITECTURE <i>Corresponding Member of the Bulgarian Academy of Sciences, Prof. arch. Atanas Kovachev, D.Sc.</i>	7
MODERN BULGARIAN ARCHITECTURE	17
THE ARCHITECTURAL COMPLEX "BUZLUDZHA" – INITIATION AND REASSESSMENT <i>arch. Dora Ivanova</i>	18
TARGOVISHTE, PEDESTRIAN AREA – STAGE III <i>arch. Vichka Stoyanova</i>	23
NEW LIFE ON AN OLD STREET <i>arch. Rositsa Zlatanova</i>	31
RECONSTRUCTION OF THE "PALACE OF CULTURE AND SPORTS", VARNA <i>atelier "Serafimov Architects"</i>	40
GREEN ARCHITECTURE <i>Prof. arch. Boyko Kadinov, D.Sc., arch. Jordan Manolov</i>	47
PROJECTS FOR RESIDENTIAL BUILDINGS ON "TROIKATA" SQUARE AND "FLORA PANORAMA", BURGAS – <i>arch. Dimitar Sharenkov</i>	51
HOSPITAL IN SOFIA AND OTHER PROJECTS <i>arch. Pavlina Koeva-Racheva</i>	58

АРХИТЕКТУРА

ARCHITECTURE

1 - 2

2023

**Magazine
for architectural creativity,
architectural theory and criticism
YEAR SEVENTY**

CONTENTS

- 65** SELF-ORGANIZING VECTORS
arch. Vlado Valkov
- 72** CONTESTS
- 73** THE INTERNATIONAL ARCHITECTURE BIENNALE IN VENICE 2023 AND THE BULGARIAN PARTICIPATION
Prof. arch. Todor Boulev, Ph.D.
- 84** FOR BULGARIAN ARCHITECTURE AWARDS 2022
arch. Nina Tancheva
- 91** THE COMPETITION FOR THE CENTRAL CITY PART OF DOBRICH
Yordan Yordanov - Mayor of the Dobrich municipality
- 104** FOR THE PLENAIR ART ZONE HASKOVO
arch. Nina Tancheva
- 110** GOLDEN CUBES AWARDS 2020/2023. UIA ARCHITECTURE AND CHILDREN WORK PROGRAM
arch. Magdalena Razheva
- 113** SCIENTIFIC PUBLICATIONS
- 114** ABOUT THE AESTHETICS OF ARCHITECTURE AND THE NEW BOOK OF ARCH. TODOR BOULEV - *Prof. arch. Todor Krastev, D.Sc.*
- 121** PARALLEL REALITIES IN THE VISION OF COMMON ENTRANCE SPACES IN MULTI-FAMILY RESIDENTIAL BUILDINGS IN BULGARIA
arch. Irena Spiridonova, Ph.D.
- 126** SUCCESSFUL PRACTICES IN BUILDING EXTENSION THROUGH SUPERSTRUCTURE
arch. Dima Ivanova
- 133** ANNIVERSARIES
- 134** CREATIVE PORTRAIT OF ARCH. AGOP KARAKASHIAN. THE ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH IN SOFIA
arch. Evgenia Kukusheva
- 140** 100 YEARS OF NIKOLOV AND NIKOLOV ARCHITECTS
arch. Iliyan Nikolov
- 148** BOOK WRITING
- 149** "WHITE BOOK OF BULGARIAN ARCHITECTURAL MODERNISM" – VOLUME II
PREFACE
- 150** SCIENTIFIC COLLECTION "ACTUAL PROBLEMS OF ARCHITECTURAL EDUCATION IN THE FIRST DECADES OF THE 21ST CENTURY"
PREFACE
- 151** ALBUM "THE ARCHITECTURE OF PLEVEN PAST AND PRESENT"
arch. Kiril Ruskov
- 152** ABOUT THE BOOK „LEGENDS EMBEDDED IN STONE,
arch. Plamen Genov, Ph.D.
- 153** IN MEMORIAM
- 154** ARCH. ELENA TOTEVA
Teodorina Angelovska-Meissner

*Sources of illustrations are not credited when they are the author's.

* The texts in English are by the authors of the articles.

Сцени от живота на ул. „Алеко Константинов“, гр. Бургас, след реконструкцията, арх. Р. Златанова

Списание
за архитектурно творчество,
архитектурна теория и критика

проф. д-р арх. Тодор Булев
чл.-кор. проф. арх. Атанас Кбвачев, г.а.н.
арх. Дора Иванова
арх. Вичка Стоянова
арх. Росица Златанова
ателие „Серафимов архитекти“
проф. д-р арх. Бойко Кадинов, г.а.н.
арх. Йордан Манолов
арх. Димитър Шаренков
арх. Павлина Коева-Рачева
арх. Владо Вълков
арх. Нина Танчева
Йордан Йорданов
арх. Магдалина Ръжева
проф. арх. Тодор Кръстев, г.а.н.
д-р арх. Ирена Спиридонова
арх. Дима Иванова
арх. Евгения Кукушева
арх. Илиян Николов
арх. Кирил Русков
д-р арх. Пламен Генов
Теодорина Ангеловска-Майснер

ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА
АРХИТЕКТИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Цена: 15 лв.